T.C

ANKARA ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

RADYO, TELEVİZYON VE SİNEMA

ANABİLİM DALI

DEMOKRASİ, RASYONELLİK VE MÜZAKERE

TARTIŞMA PROGRAMLARI ÜZERİNE BİR İNCELEME

Yüksek Lisans Tezi

Hasan Hüseyin Kayış

ANKARA-2018

T.C

ANKARA ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

RADYO, TELEVİZYON VE SİNEMA

ANABİLİM DALI

DEMOKRASİ, RASYONELLİK VE MÜZAKERE

TARTIŞMA PROGRAMLARI ÜZERİNE BİR İNCELEME

Yüksek Lisans Tezi

Hasan Hüseyin KAYIŞ

15913116

Tez Danışmanı

Doç. Dr. Oğuzhan TAŞ

Ankara-2018

T. C.

ANKARA ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

RADYO, TELEVİZYON VE SİNEMA

ANABİLİM DALI

Hasan Hüseyin Kayış

DEMOKRASİ, RASYONELLİK VE MÜZAKERE

TARTIŞMA PROGRAMLARI ÜZERİNE BİR İNCELEME

Yüksek Lisans Tezi

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Oğuzhan Taş

Tez Jürisi Üyeleri

Adı ve Soyadı	İmzası
Dr. Öğretim Üyesi A. Nuri Yıldız Tahminoğlu	.....
Doç. Dr. Oğuzhan Taş	.....
Doç. Dr. Halide Karaalan Sevinç	.....
.....	.....
.....	.....

Tez Sınavı Tarihi

08.06.2018

T.C.
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü'ne,

Doç. Dr. Oğuzhan Taş danışmanlığında hazırladığım "Demokrasi, Rasyonellik ve Müzakere: Tartışma Programları Üzerine Bir İnceleme(Ankara 2018) " adlı yüksek lisans ☒ - doktora/bütünleşik doktora ☐ tezimdeki bütün bilgilerin akademik kurallara ve etik davranış ilkelerine uygun olarak toplanıp sunulduğunu, başka kaynaklardan aldığım bilgileri metinde ve kaynakçada eksiksiz olarak gösterdiğimi, çalışma sürecinde bilimsel araştırma ve etik kurallarına uygun olarak davrandığımı ve aksinin ortaya çıkması durumunda her türlü yasal sonucu kabul edeceğimi beyan ederim.

Tarih: 21/06/2018

Adı-Soyadı ve İmza

Hasan Hüseyin KAYIŞ

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER i
GİRİŞ 1
BİRİNCİ KESİM 7
I. TEMSİLİ DEMOKRASİNİN KRİZİ VE MÜZAKERECİ DEMOKRASİ 7
A. MÜZAKERECİ DEMOKRASİ VE ÖZELLİKLERİ 12
B. MÜZAKERECİ DEMOKRASİYE YÖNELİK ELEŞTİRİLER 21
II. KAMUSAL ALAN, DEMOKRASİ VE MEDYA 23
A. BURJUVA KAMUSALLIĞI VE KAMUSAL ALANIN DÖNÜŞÜMÜ 25
B. KAMUSAL ALAN VE MEDYA 33
İKİNCİ KESİM 40
MÜZAKERE SORUNUNA METODOLOJİK YAKLAŞIMLAR 40
I. İLETİŞİMSEL EYLEM VE İDEAL KONUŞMA DURUMU 40
II. ETKİLEŞİMCİ YAKLAŞIM 49
III. SÖYLEMSEL KAPANMA STRATEJİLERİ 53
IV. TÜRKİYE'DE MEDYAYA İLİŞKİN GENEL BİR ÇERÇEVE VE TARTIŞMA PROGRAMLARININ TÜRSEL ÖZELLİKLERİ 57
V. ARAŞTIRMANIN METODOLOJİSİ 73
A. MEKÂNIN DÜZENLENİŞİ 74
B. SUNUCUNUN TARTIŞMA İÇERİSİNDEKİ KONUMU 75
C. TARTIŞMANIN AKIŞI 75
D. SÖYLEMSEL KAPANMA STRATEJİLERİ 78
ÜÇÜNCÜ KESİM 81
ARAŞTIRMA VERİLERİNİN SUNUMU VE ANALİZİ 81
TARTIŞMA PROGRAMLARININ ÇÖZÜMLENMESİ 81
I. TÜRKİYE'NİN NABZI PROGRAMI 81
A. MEKÂNIN DÜZENLENİŞİ 81
B. SUNUCUNUN TARTIŞMA İÇERİSİNDEKİ KONUMU 84
C. TARTIŞMANIN AKIŞI 90
D. SÖYLEMSEL KAPANMA STRATEJİLERİ 95
II. TÜRKİYE'NİN GÜNDEMİ PROGRAMI 101

A. MEKÂNIN FİZİKSEL ÖZELLİKLERİ.....101
B. SUNUCUNUN KONUMU.....104
C. TARTIŞMANIN AKIŞI.....110
D. SÖYLEMSEL KAPANMA STRATEJİLERİ.....115
III. KARŞIT GÖRÜŞ PROGRAMI 121
A. MEKÂNIN FİZİKSEL ÖZELLİKLERİ.....122
B. SUNUCUNUN KONUMU.....124
C. TARTIŞMANIN AKIŞI.....131
D. SÖYLEMSEL KAPANMA STRATEJİLERİ.....134
SONUÇ..... 140
KAYNAKÇA 156
ÖZET 163
ABSTRACT 164

GİRİŞ

Bu araştırmanın konusunu oluşturan televizyon tartışma programları, ürettikleri söylemlerin meşruiyetini güçlendirmek adına, çoğu kez belli bir "uzmanlık" halesiyle donattıkları kişilere ifade olanağı tanımaktadırlar. Aynı zamanda söz konusu tartışma programlarının bu kişilerin karşılıklı konuşması yoluyla kamusal meselelere ilişkin temel bakış açılarını görünür kıldıkları da iddia edilmektedir. Habermas tarafından modern kamusal alan olabilme özelliği üzerinde durulan medyanın, kamusal meselelere ilişkin bu denli eşitsizlikçi yaklaşımı medyanın kamusallığı ile ters düşmektedir. Televizyon tartışma programlarının temsil ve katılım noktasında eşitsizlikçi bir yol izlemesi onun liberal yönlerini akla getirmektedir. Liberal gelenekte halkın iradesinin temsil yolu ile siyasilere devredilmesinin bir benzeri olarak tartışma programlarında da kamusal tartışmanın belirlenmiş bir takım uzmanlar ile gerçekleştirilmesi bu alanın liberal demokrasinin etkisi altında olduğunu göstermektedir. Bu bakımdan liberal gelenekler altında varlığını sürdüren televizyon tartışma programlarının, temsil krizinden dolayı kamusal ve katılımcı bir biçimde işleyemediği çalışmada konu edilmiştir. Yurttaşların kamusal alana katılımı konusunda bir takım düzenlemelerin gerçekleşmesini temel alan müzakereci demokrasi yaklaşımlarının demokratik meşruiyet anlayışını oluşturan kamusal tartışmaların süreçleri açısından bakıldığında kamusal tartışmalara katılım problemli bir vaziyettedir. Liberal demokrasinin özellikle 20. yüzyılın ortalarından itibaren bir temsil problemi içerisinde olduğu ve bu durumun kriz haline dönüştüğü süregiden bir tartışmanın varlığına neden olmuştur. Temsil probleminin bir yansıması olarak televizyon tartışma programlarının da temsili bir tartışma mekânı olduğu göz önünde bulundurulduğunda demokratik, rasyonel ve müzakereci bir takım eşitsizliklerinin bu programlar özelinde bulunduğu bilinmektedir. Bu eşitsizliklerin kamuyu ilgilendiren meseleler dâhilinde dışlayıcı bir biçimde işlemesi çalışmanın problemini oluşturmaktadır.

Liberal demokrasiye yöneltilen eleştirilerin sonucunda yurttaşın demokratik süreçlere daha etkin bir biçimde katılabilmesi adına modern temsili demokrasinin bir takım dönüşümden geçmesi konusunda bazı görüşler öne çıkmaktadır. Bu noktada Habermas gibi kuramcılar yurttaş katılımını öne çıkaran ve kamusal alanda daha fazla görünür olan bir yurttaş profilini tarif etmektedirler[1]. Liberal demokrasiye getirilen ve yurttaş katılımını temel alan eleştiriler beraberinde meşruiyet problemini de getirmektedir. Buna göre müzakereci demokrasi yaklaşımları ile etkin bir biçimde sağlanacak meşruiyet, yurttaşların birbirilerini anlayarak karşılıklı anlaşmaya dayalı müzakere süreçlerine işaret etmektedir. Bu yüzden müzakereci demokrasi yurttaşların etkileşim ve diyalog ile oluşturacakları kamusal konuşma pratikleri üzerine yoğunlaşmaktadır. Buradaki esas mesele yurttaşların kendi yaşamlarını ilgilendiren konular hakkında liberal sistemdeki gibi sadece oy verme davranışıyla değil, kendini ilgilendiren konularda aktif katılım yoluyla karar alma süreçlerine dâhil olmasıdır.

Temsil probleminin ve liberal demokrasinin aksaklıklarının 1950'li yıllardan itibaren sıklıkla dillendirilmesinden dolayı bu problem üzerinde yürütülen tartışmalar akademik bir bilgi birikimini de beraberinde getirmiştir. Müzakereci demokrasi yaklaşımı da bu sürecin bir ürünü olarak daha demokratik, eşit ve adil katılımlı bir siyasal düzen talebine verilen bir yanıt olarak öne çıkmaktadır. Bu noktada müzakereci demokrasi yaklaşımının şekillenmesinde Habermas'ın *Demokrasinin Üç Normatif Modeli* adlı makalesinin büyük önemi vardır. Habermas bu çalışmasında liberal model ve cumhuriyetçi modelin yetersizlikleri ve mevcut öğelerinden yola çıkarak müzakereci demokrasi bünyesinde bunları müzakere ve karar alma süreçleri için ideal bir usul kavramında sonuçlandırır[2]. Habermas'ın takipçilerinden Seyla Benhabib, Joshua Cohen ve Iris Marion Young gibi

[1] Habermas'ın liberal demokrasinin temsil krizi hakkındaki görüşleri hakkında daha fazla bilgi için, Bkz. Habermas, Jürgen (2017a). **Kamusallığın Yapısal Dönüşümü**. İstanbul. 346-347.
[2] Habermas'ın "Demokrasinin Üç Normatif Modeli konusunda ayrıntılı bilgi için, Bkz. Habermas, Jürgen (1999). **Demokrasinin Üç Normatif Modeli**. İstanbul. 37-50

kuramcılar da müzakereci demokrasinin yurttaş katılımı ve bunun sonucunda oluşturulacak kamusal tartışma ortamının tüm toplumun iyiliğini ilgilendiren kararların, ahlaki ve siyasi olarak denk olan yurttaşlar arasında geçen serbest ve mantıklı müzakere sürecinin sonucunda alınacağına işaret etmektedirler. Bununla beraber müzakereci demokrasi yaklaşımına yönelik bir takım kuşkular da bulunmaktadır. Özellikle çok katmanlı toplumlarda böylesi bir siyasal katılımın nasıl sağlanabileceği sorusu müzakereci demokrasi yaklaşımına yönelik geliştirilen eleştiriler içerisinde yer almaktadır. Bu bakımdan yukarıda bahsedilen Habermas'ın takipçilerinden Young'a (1999: 178-180) göre mevcut güç ilişkilerinin müzakereci demokrasinin katılımlı demokrasi anlayışına zarar vereceği ve bu durumun yurttaş katılımının önüne ciddi engeller çıkaracağı ileri sürülmektedir. Bununla beraber müzakereci demokrasinin günümüz atomize olmuş bireylerin oluşturduğu topluluklarda uygulanması zor olduğu, bu bağlamda müzakereci demokrasi yaklaşımlarının yerel düzeyde kaldığı da ileri sürülmektedir.

Müzakereci demokrasi yaklaşımlarının ileri sürdüğü toplumsal meselelerin katılımlı bir şekilde tartışılması meselesi kamusal alan kavramı ile yakından ilgilidir. Kamusal alan kavramının tarihsel kökleri Antik Yunan'daki "agora"lara kadar gitmektedir. Bazı araştırmacılar, günümüz medyasının, kamusal alanın görünürlük kazandığı başlıca alan olduğunu iddia etmektedirler. Öyle ki bu araştırmacılar, sosyal ve siyasal teoride kamusal alan tartışmasını başlatan Jürgen Habermas'ın *Kamusallığın Yapısal Dönüşümü* (1962) adlı yapıtında modern medyaya kamusal alan niteliği atfetmediğini, aksine iktidar mücadelesi ve paranın egemenliği altında işlev gösteren kitle iletişim araçlarıyla birlikte kamusal alanın yeniden feodalleşmesinden yakındığına dikkat çekmektedirler (Kejanlıoğlu, 1994). Habermas'ın modern medyaya ilişkin bu olumsuzlayıcı yaklaşımına karşılık James Curran, Nicholas Garnham ve John Keane gibi bazı iletişim araştırmacıları

farklı vurgularla da medyanın kamusal alan işlevini yerine getirebileceğine dair görece daha iyimser bir yaklaşım ortaya koymuşlardır. Curran (1994: 238-9) piyasa liberalizmini sorunsallaştırarak demokratik bir medya sistemi içinde kamusal alan fikrinin hayata geçebileceğini savunurken, Garnham (1997: 3) bu tür medya sisteminin odağına kamu hizmeti yayıncılığı yerleştirmekte, Keane (2014: 217-9) ise kapsayıcı tek bir kamusal alan idealinin karşısına farklı ölçeklere sahip çoğul kamusal alanları çıkarmaktadır. Habermas'ın kamusal alan hakkındaki kavramsallaştırmaları kamusal alana yönelik önemli tespitler yapmakla beraber onun modern anlamda tartışılması yönünde yol gösterici bir niteliktedir. Bu bakımdan Habermas'ın *İdeal Konuşma Durumu* kavramsallaştırması medyada kamusal tartışmaların yaşanabilmesi konusunda bir takım çıkarımlarda bulunmaktadır.

Habermas'ın işaret ettiği çerçevede bu çalışmada televizyon tartışma programları temsili bir kamusallığın oluştuğu mecralar olarak ele alınmakta, uzman kimliğiyle programlarda yer verilen kişilerin ve tartışmaları yöneten moderatörlerin, demokratik bir tartışma ve müzakereyi gerçekleştirmekte nasıl bir konumda yer aldıkları araştırılmaktadır. Çalışmanın kuramsal çerçevesinde ağırlıklı bir yeri olan müzakereci demokrasi kuramları, temsili liberal demokrasinin meşruiyet krizini aşmak için, karşılıklı konuşmaya, karşıt argümanların tartışılıp müzakere edilmesine ve ortak katılımla ulaşılan konsensüse vurgu yapar, yurttaşların karar süreçlerine etkin katılımını öngörür. Bir başka deyişle kamusallık ilkesini demokratik meşruiyetin tesisi ve sürdürülmesi bakımından vazgeçilmez kabul eder. Bu yüzden bu çalışmada kamusallığın tesisine yönelik ideallerin mikro bir inceleme sahasında, yurttaşların kamusal sorunlara dair kendi kanaatini oluşturabilmek için takip ettikleri tartışma programlarında nasıl görünür olduğunun incelenmesi, aynı zamanda incelemeye konu olan tartışma programlarında kamusal bir tartışmanın gerçekleşip gerçekleşmediği, kamusal bir tartışmanın normlarına uyan ya da

uymayan unsurların tespit edilmesi de amaçlanmaktadır. Bu bakımdan kanallar tarafından kamusal bir tartışmanın yaşandığının ileri sürüldüğü bu programlarda demokratik, rasyonel ve müzakereci bir tartışmanın yaşanıp yaşanmadığı ana mesele olmakla beraber modern anlamda kamusal olarak adlandırılan mecranın bu özellikleri taşıyıp taşımadığı kamusal alan kavramının özü itibariyle incelenmesi gereken bir unsurdur.

Çalışmada ilk olarak liberal demokrasi düşüncesinin temellerine getirilen eleştiriler izlenerek müzakereci demokrasi bakış açısından sunulan alternatifler ele alınmıştır. Liberal demokrasiye bir alternatif olarak müzakereci demokrasinin yetersizlikleri ve ona yönelen eleştirilere değinilmiştir. Ardından kamusal alan kavrayışına ilişkin tarihsel arka plan gözden geçirilecek ve medyanın kamusal alan oluşturma potansiyelini irdeleyen literatürden yola çıkarak bir çerçeve çizilmiştir. Türkiye'de medyanın 1990 sonrası geçirdiği yapısal dönüşümün, özellikle 2000'ler dönemindeki hükümetler sonrasındaki gelişmelere odaklanarak değerlendirileceği bir sonraki bölümde, günümüzdeki tartışma programının nasıl bir siyasal iklimde ve medya yapısı içinde görünürlük kazandığı anlaşılmaya çalışılmıştır. Bir sonraki bölümde ise müzakere sorununa metodolojik yaklaşımlardan söz edilerek müzakereyi engelleyici unsurları tespit etmede başvurulan metodolojik yaklaşımların kamusal bir tartışmada müzakereyi engelleyici unsurlar bakımından hangi özelliklere odaklanıldığına değinilmiştir. Bu çalışmanın genel çerçevesinin kurulmasında ve metodolojik yaklaşımın belirlenmesinde Ülkü Doğanay'ın *Demokratik Usuller Üzerine Yeniden Düşünmek* adlı çalışması bize temel bir model olarak kaynaklık etmiştir. Ülkü Doğanay'ın çalışması Türkiye'de müzakereci demokrasi konusundaki temel başvuru kaynağı olarak büyük bir öneme sahiptir. Gerek müzakereci demokrasi kuramlarının kapsamlı bir biçimde anlaşılması, gerek ise kamusal müzakere süreçlerinin metodolojik olarak nasıl analiz edilmesi gerektiğini göstermesi bakımından bu tezin yaklaşımı Ülkü Doğanay'ın çalışmasına çok şey borçludur.

Çalışmanın ampirik kısmında, tartışma programlarında karşılıklı konuşmanın nasıl yapılandığı ve özellikle programlarda söz hakkı tanınan uzmanların kamuyu ilgilendiren sorunları rasyonel ölçütlere dayalı bir şekilde tartışıp tartışmadığı analiz edilecektir. Buradan hareketle tartışma programları içerisinde yer alan unsurlardan mekânın düzenlenişi, sunucunun tartışma içerisindeki konumu, tartışmanın akışı ve söylemsel kapanma stratejileri olarak dört ayrı kategori oluşturularak bu programların kamusallığı sorgulanmıştır. Karşılıklı konuşma ve rasyonelliğe ilişkin metodolojik ölçütlerin belirlenmesinde, Habermas'ın ideal konuşma durumu ile birlikte Iris Marion Young'ın ideal konuşma durumuna ilişkin "dâhili" (*internal*) ve "harici" (*external*) dışlamaları, Kerbrat-Orecchioni ve Stanley A. Deetz'in etkileşimci yaklaşımından ve söylemsel kapanma stratejilerine ilişkin görüşlerinden yararlanılmıştır. Ele alınan tartışma programları bu bakış açısıyla incelenerek, bunlarda müzakereyi engelleyici unsurların neler olduğunu bakılacak ve bu programların rasyonel bir müzakere alanı oluşturup oluşturmadıkları değerlendirilmiştir.

Çalışmada Haber Türk kanalından *Türkiye'nin Nabzı*, CNN Türk kanalından *Türkiye'nin Gündemi* Programı ve yine Haber Türk kanalından *Karşıt Görüş* programının birer bölümü örnek olarak incelenecektir. İncelenmek üzere seçilen programlar 1 Mart 2017-16 Nisan 2017 tarihleri arasında ekrana gelmiştir. Programların bu zaman dilimi içerisinden seçilmesinin gerekçesi; bu dönemde Türkiye'nin siyasal hayatında önemli bir değişikliğe sebep olacak olan 2017 Anayasa Referandumu'nu konu alan tartışmaların yaşanmış olmasıdır. Bu bağlamda toplumun genelini ilgilendiren bir meselenin kamusal olarak tartışıldığı bu platformlarda mevcut programların seçilmesi yolu ile oluşturulan sınırlılık çalışmanın kamusal konuşma edimlerinin rasyonelliğinin, demokratikliğinin ve katılımcılığının sorgulanmasına yönelik tasarlanmıştır.

BİRİNCİ KESİM

I. TEMSİLİ DEMOKRASİNİN KRİZİ VE MÜZAKERECİ DEMOKRASİ

Tarihsel olarak liberalizmin doğuşu, modern demokratik ve çoğulcu yönetim anlayışının oluşumunu önceler. Batı'daki siyasal mücadeleler tarihinin gösterdiği üzere liberaller yirminci yüzyılın erken dönemine kadar demokrasiyi bir huzursuzluk kaynağı olarak görmüşlerdir (Ağaoğulları, 2016: 538). Bu yüzden John Stuart Mill gibi düşünürlerin kontrolsüz ve eğitimsiz kitlelerin liberal haklara ve uzlaşımsal inceliklere saygı göstermeyeceği endişesi yönetimde seçkinci bir anlayışın olması gerektiğinin altını çizmektedir (Held, 2006: 108-109).

Liberal demokrasinin temel özellikleri seçilme hakkı, hukuk egemenliği, belirli aralıklarla ve eşit şartlarda yapılan seçimler, eşit oy hakkı ve özgür bir şekilde örgütlenme garantisi ve siyasal ifade olarak sayılabilir (Gutmann, 1999: 482). Liberal demokrasinin işleyebilmesi ancak temsil sistemiyle olanaklı görülmüştür. Doğrudan katılımın imkânsız olduğu toplumlarda yurttaşlar, kendilerini ilgilendiren meseleler hakkında karar verecek olan temsilcilerini periyodik olarak yapılan seçimler ile belirlerler. Bu bakımdan temsili demokrasilerde siyasal sistemin meşruiyeti genel ve eşit oy esasıyla işleyen düzenli ve rekabetçi seçimlere dayanır (Heywood, 2015: 63-64). Bununla birlikte yurttaşların, karmaşıklaşmış bürokratik toplumlarda demokratik karar alma süreçlerine başka hangi yollarla katılabileceği sorusu temsil sisteminin getirdiği kısıtlamalar nedeniyle sürekli tartışılagelmiştir.

Sartori'ye göre (2014: 50) demokratik meşruluğun üç temel dayanağı temsili demokrasi için büyük önem taşımaktadır. Bunlar seçim usulleri, sınırlı çoğunluk egemenliği ve iktidarın temsil yoluyla devredilmesidir. Ancak bu üç unsur günümüzde radikal demokrasi kuramcıları tarafından şiddetli bir biçimde eleştirilmektedir. Demokratik bir sistemde bulunması gereken başlıca öğe katılımdır. Yukarıda sayılan meşruluğun üç

temel dayanağı liberal sistemde oy verme davranışı ile sağlanmaktadır. Ancak müzakereci demokrasi kuramlarının liberal demokrasiye getirdiği eleştiri tam da bundan kaynaklanmaktadır. Bu yaklaşımlara göre mevcut sistem kriz üretmektedir. Devlet ile vatandaş arasındaki ilişki burada birincil bir ilişki değildir. Bu ilişki tamamen oy verme davranışına indirgendiği için bir kriz durumu oluşmaktadır (Habermas, orj. 1962, ilk Türkçe çev. 1997; 2017a: 346-347). Özellikle 1980'lerden sonra liberal demokrasinin temsil krizinin iyice baş göstermesiyle beraber siyasi meşruiyet kavramı iyiden iyiye tartışmaya açılmıştır. Temel mesele müzakereci demokrasi kuramlarının liberal demokrasiye getirdiği temsili demokrasinin dayandığı siyaset modelinin yurttaşları demokratik siyaset ortamından dışladığı anlayışıdır. Merkezi hükümetlerin halktan aldıkları oylarla özelleştirme ve halkı ilgilendiren piyasa koşullarıyla radikal kararlar almaları ve bu kararların halkın yararına olmadığı düşüncesi temsil sisteminin kriz ürettiği hipotezlerinin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Kriz aynı zamanda Rousseau'nun Toplum Sözleşmesinde bahsettiği liberal demokrasinin meşruiyet kaynağı olan "halkın egemenliği" anlayışına zarar vermektedir (Köker, 1992: 51). Bu yüzden Habermas gibi kuramcılar halkın yönetime katılmasındaki zorlukların temsili demokrasiyle zirveye çıktığını öne sürmektedir (Bezci, 2005: 271).

MacPherson gibi bazı kuramcılar temsili demokrasilerde yurttaş katılımının nasıl daha etkin kılınabileceğine dair bazı öneriler getirmişlerdir. Teknolojik dolayımı esas alan katılım çözümlerden biri olarak önerilmiştir. Evlerin herhangi bir köşesine mevcut tartışmalarla ilgili cevaplarını ya da tercihlerini iletebilecekleri bir cihazla yurttaşların tercihleri alınabilir. Ancak burada soruları kimin soracağı meselesi gündeme gelmektedir. Eğer egemenler bu soruları soracaksa tartışma sürüp gidecektir (İspir, 2011: 106). Netice olarak liberal sistemin bir dönüşüme ihtiyacı vardır. Bu dönüşüm radikal kuramcılara

göre halkın kendilerini ilgilendiren meselelere dair kanaatlerini kamusal olarak ifade edip tartışabilmesiyle sağlanabilecektir.

Liberal modelde devlet, demokratik sürecin toplum yararına işlemesinde aktif rol alır. Burada devlet bir kamu idaresi aygıtı olarak görülürken, siyaset de tüm yurttaşların çıkarlarını bir uzlaştırarak bunları kolektif amaçlara yöneltecek şekilde uzmanlaşmış bir alan olarak kabul edilir. Liberal modelde görülen bu arabuluculuk işlevi, müzakerece demokrasi anlayışında daha bütüncül bir yaklaşımla ele alınır. Eğer yurttaşlar birbirlerinin farkına varıp müzakereye açık olarak ve karşılıklı tanımaya dayalı bir bakış geliştirirlerse bu model özgür ve eşitlikçi bir model olarak algılanır. Böylece devlet gücünün ve kişisel çıkarın ötesinde dayanışma ve ortak yarar da bu kavramlara ek olarak katılabilir. Anahtar nokta kişisel hakların korunmasının yanı sıra tüm toplumu kapsayan bir görüş birliği ve nesnel bir tartışma sonucunda belirecek ortak çıkarlar konusundaki konsensüstür (Habermas, 1999: 38). Konsensüs burada kilit önemdedir. Çekişen çıkarlar arasında kurulabilecek denge müzakere yöntemiyle gerçekleşebilir. Bu yüzden adil bir biçimde yapılan müzakereler sonucu farklı iletişimsel ön kabullere sahip kişiler arasında bir etkileşim kurulabilir (Habermas, 1999: 43).

Müzakereci demokrasi kuramlarının cephesinden liberal demokrasiye gelen eleştirilerin merkezinde temsil sisteminin yurttaşları demokratik ifade, tartışma ve karar alma mekanizmalarından dışlaması yer alır. Bu durum, yurttaşların siyasete olan ilgisinin azalması ve siyasal etkinliklerden uzaklaşmalarının yanı sıra kendileri hakkında alınan kararlara ve yürütülen uygulamalara dair eleştirel bakış açılarını ifade edebilecekleri kanalların sınırlamasına neden olmaktadır. 1970'lerden bu güne yoğun şekilde tartışılan liberal sistemin "meşruiyet krizi"nin temelinde yurttaşların katılımını sınırlandırılan bu tür bir siyaset anlayışına duyulan güvensizlik yer almaktadır. Putnam vd.lerine (1995: 7) göre, 1950'ler ve 1960'larda siyasi uzlaşma ve entegrasyon gibi etmenlerin önemine

vurgu yapan siyaset kuramcıları, 1970'lerde demokrasinin krizinden söz etmeye başlamışlar ve mevcut liberal paradigmanın yarattığı yönetilemezlik durumuna dikkat çekmeye başlamışlardır.

Genel çerçeveden bakıldığında liberal demokrasiye getirilen eleştirilerin bir meşruiyet krizi doğurmasının temelinde temsil sistemi yer almaktadır. Demokrasinin modern toplumlarda uygulanabilmesinin tek koşulu olarak görülen temsil sistemi aslında kendisiyle çelişmektedir. Bu çelişki bu sistemin yurttaşların kişisel olarak yasa yapımı sürecine katılmasını öngördüğü halde sonraki uygulamalarının yurttaşları bu eylemden dışlamasından kaynaklanmaktadır. Halkın yasaların yapıcısı olarak görüldüğü bu sistemde geniş toplulukların rasyonel olarak değerlendirme kapasitesinden yoksun olduğu düşünülür. Böyle olduğu için yurttaşların yapması gereken doğrudan demokraside olduğu gibi alınan kararların içeriğini değil, bu kararların içeriğini belirleyecek temsilcileri seçmektir. Kriz, Habermas'a göre (1971: 63) tam olarak burada başlamakta, siyasal iktidarın rasyonelleştirilmesi ve meşruiyetinin sorgulanmasının önündeki engeller, siyasetin elitlerin hegemonyası altında sürdürülmesine neden olmaktadır.

Temsil sisteminin yarattığı bir diğer sorun ise seçim rekabetine dayalı bir işleyişten kaynaklanmaktadır. Rekabetçi anlayış, iktidarı elinde bulundurmak isteyenler için halkı etkileme yarışı haline gelmekte, parti sistemleri ve seçim politikaları demokratik işlevlerini yitirmektedir (Mansbridge, 1980: 16-18). Iris Marion Young (2002: 20-21) günümüz demokrasisinde rekabetçi anlayıştan kaynaklanan problemleri dört grupta toplar:

(1) Rekabetçi model tamamen bireysel tercihlerin ön planda olduğu bir demokratik sistem anlayışını yansıtmaktadır. Bu bireycilik anlayışı bireylerin beklentileri ve özellikleri göz önünde bulundurulmadan ve tercihlerin niteliğine bakılmadan bunları verili kabul

etmektedir. Bireylerin siyasal tercihlerinin insanlar ile etkileşime girerek değişime uğrayabileceği gerçeği göz ardı edilmektedir.

(2) Bu model demokrasiyi yurttaşların neyi daha çok desteklediği ya da yoğun olarak ilgi duyduğu bir tercih toplama ve sıralama mekanizmasına indirgemektedir. Böyle bir bakış açısı ise yurttaşların farklı görüşlerle bir araya gelerek bir ortak nokta bulmasının yerine baskın olan grupların lehine olacak şekilde bireylerin kendi çıkarlarından feragat etmesine neden olacaktır.

(3) Rekabete dayanan demokrasi anlayışı beraberinde zayıf ve bireyci bir akılcılık anlayışı getirmektedir. Bireyin çıkarlarının bir akılcı temele dayanması beklenmemektedir. Dolayısıyla akılcılık ikinci plana itilmektedir.

(4) Rekabetçi modelde iyi ve doğruya dair görüş bildiren insanlar görüşlerini öznel görüşlerden soyutlayamayacağı için bu kararların ahlaki meşruluğu da tartışmalı olacaktır.

Rekabetin sağlanmasındaki yagane unsur siyasi partilerdir. Temsili sistemin tüm yurttaşları kucaklayacak şekilde sistemin içerisine dâhil etmenin uygulayıcısı olarak görünen siyasi partiler günümüzde bahsedilen durumdan oldukça uzaktır (Barnett, 1996: 167). Temsil sisteminin problemi özellikle seçim zamanında halkın dikkatini çekmek ve oyunu alabilmek için her türlü imkânı seferber eden siyasilerin seçim sonrası dönemde halkı görmezden gelmesinden kaynaklanmaktadır. Liberal demokrasinin temsil sistemi tüm yönetme erkini siyasilere bırakmaktadır. Siyasilerin bu yetkileri ellerinde bulundurmaları ve yurttaşları karar alma süreçlerinden dışlamaları onların siyaset üzerine düşünmekten alıkoymaktadır. Bu durum demokrasi için yıkıcı bir etkide bulunabilir çünkü halkın katılımı olmadan demokratik çoğulcu bir siyasal düzenden söz edilemez (Doğanay, 2003: 30).

Temsili demokrasiye ve siyasal aktörlere dönük güvenin azalması ile şekillenen kriz iletişim teknolojilerindeki gelişmelerle birlikte başka bir boyuta taşınmıştır (Doğanay, 2003: 33). Yirminci yüzyılın kamusal ortamı siyasi partilerin, halkla ilişkiler ve medya şirketlerinin faal olduğu ve bunların rasyonel tartışmayı sınırlandırdıkları bir işleyişe sahne olmuştur. Habermas'a göre (1999: 295), kitle iletişim medyasının şekillendirdiği kamusal alan aslen bir kültürel tüketim alanıdır. Bu *görünüşteki kamusal alan* siyaseti bir gösteri olarak sergilerken, yurttaşların siyasal kanaatlerini sadece kamuoyu yoklamalarıyla görünür kılmaktadır. Kamuoyu, seçmenlere paket halindeki sorulara verilen yanıtlarla üretilen istatistiki verilere dönüşmüştür. Jean Baudrillard (1991) *Sessiz Yığınların Gölgesinde* adlı eserinde bu tür bir kamuoyu anlayışıyla pasifleştirilmiş zümrelere "sessiz çoğunluk" adını verir. Ona göre politika bu süreç içerisinde mevcudun korunması adına bir temsil edilmeme sistemine dönüştürülmüş, halk dönemsel sondajlarla düşüncelerinin yoklandığı istatistiki bir varlık halini almıştır. Temsil edilmeyen sessiz yığınlar dönemsel referandumlar ve kamuoyu yoklamalarıyla yalnızca fikirlerinin öğrenildiği bir kitleden ibarettir (Baudrillard, 1991: 18-19). Bu durum medyanın liberal demokrasinin mevcut temsil krizine alternatif olacağı yerde siyasal olanın medyatikleştirilmesiyle krizin daha da derinleşmesine neden olmuştur.

A. MÜZAKERECİ DEMOKRASİ VE ÖZELLİKLERİ

Liberal model ve Cumhuriyetçi model arasındaki en önemli ayrım demokratik süreçlerdeki işleyişteki farklılıktır. Liberal modelde bu süreç, devleti toplumun çıkarları doğrultusunda programlaması şeklinde işlemektedir. Bu sistem içerisinde devlet kamu yönetimi mekanizmasına bırakılırken, toplum ise pazar ekonomisi sistemine göre yapılandırılmış ilişkiler sistemi olarak özel kişilere ve onların toplum içerisindeki faaliyetlerine sunulmaktadır. Bu noktada siyasete düşen görev ise toplumsal özel çıkarların kolektif hedef için siyasal egemenlik konusunda uzmanlaşmış bir devlet

mekanizması karşısında bir arada toplanması ve kabul ettirilmesidir (Habermas, orj. 1996, ilk Türkçe çev. 2002; 2017b: 151). Cumhuriyetçi modelde ise siyaset bu arabuluculuk görevinden daha fazlasını kapsamaktadır. Cumhuriyetçi model bir bütün olarak toplumdaki süreçlere esas oluşturur. Bu bağlamda siyaset, tekil toplulukların birbirilerine bağımlılıklarının farkına vardıkları, müzakereye açık yurttaşlar olarak hareket ederek karşılıklı tanımaya bağlı mevcut ilişkileri daha da geliştirmeyi ve bunları yasalara dayanan özgür ve eşit tarafların birlikteliğine doğru geliştirdikleri bir araç olarak tanımlanır (Habermas, 1999: 37-38). Böylelikle devletin ve toplumun liberal yapısı önemli değişikliklere uğrayarak idari güç ve özel çıkarların yanı sıra, dayanışma toplumsal bütünleşmenin üçüncü bir kaynağı olarak ortaya çıkmaktadır (Habermas, 2017b: 152). İki yaklaşımın ileri sürdüğü model sonucunda birbirine karşıt iki farklı yurttaş imgesi ortaya çıkmaktadır (Habermas, 1999: 38).

Bu iki model arasında öncelikle *yurttaşlık* kavramı özelinde farklılıklar görülmektedir. Liberal modelde vatandaşların statüsü devlete ve diğer vatandaşlarla ortak sahip olunan kişisel haklar ölçülerine göre belirlenmektedir (Habermas, 2017b: 152). Yurttaşlar bu hakların taşıyıcıları olarak hukuki standartların içerisinde kaldıkları sürece yönetim müdahaleleri de dâhil koruma altındadırlar. Bununla beraber sahip olunan oy hakkıyla yurttaş özel çıkarlarını savunmak adına bu hakkını siyasal bir iradeye dönüştürme hakkına da sahiptir (Habermas, 1999: 38). Cumhuriyetçi modelde ise vatandaşların statüsü özel kişilerde olduğu gibi negatif özgürlükler çerçevesinden belirlenmez. Burada esas konu siyasal katılım ve konuşma gibi pozitif özgürlüklerdir. Bunlar dışarıdan gelecek baskılardan bağımsız olmanın değil, birlikte olmanın güvencesini vermektedir. Böyle bir birlikteliğin sonucunda özgür ve eşit bireylerden oluşan bir toplulukta vatandaşlar zaten olmak istedikleri yere gelebilirler (Habermas, 2017b: 153). Bu noktada devletin esas varlık nedeni özel hakların korunması değil, genel bir irade ve görüş oluşumunu garanti

altına almasıdır. Bu süreç sonunda özgür ve eşit yurttaş herkesin çıkarına olacak şekilde karar verebilir (Habermas, 1999: 39).

Özel hakların sahibi olarak klasik tüzel kişi kavramı etrafında dönen tartışma *hukuk* kavramıyla ilgili bir tartışmayı açığa çıkarmaktadır. Liberal modelde hukuk sisteminin anlamı bireysel konularda hangi bireyin hangi haklara sahip olduklarını belirleme imkânı iken; cumhuriyetçi modelde ise özel haklar eşit haklı, özerk ve karşılıklı anlayışa dayalı toplu yaşamın dokunulmazlığını sağlayan, aynı zamanda güvence altına alan nesnel hukuk düzeni tarafından belirlenmektedir (Habermas, 2017b: 154). Liberaller açısından haklar nihai olarak mevcut siyasal iradenin belirlenmesinden ibarettir; cumhuriyetçiler açısından ise bazı hakların temeli her zaman aklın belirlediği daha yüksek bir yasadır (Habermas, 1999: 39).

Yurttaşların ve hukukun rolünün farklı biçimde kavramsallaştırılması siyasal süreçlerin yapısına ilişkin de fikir ayrılıklarını doğurur. Liberal modelde siyaset, yönetimi ele geçirmek için yapılan iktidar kavgalarıdır. Bu yüzden kamuda ve parlamentoda siyasi kamuoyu ve irade oluşturma aşaması stratejik işbirliği içerisindeki aktörlerin iktidarı elden bırakmamak ve ya ele geçirmek için giriştikleri rekabet ile belirlenmektedir. Girişilen bu mücadelenin başarısı ise yurttaşların başlatılan programlara verdiği oyların niceliksel desteği ile ölçülmektedir (Habermas, 2017b: 155). Cumhuriyetçi modelde ise kamusal alanda ve parlamentoda irade oluşumu ve siyasal görüş piyasa koşullarına değil, karşılıklı anlayışın hâkim olduğu kamusal iletişimin yapısına bağlıdır. Yurttaşların geleceklerini belirleme eylemi bağlamında siyaseti piyasa değil, diyalog belirler. Diyalog temelli bu anlayış siyaseti değere dair sorunlar üzerindeki bir çekişme olarak görür. Önceliğe ilişkin sorunlar ikinci plandadır (Habermas, 1999: 40).

Habermas'a göre (2017b: 157), cumhuriyetçi modelin hem avantajları hem de dezavantajları vardır. En önemli avantajı ise iletişim yoluyla bir araya gelen vatandaşların

kolektif hedefleri farklı çıkarlar arasındaki ortak anlaşmaya dayandırmasıdır. Dezavantaj ise, kamusal iletişime toplulukçu bir anlam yükleme eğilimidir. Bu nokta cumhuriyetçi modelde aşırı etik bulunmaktadır. Siyaset ortak bir yaşam şeklinin ya da kolektif kimliğin yoruma odaklı kendini açımlama aşamasına uydurulamaz. Bu yüzden siyaset, bir topluluğun üyeleri olarak kim ve ne olduğumuz gibi etik meselelere indirgenemez (Habermas, 1999: 41). Kuşkusuz, bir toplumda çatışan çıkarların nasıl uzlaştırılacağı politikanın önemli bir parçasıdır. Aynı toplum içerisinde yaşayan insanların çıkarlarındaki bu çatışma bir denge gerektirmektedir. Ancak bu denge etik tartışmalarla değil, güç ve yaptırım potansiyeline sahip siyasi partiler arasında sağlanacak anlaşma ile sağlanabilir. Bu anlaşmanın sağlanabilmesi için mutabakata hazır oluş önemli iken aynı zamanda adalet ilkeleri ve akılcı koşullar da önemlidir (Habermas, 2017b: 157).

Habermas'a göre (1999: 41) daha iyi savların çeşitli müzakere süreçleri biçimleri olarak ortaya çıkmasına imkân sağlayan iletişimsel ön kabuller ve adil pazarlık süreçleri demokratik irade oluşumunun ana unsurudur. Bu yaklaşımla müzakere kavramı saf etik seviyede gerçekleşen bir yurttaş özerkliği ile bağlarını koparmaktadır. Bu bakımdan müzakereci model sadece etik anlaşmayla değil, aynı zamanda çıkarların dengelenmesi ve mutabakatla, rasyonel araç seçimiyle, ahlaksal temellendirmeyle ve hukuki bağlamın denenmesiyle ortak iradenin egemen olduğu iletişim biçimlerindeki çeşitliliğe önem vermektedir (Habermas, 2017b: 158). Dolayısıyla tüm bu süreçler uzlaşmaya dayanmaktadır. Müzakereci siyaset, adil bir biçimde düzenlenmiş pazarlık süreçlerine ve her biri değişik iletişimsel ön kabullere ve usullere dayanan faydacı, etik ve ahlaki söylemleri de içeren çeşitli tartışma biçimlerine bağlı bir durum olarak algılanabilir. Yasamada çıkarların dengelenmesi, etik benlik kavrayışına ulaşılması, güçlü önceliklerin ifade edilmesi, hukuki tutarlılığın ahlaki bakımdan gerekçelendirilmesi ve sınanması birbiri ile iç içe geçmiş durumdadır (Habermas, 1999: 43-44). Bu durumda ise söyleşiye

ve araçlara dayalı siyaset, ilgili iletişim biçimleri yeterince kurumsallaştığında, tartışmalı düşünme ortamında buluşabilirler. Buradan hareketle kurumsallaştırılmış kamuoyu ve irade oluşumuna meşruluk sağlayan iletişimsel işleyiştir (Habermas, 2017b: 158).

Müzakereci model liberal ve cumhuriyetçi modelden öğeler alır ve bunları müzakere ve karar alma süreçleri için ideal bir usul kavramında sonuçlandırır. Pragmatik endişeleri, uzlaşmaları, benlik kavrayışı söylemlerini ve adaleti birbiri ile kaynaştıran bu demokratik yöntem, akla uygun ve adil sonuçların alınabileceği idealine temel oluşturur. Bu usulcü görüşün perspektifinden pratik akıl, evrensel insan haklarından ve ya belirli bir toplumun etik özünden ayrılarak söylem kurallarına ve tartışma şekillerine dönüşür. Sonuç olarak normatif içeriğin kendisi iletişimsel eylemin yapısından kaynaklanır. Demokratik süreçlerin bu tanımları, farklı bir devlet ve toplum kavramsallaştırmalarına zemin hazırlar (Habermas, 1999: 44-45).

Müzakereci kuram demokratik süreci liberal modele göre daha güçlü, cumhuriyetçi modele göre daha zayıf normatif çağrışımlarla donatır (Habermas, 1999: 46). Cumhuriyetçi modeldeki gibi kamuoyu ve irade oluşturma sürecini hedef haline getirir ancak hukuk devleti anayasasını ikinci sırada görmez. Aksine hukuk devletinin temel haklarının ve ilkelerinin demokratik işleyişteki önemli iletişim koşullarının nasıl kurumsallaştırılacağına dair tutarlı yanıtlar arar. Bu modelde yurttaşlar bütünü yansıtan ve bütün için davranan birleşik aktörler olarak ele alınır; yani bireysel seçimlerde bilinçli alınmış kolektif kararlar olamayacağından, gelişen iktidar mücadelesinde birbirilerine bağımlı hale gelirler (Habermas, 2017b: 160-161).

Müzakereci kuram hem parlamenter organ, hem de kamusal alanın resmi olmayan bağlantıları vasıtasıyla akan iletişim süreçlerinin daha yüksek düzeydeki özneler arasılığı üzerinde durur. Öznesiz iletişim biçimleri parlamenter sistemin içinde ve dışında rasyonel sayılabilecek görüş ve irade oluşumunun ortaya çıkabileceği sahaları oluşturur

(Habermas, 1999: 47). Gayrı resmi biçimde oluşturulan bu kamular, kurumsallaştırılmış seçim kararlarını ve iletişimsel gücü idari güce dönüştürmede aktif bir rol oynamaktadır (Habermas, 2017b: 161).

Müzakereci model, meşruiyetin ve halk egemenliğinin nasıl anlaşılacağına dair sonuçlara da varır. Demokratik görüş ve irade oluşumunun yöntemleri ve iletişimsel ön kabulleri, hukuk düzeni ve yasalarla kısıtlanmış bir yönetimin kararlarının söylemsel olarak rasyonelleştirilmesi bakımından en önemli kaynak işlevini görür (Habermas, 1999: 48). Rasyonelleşme meşrulaşmadan daha ilerde, güç yapılandırmasından daha geride bir şeydir (Habermas, 2017b: 162).

Müzakereci modelde demokrasi kavramına karşılık olarak; siyasi kamuoyuyla tüm toplumu ilgilendiren sorunların algılanmasını, ele alınmasını ve onlarla özdeşleşmesini sağlayan bir arenayı oluşturan, yerinden yönetilen bir toplum anlayışı gelmektedir (Habermas, 2017b: 163). Usulcü bir açıdan bakıldığında halk egemenliği hukuki bir toplumun kendi kendini örgütlemesine imkân vermekle beraber hiçbir biçimde yurttaşların iradesine bağlı olmayan bir çerçeveyi ifade eder. Müzakerenin hukuki topluluğun az çok bilinçli bir bütünleşmesine imkân sağladığı var sayılır, ancak toplumun tümünü kapsamaz. Bu yönüyle müzakereci siyaset hukuk kuramında uygulanan normatif yaklaşıma karşı direnen karmaşık bir toplumun bir bileşeni olarak kalır. Bu yönden bakıldığında demokrasinin söyleme dayalı kuramsal boyutu tarafsız bir sosyolojik yaklaşımla kesişir (Habermas, 1999: 49-50).

Müzakereci demokrasi, çekişmeci çoğulculuk ilkesiyle hareket ederek farklılıklar ve kimlik üzerine yaptığı vurguyla, insanın kendini belirleme ve meydana getirme kapasitesini çatışmacı bir mücadele alanında değil, ortak iyi ve adaletle beraber müzakere ve sorgulama aşamalarına dayanan "iletişimsel eylem" pratiğiyle gerçekleşeceğini varsayar (Doğanay, 2003: 41-42). İnsanların kendi yaşam koşullarını etkileyen siyasal

etmenlerin belirlenmesinde toplumun tüm kesimlerine açık, eşit ve özgür bir tartışma ortamına katılmasıyla söz sahibi olması demokrasinin meşruiyet özelliğinin yeniden canlandırılmasının bir koşulu olarak görülmektedir (Doğanay, 2003: 41-42). Bu tartışmalar sonucunda vatandaşlar ortak çıkarlar belirleme konusunda ve bu çıkarların rasyonel temellere dayandığı konusunda ortak hareket edebileceklerdir.

Müzakereci demokrasi, tüm toplumun iyiliğini ilgilendiren kararların, ahlaki ve siyasi olarak denk olan yurttaşlar arasında geçen serbest ve mantıklı müzakere sürecinin sonucunda alınmasını esas alan bir modeldir (Benhabib, 1999:102). Benhabib'e göre (1999:102) çok katmanlı toplumlarda siyasal meşruiyet, toplumun ilgi alanına giren meseleler üzerine topyekün katılıma imkân tanıyan özgür ve sınırlanamaz kamusal müzakereyi gerekli kılar. Young'ın da (1999: 175) vurguladığı gibi halk ancak katılım yoluyla birlikte akıl yürütüp karar alabilir. Katılımda eşitlik yoluyla fikirlerin üzerinde tartışılarak yeniden şekilleneceği ve ortak zemin arama arayışının güçleneceği varsayılmaktadır (Taşkın, 2014: 235).

Jashua Cohen'e göre (1999: 140) demokratik meşruiyet yurttaşların birlikte hareket edebilirliğini tanımak üzere, toplumsal ve siyasal örgütler içerisinde dile getirilen tartışma ve kararlardan doğar. Bu tartışmalar şüphesiz özgürce girilen alanlarda gerçekleşmeli, katılımın önünde engel bulunmamalıdır. Yurttaşlara ekonomik ve sosyal meseleleri belirlemede bir imkân verilirse o zaman gerçek bir katılımdan bahsedilebilir (Zavala, 2006: 18).

Benhabib (1999: 105) müzakereci süreçlerin katılım bakımından önemli özelliklerini şöyle sıralar:

(1) Müzakereci modelde eşitlik ve simetri kuralları uygulanır. Konuşmayı başlatmada, soru sorma ve tartışma açma bakımından herkes eşit haklara sahiptir.

(2) Katılımcıların hepsi konuşma konularını sorgulama hakkına sahiptir.

(3) Katılımcılar konuşma kurallarının işleyişi hakkında görüşlerini ifade edebilirler ve bu kuralların uygulanışı ve işleyişi hakkında yeni görüşler ortaya atabilirler. Aynı zamanda söz konusu kurallardan olumsuz etkilendiklerini söylemedikleri sürece katılımcıların konuşmalarını etkileyen unsurlar yok sayılmaktadır. İstisnai durumlarda demokratik bir topluluğa mensup yurttaşların kendi ülkelerinde, sınırlarında ya da komşu topraklarda yaşayan ve yurttaş statüsü taşımayan bireyler de onları ilgilendiren meseleler söz konusu olduğunda fiili olarak bu tartışmaya katılabilirler.

Müzakereci demokrasinin, katılım ve ortak tartışma üzerindeki vurgusu demokratik süreçlerin rasyonel işleyişini güçlendirmeyi hedefler (Benhabib, 1999: 107). "Salt anlaşma" ile "rasyonel konsensüs" arasında yapılan ayrım, sadece ulaşılan sonuç üzerinde herkesin anlaşmış olmasını değil, sürecin rasyonel argümanlar ve karşı argümanlarla ilerleyip özneler arası bir müzakereye dayalı olmasını gerektirir. Bir başka deyişle kamusal tartışma süreci yalnızca ideal söylem koşullarının sağlandığı ölçüde uygun sonuçları garanti eder. Eşit ve rasyonel bir biçimde ilerleyen süreç genelleştirilebilir çıkarlar oluşturacağı için müzakere sürecinden etkilenen herkes bu süreci kabul edecektir (Mouffe, 1999: 747-748). Bu yüzden müzakere masasından rasyonel bir karar ile kalkmadan sorunlar tam olarak müzakere edilmiş sayılamaz. Günümüz siyasal hayatını şekillendiren lobicilik faaliyetleri ve açıklık ilkesine aykırı şekilde kapalı kapılar arkasında verilen kararlar müzakereci modelin bertaraf etmeye çalıştığı yönelimlerdir. Müzakere ile alınan karar yanılgıya ve halkın geleceğini ilgilendiren konular hakkında hata yapmaya da olabildiğince kapalıdır. Farklı bireyler bir mesele hakkında önceden kurgulanmamış bir şekilde tüm doğallığıyla bir konuyu tartışabilir ve karar alabilirler. Dolayısıyla bireylerin müzakereye başlamadan ve müzakereden sonraki tavırları değişkenlik gösterecektir. Müzakereden önce birbirlerine yabancı olan ve kalıp yargıları

bulunan bireyler müzakere sonucu ortak zeminde rasyonel kararlar alabilmek için daha katılımcı bir tavır izleyeceklerdir.

Müzakerenin katılımcıları kendi bakış açılarını ortaya koyarken rasyonel bir temelde hareket etmelidir. Benhabib'e göre (1999: 108), müzakere içinde iyi gerekçeler sunmak temel bir öneme sahiptir. Gerekçelendirmenin önemini Cohen de (1999: 147) vurgular: Öncelik, katılımcıların/yurttaşların birbirlerini ikna etmeleri ya da birbirlerinin tercihlerini değiştirmeleri değil, mevcut bir sorunun çözümüne yönelik kendi fikirlerini beyan edebilmeleridir (1999: 147).

Bununla birlikte müzakereci modelin, rasyonel tartışmanın sonunda oluşturulan konsensüsün geçerliği konusunda naif bir iyimserlik taşımadığını da belirtmek gerekir. Her yöntem gibi bu yöntem de kötüye kullanılabilir ya da kötü sonuçlar doğurabilecek bir şekil alabilir. Bu ihtimalin önüne geçebilmek için müzakereci modelde "dönüşlülük" (self-reflexivity) ilkesi devreye girer. Üzerine anlaşılan konular "dönüşlülük" ilkesi çerçevesinde yeniden düşünülüp tartışılabilir. Yeniden müzakere yolları açıktır (Benhabib, 1999: 108-109).

Müzakereci demokrasi diğer yurttaşların çıkarlarının eşit şekilde gözetilmesinden daha fazlasını ifade eder. Farklılıkları olan bireyler kabul edilebilir nedenlerin bulunması için çaba gösterir. Bu eylem dışlama yoluyla olamayacağı için zıt ve farklı görüşlerin konuşmaya katılması gerekmektedir. Cohen bunu "müzakereye dâhil etme" ilkesi olarak adlandırır (1999: 151).

Habermas ve onun takipçisi olan kuramcılar, müzakerenin gerçekleştirilmesinde engeller olacağını inkâr etmez, ancak bu engeller daha çok ileriye dönük pratik sorunlar olarak görülür. Her ne kadar Habermas kendi eleştirisini kendisi yapmaya çalışsa da bu eleştiri yüzeysel ve bazı noktaları gözden kaçıran bir eleştiri olarak gerçekleşmiştir. Temel sorun,

üzerinde uzlaşılmış ortak kararların yasal süreçle, mevcut haklarla ve diğer siyaset programlarıyla çatışmayacak biçimde nasıl alınabileceğidir (Doğanay, 2003: 54). Müzakereci demokrasinin nasıl işlerlik kazanabileceğine yönelik eleştiriler, günümüz toplumlarının karmaşıklığını ve çok katmanlılığını sadece pratik bir sorun olarak ele almanın ötesine geçerler. Bu sorunun bir devamı olarak müzakereci modelin toplumsal bağlamda oluşacak olan oydaşmayı kısıtlı imkânlarla nasıl sağlayacağı önemli sorunların başında gelmektedir. Küçük aile meclislerinde bile kısıtlı olan ortak karar alma mekanizmasının büyük ölçekli uygulanmasında pek sorunla karşılaşılabilir (Doğanay, 2003: 58). Habermas'a göre (akt. Dryzek, 2000: 24-25) devlet imkânları yurttaşların bir araya getirildiği bu tür süreçlerde aktif olarak kullanılabilir. Dahası sivil toplumda ortaya çıkan iletişimsel güç devlet gücüne dönüşürse müzakere edilen ve üzerinde anlaşılan konular uygulamaya dökülebilir. Küçük ölçekli başlayan bu türlü demokrasi arayışları anayasal güvence ile garanti altına alındığında müzakerenin kalıcılığı sağlanmış olur.

B. MÜZAKERECİ DEMOKRASİYE YÖNELİK ELEŞTİRİLER

Müzakereci demokrasinin yurttaşları rasyonel bir tartışma ve karar alma sürecinin özneleri kılarak siyasal meşruiyeti yeniden üretebilme ideali bu alandaki tartışmaların ana gündem maddesini oluşturmuştur. Ne var ki çok katmanlı toplumlarda böylesi bir siyasal katılımın nasıl sağlanabileceği sorusu müzakerece demokrasi literatürü içinde geniş biçimde tartışılagelmiştir.

Müzakereci model, siyasal ve ekonomik olarak hiçbir hiyerarşik unsurun yurttaşların içine girdikleri diyalog sürecini etkilememesi gerektiğini öngörür. Iris Marion Young'a göre (1999: 178), bu durum sadece konuşmacıların siyasal ve ekonomik niteliklerine indirgenemez. Kişi pek çok sebepten ötürü kendine engeller koyabilir ve görüşlerini açık şekilde ifade edemeyebilir. Bu yüzden konuşmanın tamamen rasyonel ve iletişimsel bakımdan sorunsuz bir şekilde gerçekleşmesi isteniyorsa tüm kültürel ve toplumsal

statülerin ortadan kaldırılması gerekmektedir. Statülerin bütünüyle paranteze alınabilmesi ise pratik koşullarda pek de olanaklı değildir. Modern anlamdaki tartışma ve müzakere platformları aslında herkese eşit konuşma şansı vermez. Güç ve iktidar ilişkileri gizli ya da açık şekilerde işlerlik göstermeye devam etmektedir. Tartışma karşılıklı anlayış ve ortak yarara yönelmenin yerine bir rekabet atmosferi içerisinde geçer. Müzakereci demokrasinin iddia ettiğinin tersine güç ilişkileri müzakerede çekişmeyi bir şekilde açığa çıkarmaktadır (Young, 1999: 179). Çekişmenin olduğu yerde ise rasyonel kararlar almanın ne ölçüde olanaklı olabileceği başlıca sorgulama noktalarından biridir. Güç ilişkileri katılımcıların eğitim, sosyal, siyasi ve kültürel pek çok özelliğinden etkilenebilir. Young'a göre (1999: 180) eğitimli orta sınıf beyaz insanlar siyasi dilde konuştuklarında zorluk çekmektedirler. Bu durum eğitimli ve donanımlı olan bu kişilerin özgüven yıkımlarına neden olmaktadır. Bu gibi sebeplerden ötürü konuşmacı ürkek davranacak ve seçkin olmayan bir dil kullanmak zorunda kalacak ya da konuşmamayı tercih edecektir. Müzakere argo tabirlere ya da gündelik konuşmaya izin vermez. Müzakerede resmi dil kullanma zorunluluğu vardır. Yani ayrıcalıklı bir konuşma yetisine sahip olan kişi sözünü daha dinlenilebilir kılmaktadır. Aksi durumda ise dilsel olarak yetersiz olan kişi sözünü anlatamayacak ve müzakere içerisinde anlaşılmaz olacaktır. Kısacası konuşma edimleri ve koşulları kişiden kişiye farklılık gösterebilir. Bu yüzden sağlıklı bir müzakere sürecinden bahsedilmek isteniyorsa süreç içerisindeki bu türlü güç ilişkilerini bertaraf etmek gerekmektedir.

Müzakereci demokrasi günümüz atomize olmuş bireylerin oluşturduğu topluluklarda uygulanması zor bir modeldir. Ulusal çapta gerçekleştirilmesi bu kadar zor görünürken evrensel düzeyde gerçekleştirilebilme düşünceleri temelsiz kalmaktadır. Ancak yerel düzeyde uygulanabilme imkânı vardır. Bunun başarılı örneklerinden biri *Yerel Gündem 21* çalışmasıdır. Brezilya'nın Porto Alegre şehrindeki semt konuşmaları ve *Yerel Gündem*

21 çalışması semt konseylerinin müzakereci demokrasiye elverişli bir ortam hazırladığı izlenimini oluşturmuştur. Aynı program daha sonra Türkiye üzerine de uygulanmıştır ve katılım bakımından küçük sorunlar barındırsa da büyük ölçüde başarılı olmuştur (Doğanay, 2003: 118).

Müzakereci demokrasi uygulama olanakları bakımından yerel kalmaktadır. Yerel yönetimler, çeşitli dernek, vakıf ve sivil toplum bünyesinde yapılan tartışmalar ulus geneline temas edememektedir. Bu yüzden müzakereci demokrasinin tecrübeleri ve ilkeleri ulusa seslenen bir aygıta aktarıldığında müzakereci model ile hedeflenen amaçlara ulaşılabilir. Yeni iletişim teknolojileri yerelliğin aşılması ve müzakerenin ulus çapına ya da evrensel bir yöne doğru kanalize edilmesine olanak sağlayabilir. Kitle iletişim araçları niteliği gereği milyonlarca yurttaşa aynı anda ulaşılabilmektedir. Bu özelliğinden ötürü müzakereci modelin arzuladığı imkânları bünyesinde barındırmaktadır. Eğer iletişim teknolojilerini yeni kamusal alan olarak kabul edeceksek ve müzakerenin bu uzamlarda gerçekleşebileceğini düşünüyorsak Habermas'ın kamusal alan kavrayışını ve bu kavrayışın imkân ve sınırlılıklarını daha yakından incelememiz gerekir.

II. KAMUSAL ALAN, DEMOKRASİ VE MEDYA

Kamusal alan fikrinin sosyal teoride yaygın bir araştırma gündemi oluşturması ve demokrasi kuramları çerçevesinde yoğun şekilde tartışılmasında Jürgen Habermas'ın çalışmalarının önemli bir payı vardır. Devletten ve pazar baskısından bağımsız, siyasal söylemsel etkileşim yoluyla gerçekleştiği bir alanın varlığı demokratik meşruiyetin sürdürülmesi bakımından temel bir öneme sahiptir (Kejanlıoğlu, 1994: 40).

Habermasçı anlamıyla kamusal alan devlet aygıtının meta üretim ve dolaşım sisteminden bağımsız, yurttaşlara ait kamusal tartışma, toplanma, anlaşma ve eylem alanıdır. Bu yüzden gerçek bir kamusal alan yurttaşların eşit söylem ve katılım yoluyla oluşturdukları eleştirel bir kontrol ve dönüştürme mekanizması olarak işlev görebilir. Ayrıca yurttaşların

kanaat ve iradelerinin ortaya çıktığı, adalet ve özgürlük arayışlarının gerçekleştiği, siyasal iktidarın iletişimsel akılla birleştirilerek rasyonelleştiği bir alandır (Özbek, 2004: 57).

Kamusal alanın köklerini Kant'ın 1784'te yayınlanan iki metninde bulmak mümkündür. Bunlardan ilki *Kozmopolit Açıdan Evrensel Bir Tarih Düşüncesi* başlıklı metindir. Bu metinde Kant (Dacheaux, 2012: 15), insanın kendi aklını kullanmasına hizmet eden verili doğal yeteneklerin sadece kendi türü içerisinde gelişmiş olabileceğini ve birey olarak bu yeteneklerin kullanımında gelişkin olmadığını belirtir. Kant'a göre (Dacheaux, 2012: 15) "doğanın yüce tasarısı"na ulaşmak "kusursuz sivil bir kurum" inşa etmek yoluyla gerçekleştirilebilir. Bu ise insanların kendi benzerleriyle birlikte özgür bir şekilde hareket etmesiyle olur. Kant'ın bu durumu *Aydınlanma Nedir Sorusuna Yanıt* adlı eserinde savunması metnin ikincisini oluşturmaktadır. Buna göre birey tek başınayken azınlık olmaktan kurtulamaz. Kant'a göre (Dacheaux, 2012: 16) eğer insan özgür bırakılırsa kendi kendini aydınlatma becerisine sahip olabilir. Aklın bu şekilde kullanımı insanın "yönetim ilkeleri" üzerinde etkili olmasını sağlayacaktır. Bu şekliyle modern kamusal alan devlet ile yurttaşlar arasında temel sorunların müzakere edildiği bir alan olacaktır.

Kant'ta ahlak ile bütünleşen siyasal süreç ön plandadır. Bu yüzden Kant; "Gerçek siyaset, önce ahlaka biat etmeksizin bir adım bile ilerleyemez ve siyaset kendi başına zahmetli bir sanat olmasına rağmen, onun ahlakla bütünleştirilmesi hiç de marifet değildir; çünkü bu ikisi birbirleriyle çatıştıkları anda ahlak, siyasetin çözmeye muktedir olmadığı düğümleri bir vuruşta parçalar" diyerek ahlakın siyaset üzerindeki önemine dikkat çekmektedir (Habermas, 2017a: 200). Buradan hareketle Kant'taki kamusallık ilkesi, tek başına siyasetin ahlak ile uyumunu garanti altına alabilecek ilke olarak kabul edilmektedir. Aynı zamanda Kant'taki kamusallık hem hukuk düzeninin ilkesi hem de aydınlanmanın yöntemi olarak kavranır (Habermas, 2017a: 201).

Kant “rüştsüzlüğü”, “bir akıldan bir başka aklın yönlendiriciliği olmadan yararlanma yetersizliği"olarak tanımlarken, bunu bireysel ve toplumsal olarak ikiye ayırmaktadır. Bireysel olarak bu durumdan aydınlanma ile kurtulma imkânı mevcutken, toplumsal olarak adil bir düzene ihtiyaç duyulmaktadır. Her iki durumun ortak özelliği ise aydınlanmaya kamusallığın aracılık etmesi gerekliliğidir (Habermas, 2017a: 201). Ancak kamusal topluluğun kendi kendini aydınlatması daha mümkün görünmektedir. Bunun tek koşulu ise topluma özgürlük verilmesidir (Habermas, 2017a: 202). Bununla beraber aydınlanmaya aracılık edecek olan aklın kullanımını Kant, sadece âlimlerin ve filozofların meselesi olarak tasavvur etmektedir. Fakat aklın kamusal kullanımı serbest olmalıdır ve yalnızca bu kullanım insanlar arasında aydınlanmayı sağlayabilir, aksi durumda aklın özel kullanımı aydınlanmanın ilerleyişini önemli ölçüde sınırlandırabilir. Bu yüzden yalnız, kamusal topluluğun içerisinde biçimlenen dünya ile beraber, kamusallık, alan özelliği kazanır. Bu bakımdan Kant dünyayı tanımaktan ve dünya adamından bahsetmektedir. Ancak bu şekilde “saf haliyle dünya” akıl sahibi varlıkların iletişimi ile kurulur (Habermas, 2017a: 204).

A. BURJUVA KAMUSALLIĞI VE KAMUSAL ALANIN DÖNÜŞÜMÜ

Habermas kamusal alanın nasıl bir tarihsel dönüşüm geçirdiğini *Kamusallığın Yapısal Dönüşümü* kitabında detaylı bir şekilde inceler. Habermas’a göre kamusal alan ilk olarak 17. ve 18. yüzyılda İngiltere, Almanya ve Fransa’da kahvehaneler, salonlar, okuma salonları gibi mekânlarda toplanan burjuva bireylerin güncel meseleleri tartışmasıyla belirginlik kazanmıştır. Bu dönemde konuşma ve tartışmanın burjuva yaşantısı içindeki yeri büyüktür. Söz kullanıldığı yere göre değişik duygusal ve sembolik özellikler taşıyabilmekte ve kamuoyu oluşumunda etkili olabilmektedir. Öyle ki kamusal alanda söz söylemek bu dönemin kamusallık adına yapılan tek eylemdir. Dönemin kahvehaneleri için pek çok kesimden insanların sokak dışında karşılaşabildiği tek yer olarak bahsetmek

yanlış olmaz (Paquot, 2012: 60) Ancak bu dönemin kamusal alanında tartışmanın tamamen rasyonel ve kapsayıcı olarak gerçekleştiği de söylenemez. Okuma salonları ve kahvehaneler gibi mekânlara girişte dışlayıcı unsurlar yer almaktadır. Kamusal alan öncelikle burjuvazinin erkek üyelerinin, soyluların ve entelektüellerin faaliyet gösterdiği bir alandır. Bu yüzden bu sınıflara dâhil olmayanlar ve kadınlar için kamusal alana dâhil olmak mümkün görünmemektedir (Stevenson, 2015: 88).

Bu dışlayıcı özelliklerine rağmen eleştirel manada gerçekleştirilen sohbetler sayesinde kamusal alan olma özelliği bir şekilde muhafaza edilmiştir. Bu eleştirel özelliğin korunmasında 3 neden vardır: Birincisi, edebi eleştiriyle başlayıp politik eleştiriye dönüşen tartışmalar, kamusal aklın mevcut statükoya karşı daha özgün ve rasyonel çıkarımlar ortaya koymasının zeminini oluşturmuştur. İkinci olarak, feodalizmin tüm toplumsal alanları kapladığı ve kamusal alana katılımı sınırladığı bir dönemde statüsü fark etmeksizin bu konuşmalara katılanlar tarafından kilise ve sarayın ayrıcalıkları hiçe sayılarak bu alanların bizatihi kendileri sorunsallaştırılmıştır. Son olarak bu mekânlarda gerçekleştirilen sohbetler dışlayıcı olduğu kadar kapsayıcı özellikler de taşımaktadır (Stevenson, 2015: 88). Farklı görüşlerin karşılaşma alanı olan bu mekânların birinde tuhaf giyimli birisi ağırlanırken, diğerinde cumhuriyetçi eğilimleri eğilimleri olan biri ağırlanabilmekteydi. Ya da kolektivistler ve komünistler kendilerince belirledikleri mekânlarda zaman geçirebilmekteydi. Bu yerler sokak dışında dolaysız bir karşılaşma alanı olarak işlev görmekteydi. Bu yüzden, toplumun her kesimi bu alanda toplumsal iletişim ve dayanışma temelli bir etkileşimde bulunmuşlardır (Paquot, 2012: 60).

Habermas'a göre kamunun siyasal işlevi ilk olarak 18. yüzyılda İngiltere'de belirmeye başlamıştır. Bu dönemde siyasi partiler ve siyasi gazeteler kurulmuştur. Bu gazetelerin özelliği kral ve bakanlar gibi üst düzey isimleri eleştirebiliyor olmasıdır. Bununla beraber bu gibi gazetelerin parlamentodaki görüşmeleri aleni olarak yayımlayabilmesi önemlidir.

Bu şekilde toplumun rasyonel akıl ile kamuoyu oluşturabilmesinin yolu açılmıştır. Bu tür mücadelelerin akabinde ilk defa 1792'de parlamentoda "kamuoyu"ndan söz edilmiştir. Habermas (2012: 174) kamuoyunu şöyle tanımlar: "Kamuoyu, halkın eğitim ve iletişim yoluyla temellendirilmiş bir düşünceyi kavrayacak bir duruma getirilmesinden sonra kamusal tartışma içinde oluşur."

Habermas 18. yüzyılda kamuoyunu bilge insanların belirlediğini söylemektedir. Bununla beraber bu dönemde kamunun kendisini, kamuoyunun taşıyıcısı olarak gördüğü, düşünce ve fikirlerin serbestçe dolaşıma girdiği, devletten ve özel çıkarlardan bağımsız bir alanın geliştiği öne sürülür (Kejanlıoğlu, 1994: 40).

Habermas bu aşamadan sonra kamuoyunun çift başlılığından söz eder. Burjuva kamusal alanının kaçınılmaz sonu, Habermas'ı çift başlılıktan bahsetmeye yönelten nedendir. Burjuva toplumu, kitle demokrasisine geçişle ve devletin ekonominin alanına müdahalesiyle birlikte bütünlüğünü koruyamamış ve siyasal karakteri ortadan kaybolmuştur. 19. yüzyılla beraber burjuvazi saraya alternatif oluşturduğu kamusal alan gibi kendisi de zorunlu bir yok oluşa tabi olmuştur. 17. ve 18. yüzyıllarda meşru güç kullanımı elinde bulunduran devlet 19. yüzyılla beraber bu meşru güç kullanımlarına yenilerini eklemiştir (Stevenson, 2015: 87). Bununla beraber 19. yüzyılda devletin hali hazırda polis ve yargı gibi aygıtlarıyla içeride yürüttüğü dışarıda ise askeri güce dayalı yürüttüğü politikalara liberal dönemde özel teşebbüslere bırakılan hizmetler de devlet tarafından üstlenilmiştir. Liberal ideal bu noktada kamusal alan- özel alan ayrımını kendisine ilke edinir. Demokratik bir devlette yaşayan tüm bireyler birer vatandaş olarak eşit sayılmaktadır. Birey farklılıkları özel alanda rasyonel bir aktör olarak yaşabilir ancak kamusal alanda birey olmanın özelliklerini yerine getirmelidir. Liberal devletten beklenen ise bireylerin bu haklarını koruma altına almasıdır (Keyman, 2014: 63). Yani bireyin hayatını kapsayan her şey devletin gözetimi altında gerçekleşmektedir. Devlet aynı

zamanda yasalarla toplumsal emeğin alanına ve mal mübadelesine müdahalede bulunmuştur. Böylelikle burjuva toplumunun özel kamusal alanı devlet kurumları ve diğer kurumlar aracılığıyla kamu-özel ayırt etmeksizin birbirine karışmıştır. Bu karışıklık kendini hukuk alanında da göstermiştir. Kamu hukuku ve özel hukuk devletin toplumsallaşması ve özel alan ile kamu alanının iç içe geçmesiyle beraber grift bir hal almıştır.

Devlet müdahaleciliğiyle Habermas'a göre yeni bir alan ortaya çıkmıştır. Habermas (2012: 265) bu alanı "ne doğal anlamda özel ya da gerçek anlamda kamusal olarak kavranabilir, ne de açıkça özel hukuk ve ya kamu hukuku alanlarına eklemlenebilir" şeklinde tanımlamıştır.

Habermas kamusallığın yapısal dönüşümünün önemli bir sonucu olarak kültür tartışan kamudan kültür tüketen kamuya geçişi tarif eder. 19. yüzyılın ikinci yarısındaki basındaki ticarileşmeyle karakterize olan bu gelişme, elektronik iletişim araçlarının ortaya çıkışıyla birlikte yeni bir temsili kamusallığa geri çekilme anlamına gelmektedir. Kitle iletişim araçlarının oluşturduğu kamu sadece görünüşte kamusaldır. Halkla ilişkilerin profesyonel bir alan olarak gelişimi bu bakımdan kritiktir. Habermas (2012: 324), burjuva kamuoyunun halkla ilişkiler tarafından biçimlendirilmesi oranında yeniden feodal hatlarına büründüğünü" ifade etmiştir. Tecimsel medya faaliyetlerinin belirmesiyle beraber yurttaşlar politik arenadan dışlanmaya başlamıştır. Büyük çapta yapılan medya faaliyetleri ve bu faaliyetlerle sürdürülen araçsal aklın egemenliği devletin ekonomik alana müdahalesiyle yurttaş özelinde bir depolitizasyon sürecini beraberinde getirmiştir (Kejanlıoğlu, 1994: 46).

Günümüzde bu kamusal alanlar sivil toplum ve devletin bir köşesinde ortaya çıksa da çoğu kamusal alanın özelliklerini taklit eden iktidarın ve çıkar amaçlı ilişkilerin aşamalarıdır (Keane, 2014: 225). Şüphesiz sosyal refah devleti içerisinde bu tür ilişkiler

çeşitli görüngüler altında işlemektedir. Habermas 20. yüzyılda liberal hukuk devletinden sanayi toplumu altındaki sosyal bir hukuk devletine geçildiğini ifade etmiştir. Bu yeni sistemde bireyler anayasa ile güvence altına alınmış bir dizi özgürlüğe sahip olmuştur. En önemlisi önceleri açık bir şekilde oluşturulan kamuoyu 20. yüzyılda bir orta oyununa dönüşmüştür. Bu yasal seçimler ile çoğunluğu elinde bulunduran siyasi organların parlamentoyu sadece önceden alınan kararların tasdik edildiği yer olarak kullanıldığı anlamına gelmektedir. Önceki kamuoyu meclisi yönetirken yeni dönemde meclis kamuoyunu yönetmektedir. Habermas'a göre bu yeni alana herkes katılabilir. Aynı zamanda her ne kadar burjuva kamusal alanının yok olduğu söylense de Habermas (2012: 349) bu alanın hala bir takım özelliklerini muhafaza ettiğini söylemektedir. Habermas'ın kamusal alan hakkındaki görüşleri şüphesiz eleştirel bir takım okumaya tabi tutulacaktır ancak iletişim ve katılıma yaptığı vurgulardan ötürü ileriki çalışmalara referans sağladığı da inkâr edilemez (Stevenson, 2015: 119). Bu yüzden kamusal alan kavramına yaptığı katkılar böyle bir alanın tamamen yadsınamayacağı gerçeğini de gözler önüne sermektedir.

Habermas'a göre kamusal alan rasyonel olanın idealleştirilmesi şeklinde gerçekleştirilirse demokratik olarak kapsayıcı olabilir. Kapitalist toplumlarda demokrasi ancak gerçekten işleyen bir kamusal alanın kurumsallaşmış varlığıyla mümkün olabilir. Habermas içerisinde yaşadığımız toplumların demokratik yapısını kavramak ve eleştirmek için kamusal alanın bir ilke olduğunu belirtir. Bununla beraber kamusal alan devletin ve her türlü sermaye ilişkisinin dışında var olan yurttaşa ait eleştirel kamusal tartışmalar yapabileceği, alana girişte herhangi bir engelle karşılaşmayarak oluşturdukları kontrol ve dönüştürme alanıdır. Aynı zamanda yurttaşların düşüncelerinin açıkça ortaya çıktığı, adalet ve özgürlük mücadelelerinin verildiği, bireyin kendini ilgilendiren meseleler hakkında söz sahibi olabildiği ve iletişimsel eylem ile akla dayalı kararların alındığı

yerdir. Kamusal alana katılmak sadece siyasal olarak sisteme dâhil olma ya da ona hükmetmekle değil, sistemin mevcut egemenliğinin etkisini azaltarak kamusal alana dâhil olmanın önünde yatan engellerin de bertaraf edilmesini de gerektirmektedir (Özbek, 2004: 57). Bunun yolu ise yurttaşlar arasında iletişimsel eylemin aktif kılınmasıyla gerçekleşebilir. Bu yüzden demokratik bir şekilde idare edilen devlet yapılarında iktidarlar gücünü yalnızca halktan almak zorundadır. Bunun için de halkın iradesi ile devlet iradesinin uyumlu bir şekilde çalışması gerekmektedir (Abadan, 1956: 1).

Habermasçı anlamıyla sisteme dâhil olma, konuşma ve tartışma yoluyla/eylemiyle gerçekleşecektir. Yurttaşlar kendilerini ilgilendiren konular hakkında müzakerede bulunabilecek bir alan ile birlikte kurumsallaşmış bir söylemsel etkileşim alanı oluşturacaklardır. Bu alan ilke olarak devletten ayrı olarak ve devlete karşı eleştirel söylem oluşturarak kendini gerçekleştiren bir alan olacaktır. Aynı zamanda tüm resmi ekonomik ilişkilerden bağımsız, kapitalist ilişkilerin yer almadığı ideolojinin olmadığı tartışma ve müzakere için bir sahne olmalıdır (Fraser, 2004: 105). Müzakerenin önünde engel oluşturabilecek bu etkenler ortadan kaldırıldığı ve aynı zamanda uygun müzakere yollarının açıldığı vakit kamusal alan aktif hale gelecektir. Bu noktada sosyal ve siyasal teoride Habermas'ın görüşüyle örtüşen ya da farklılaşan kamusal alan tanımları bulunduğunu hatırlamak gerekir. Örneğin Alexander Kluge'ye göre (akt. Hansen, 2004: 141) kamusal alan, "mücadelelerin savaş dışı yollarla karara bağlandığı yerdir". Etienne Balibar'a göre ise (akt. Özbek, 2004: 181), "toplumsal zıtlığın ifade edildiği, ama insanlar arasında bir ortaklaşalık kurulma olasılığını da içeren karşılama mekânıdır." Dolayısıyla kamusal alan demokratik mekanizmaların alanıdır. Bir bakıma demokratik meşruluk tahsis eden ve bu yüzden siyasetin demokratik bir şekilde yürütüldüğü zemin halini alır. Demokratik siyasetin tüm veçherine karşılık gelmekte ve modern siyasetin halk adına yapıldığına dair referans noktasını oluşturmaktadır (Köker, 2004: 315). Hannah Arendt'e

baktığımızda kamusal olmanın modern toplumlarda siyaset- ahlak birlikteliğinin sağlanacağı tek ilke olarak kabul edildiği görülmektedir. Bunun nedeni siyasal muhakemeyi mümkün kılan yegâne etkenin kamusallık olduğu düşüncesidir (Deveci, 2007: 111). Öyle ki siyaset ve ahlak birlikteliği kamusal alanda olup bitenlerle yakından ilişkilidir. Birey siyasi olanla ilgilenmede isteksizlik gösterebilir. Ancak bu ilgisizlik kendini ilgilendirmeyen konular hakkında yorum yapmaktan kaçınma ve olan biten siyasal olayları kendi dar bakış açısından yorumlamasına yol açmaktadır. Arendt bu durumu 20. yüzyılın içine düşmüş olduğu en büyük felaketlerden biri olarak görmektedir çünkü yorum yapamayan ve kamusal alanda buluşamayan halk totaliter bir yönetim anlayışının yerleşmesine neden olmuştur (Deveci, 2007: 114).

Habermas'ın kamusal alan kavramsallaştırması, özellikle de çalışmanın ingilizceye tercüme edilmesi sonrasında eleştirel bir ilgiyle karşılanmıştır. Kamusal alan üzerine yapılan tartışmalara revizyonist tarihçiler de katılmıştır. Revizyonistler farklı toplumsal grup üyelerinin (işçiler, kadınlar, farklı etnik gruplar) alternatif kamular oluşturabileceğini öne sürerler. Bu alternatif kamular grup üyelerinin kendi çıkarları ve gereksinimleri hakkında karşıt görüşler üreterek muhalif bir tavır belirlerler (Fraser, 2004: 117). Egemen olan kamular içerisinde mevcut olan dışlama mekanizmalarına tepki olarak ortaya çıkacak olan bu kamular söylemsel olanın genişlemesini de sağlayacaktır. Bunun akabinde önceleri tartışma dışı tutulan konular kamusal olarak tartışılmak zorunda kalacaktır. Böylelikle karşıt kamuların çoğalması söylemsel mücadele alanlarının da çoğalması anlamına geleceği için birbirinden farklı kamular empati için diyalog yolunu seçecektir (Fraser, 2004: 119). Bu durum kamusal müzakere için iyi bir şeydir. Aynı zamanda ulus çapında karşıt görüşlerin bir masa etrafında toplanabilmesi demokratik sisteme de çok şey katacaktır. Aynı zamanda bu şekilde farklı kamuların varlığı da tanınmış olmaktadır. Bununla beraber burjuva kamusal alana getirilen eleştirilerle beraber

alternatif kamusal alanların sorgulanmaya açılması bu alanların da mükemmel bir biçimde işlediği ve kamusal alan olma özelliğini tam anlamıyla yerine getirdiği anlamına gelmez. Burjuva kamusal alanın sadece burjuvazinin çıkarlarını savunduğu gerçeği aşikârdır. Bununla beraber proleter kamusal alan gibi kamusal alanların da hitap ettiği kitlelerin çıkarlarını savunduğu pek kabul edilmez (Negt ve Kluge, 2004: 135).

Verstraeten'e göre (2014: 247) Habermas bu eleştirilerin olacağını ve kamusal alanın sürekli dönüşüm halinde olduğunu bildiği için yapıtına *Kamusal Alanın Yapısal Dönüşümü* ismini vermiştir (Verstraeten, 2014: 247). Kamusal alan sürekli hareket halindedir ve böyle olmaya devam edecektir. Asıl önemli olan kamusal alanı denetleyecek ve bu alana katılımı en üst düzeye çıkaracak yolları bulmaktır. Bu yüzden Habermas'ın çalışmasından ulaşılan temel tez burjuva ya da liberal kamusal alanın mümkün olmadığıdır. Bunun için demokrasiyi kurumsallaştırmak üzere müzakereci bir kamusal alan gerekmektedir (Fraser, 2004:105).

Kamusal alan ile devlet arasındaki ilişki Habermas ve konu ile ilgili diğer düşünürlerin de üzerine düşündüğü bir konudur. Bu yüzden devletin kamusal alanın neresinde duracağı ile ilgili çıkarımlar problemlidir. Demokratik ölçülerin tüm özelliklerini elinde bulunduran kamusal alan devlet güdümünde kaldığı sürece bireyi ve herhangi bir grubu ötekileştireceği savı kamusal alan düşüncesinde ağır basmaktadır. Bu yüzden etkili bir kamusal alan üzerinde devlet egemenliğinin törpülendiği ve daha müzakereci şartların oluşturulduğu bir kamusal alan tahayyül edilmektedir. Bu tür yaklaşımlar kamusal alanda oluşturulan tartışmalar neticesinde kendi kendini yönetebilen bir toplum mekanizmasını savunmaktadır (Köker, 2004: 316). Bu yüzden daha kamusal bir dil kullanarak kapsayıcı olmak ana meseledir. Kamusal dilden kastedilen ise gündelik hayatta dendiği gibi sözü ortada olan, ortaya konuşan bir dildir. Bu dil sadece tanıdıklara değil pratik olarak herkese hitap eder (Bora, 2004: 557).

Habermas'ın çalışmasına İngilizce konuşulan dünyada yöneltilen ilginin önemli bir boyutunu da, demokratik toplumlarda özsel bir rol atfedilen medyanın kamusal bir alan olarak varlık kazanıp kazanamayacağı tartışması oluşturur.

B. KAMUSAL ALAN VE MEDYA

Nicholas Garnham medyanın ve medya özelinde iletişimsel eylemin demokrasinin tam kalbinde olduğu inancındadır. İnsanlar toplanma, ifade ve enformasyon edinme özgürlüklerinden mahrum bırakılmış olsa idi ortak hedeflere yönelik ortak karar alma mekanizmaları işlevsiz kılınmış olacaktır (1997: 280). Bu yüzden kolektivitenin sağlanabilmesinde yegâne seçenek iletişimsel eylemdir.

Garnham'a göre (1997: 278) Habermas'ın çalışmasına iletişim ve medya çalışmalarında gösterilen ilginin temel nedeni kamusal iletişim formlarının zamanla değişime uğramasıdır. Avrupa'da 1980 sonrasında iletişim alanının deregüle edilip özelleştirilmesi kamu yararına yapılacak yayıncılığın karlılık esasına göre şekillenmesine neden olmuştur. Bu durum medya araçlarını savunmasız bırakmış ve kamu yararına yapılması gereken yayıncılık mevcut durumuyla tartışmalı bir hal almıştır.

İletişim çalışmalarında medya ve kamu adına denetim kavramları yan yana geldiğinde çoğu zaman kamu hizmeti yayıncılığı akla gelmektedir. Bunun temel nedeni Habermas'ın çerçevesini çizdiği kamusal alan modelinin kamu hizmeti yayıncılığına uyarlanma girişimleridir (Stevenson, 2015: 109). Ancak medyayı kamusal tartışmanın gerçekleşeceği yer olarak düşündüğümüz zaman bunu kamu hizmeti yayıncılığına indirgemek oldukça problemlidir. Farklı kamuların kamusal alan olarak medyayı kullanmasında kamu hizmeti yayıncılığı yetersiz kalabilmektedir. Her ne kadar kamu hizmeti yayıncılarının temel sloganı tüm yurttaşlar için eşit ve ilkeli yayıncılık olsa da toplumun ve toplumda yer alan azınlıkların tamamına erişebilmesi pratik olarak mümkün olmamaktadır. Bu yüzden kamu hizmeti yayıncılığından ziyade meseleyi genel bir

yayıncılık anlayışıyla ele almak daha avantajlı olacaktır. Aynı zamanda kamu hizmeti yayıncılığının kendisini yenilemesi beklenmekle beraber devleti denetleyen, başkalarını hoş gören sivil bir yayıncılık anlayışına yani devlet dışı bir yayıncılık anlayışına da ihtiyaç vardır (Keane, 2015: 144). Bu yüzden sermaye ve devletten ziyade bir yayıncılık anlayışı medyanın kamu lehine işlemesinde fayda sağlayacak bir yayıncılık anlayışı olarak görülmektedir (Dağtaş, 2014: 176).

Garnham bu çerçevede kamu hizmeti yayıncılığını savunurken Habermas'ın çalışmasını güncel medya koşulları bağlamında değerlendiren James Curran ise kamu hizmeti yayıncılık kurumları dışındaki piyasa unsurlarını da kamusal yayıncılık anlayışına dâhil etmenin önemine dikkat çekmiştir. Buna göre Curran (1991: 111) kamu hizmeti anlayışıyla çalışan televizyon kurumlarını da sistemin içerisine entegre eder. Bunu da farklı ilkeye göre örgütlenmiş medya kurumlarının bulunduğu 4 ayrı bölüm belirlemektedir: 1) Ticari medya şirketlerinin bulunduğu özel girişim sektörü; 2) Gazeteciliğin bağımsızlık ve yaratıcılığını destekleyecek profesyonel sektör; 3) Kolektif çıkarlara bağlı medyanın hâkim olduğu sektör, a) Parti gazeteleri, b) Alt kültür gruplarının dergileri, c) Ulusal sendika dergisi ya da yerel unsurların bülteni şeklinde 3 katmandan oluşan sektör; d) Yenilikçi medya şekillerinin oluşturabileceği sosyal pazar sektörü. Curran'a göre (1991: 110-111) bu dört sektör medya kurumlarının, çoğulculuğu sağlamak adına ve merkezi konumdaki kamu hizmeti yayıncılığını desteklemek üzerine tasarlanmıştır. Buradan hareketle yukarıdaki savı da destekleyecek şekilde kamu hizmeti ilkesine göre işleyecek televizyon kanalları herkese, farklı gruplara ulaşabilecek bir imkânla kamusal müzakerelere katılma fırsatı sağlayacaktır.

Kamusal alan ve medya tartışmalarına katılan bir diğer isim ise John Keane olarak karşımıza çıkmaktadır. Keane (2014: 220), Garnham'ın kamusallık imkânını kamu hizmeti yayıncılığına özgüleyen anlayışını yetersiz bulmuştur. Çünkü kamu hizmeti

yayıncılığı pek çok nedenle açık bir meşruiyet problemiyle karşı karşıyadır. Ona göre medya kuruluşlarının demokraside üstlenmesi gereken roller ve işlevler açık bir şekilde tarif edilmeli ve bu çerçevede bir kamusal yayıncılık anlayışı savunulmalıdır. Yine Keane'e göre (2014: 225) yerel, ulusal ve ulus ötesi düzeyde farklı kapsamlara sahip kamusal alanlar bulunduğu gerçeği gözden kaçırılmamalıdır. Bu şekliyle kamusal alanlar parçalanmış bir görünüm sergilemektedir. Keane'e göre 3 farklı büyüklükte kamusal alan bulunmaktadır. Mikro kamusal alanlar erken dönem küçük çaplı kamusal alana karşılık gelirken, makro kamusal alanlar küresel ve bölgesel ölçekli gerçekleşen kamusal alanlardır. Medyayı ilgilendiren ve medyanın da içerisinde bulunduğu orta düzey kamusal alanlar televizyon, gazete ve radyo gibi milyonlarca insanın aktif bir şekilde iktidar için mücadele verdiği alanlardır (Keane, 2014: 229). İktidar için verilen mücadele ister istemez medyayı politize etmiştir. Böylelikle medya siyasal olanla yakından ilişkili bir hal almıştır.

Medyanın bu görevlerini ve kamusal alan olarak yerine getirmesi gereken işlevlerini en şiddetli şekilde savunan yaklaşımlar radikal yaklaşımlardır. Ancak medyaya liberal yaklaşımlar da bireyin haksızlığa uğramaması ve birey özgürlüklerinin denetlenmesi, siyasal gücün görevini kötüye kullanmaması için medyayı bir denetim mekanizması görevi gördüğünü kabul etmektedir. Liberallere göre medyanın bu süreçte anahtar konumda olmasının nedeni seçmenlerin doğru seçim yapabilmesi için gerekli bilgiyi sağlayabilmesi ve bu bilgiyle beraber rasyonel bir tartışma ortamı oluşturmasıdır. Öyle ki bu ortamda yurttaş kamuoyunun hakkını verecek ve görüşlerini hükümeti yönlendirme noktasında ifade etme şansı bulacaktır. Bu nedenden ötürü medya kamusal alanın modern dönemdeki en önemli unsurudur (Curran, 1994: 216-217). Aynı zamanda liberaller, liberal pazarda medyanın şu gibi özellikler taşıması gerektiğini öngörmektedir: Bireyler pazar içerisinde seçimlerini etkin bir biçimde kullanabilmelidirler. Pazara girişte herhangi

bir ekonomik problemi bulunmayan girişimciler pazara girme şansına sahip olmalıdır. Bu durum rekabeti desteklemekle, piyasaya girişteki engellerin kaldırılmasıyla ve tekelleşme gibi eğilimlerin engelleneceği savı ile desteklenmektedir (Keane, 2014: 76).

Liberal yayıncılık anlayışında devletin medya üzerindeki egemen gücü meşrulaştırılmaktadır. Bu duruma özellikle sol düşünceden yoğun eleştiriler bulunmaktadır. Bu yüzden pazarın devlet tarafından korunması yayıncılık alanının ekonomik ve içerik bakımından Amerikanlaştırdığı için deregülasyon kavramı muhalif yaklaşımlar tarafından sorunsallaştırılmaktadır (Keane, 2014: 72). Bu yüzden medyaya yönelik farklı yaklaşımlar önerilmektedir. Devletin bu kadar işin içerisinde olmasının pozitif yanları bulunurken aynı zamanda görece özerk alanlar yaratması için yine devletin üzerine bir sorumluluk yüklenmiştir. Pratik olarak devletten beklenen müzakere için kamusal bir alanın inşasında rol almasıdır.

Medyaya liberal bakışın görmezden geldiği ve hesaba katmadığı konular da bulunmaktadır. Politik düzeyde medyanın işlevi yadsınamaz bir gerçektir. Özellikle medyanın politikacıların siyasi devamlılığını sağlamak için bir araç olarak kullanması ve bu mecrayı rıza devşirmeye yarayan araç olarak kullanması iletişimsel stratejiden bağımsız düşünülemez. Medya araçlarında var olmadan ve konuşmadan siyasi varlığı sürdürmenin imkânsız olduğunun siyasiler de farkındadır. Aynı zamanda konuşmanın tek başına yeterli olmayacağının da farkındadırlar. Bu yüzden kamuoyunun yönlendirmek için bir şekilde medyada var olmak oyları kontrol için olmazsa olmazdır. Konuşma tabi ki tek başına bunu sağlamaz ancak eğer konuşma edimi ile medyada var olmak hiç var olmamaktan daha tercih edilir bir durumdur (Wolton, 2012: 37). Bu yüzden medyaya salt bir kamu hizmeti görevi yüklemek onun ideolojik unsurlarının görmezden gelineceği anlamına gelmektedir.

Güç ve iktidar ilişkileri medyanın tavırlarını etkilemesi liberallerin gözden kaçırdığı bir noktadır. Bu yüzden liberallerin görmezden geldikleri bu etkenler radikallerin çıkış noktasını oluşturmuştur. Devletten ve piyasa müdahalesinden muaf bir kamusal alan ideali radikallerin hayalini kurduğu bir idealdir. Bu yüzden medyanın ideolojik işlevleriyle ilgilenmektedirler (Kejanlıoğlu, 2004: 692). Radikallere göre medya değişik çıkar gruplarının kamusal alana katılmasına yardımcı olmalıdır. Bununla beraber toplumu ilgilendiren konularda ve kamu politikalarının gidişatında söz hakkının saklı tutulmasını sağlamalıdır. Yani medya toplumun çıkarlarının kamuoyu önünde savunulması için bir araç olarak kullanılmalıdır. Demokratik tartışmalar ve çıkarların müzakere ile sonuca bağlanması için medyanın üzerine görevler düşmektedir (Curran, 1994: 218). Ancak bu şekilde medya kamuoyunu destekleyebilir ve kapsayıcı bir şekilde işlev görebilir. Bu özelliklerinden ötürü radikal yaklaşım medyanın herkese açık bir kamusal alan yaratma arzusunun idealize edildiği bir yaklaşım türüdür.

Curran, Garnham ve Keane'den anladığımız kadarıyla günümüzde kamusal alan birbiriyle ilişki halinde 3 düzlemde ele alınabilir. Kejanlıoğlu'na göre (1994: 51) bunlar: (1) Herhangi bir kamusal alanda örgütlenme ve etkileşim; (2) kamular arası etkileşim ve eşgüdüm; (3) kamusal alanlarla devlet ilişkisi olarak sıralanmaktadır. Kejanlıoğlu (1994: 51-52), Garnham ve Curran'ın rasyonellik ve evrensellik içeren tekçil medya kurumları idealinden ziyade Keane'ın tasvir ettiği gibi toplumdaki farklı grupların sesini duyurabilecek irili ufaklı medya gruplarının tercih edilmesi gerektiğini belirtmektedir. Fakat bu grupların kendilerini ilgilendiren kararlar üzerinde etkililiği üzerinden değerlendirilmesi gerektiği de üzerine düşünülmesi gereken farklı bir konudur. Bununla beraber yeni kamusal modeller geliştirmek farklı kamular için yol gösterici bir konumda olabilir ancak günümüzde var olan demokrasilerin kendi içerisinde bir şekilde etkileşime geçen kamuların var olduğu gerçeğini göz ardı edemeyiz. Şu durumda incelenmesi ve

üzerine yeni çalışmalar yapılması gereken ikinci ve üçüncü düzlemlerdir. Mevcut durumda kamusal örgütlenme adına bir takım faaliyetler yetersiz de olsa yapılmakta iken, etkileşim ve kamusal müzakereye yol açacak devlet desteği gibi unsurlar için alınması gereken mesafeler bulunmaktadır (Kejanlıoğlu, 1994: 53-54).

Netice olarak Habermas kamusal alana yönelik önemli tespitler yapmakla beraber onun modern anlamda tartışılması yönünde sadece yol göstermiştir. Bunun içindir ki katılımlı bir kamusal alan sağlanması için farklı yol haritaları çıkarılmıştır. Bunlar özellikle medyanın kamusal alan oluşturma süreçlerinde tartışmalı bir durumdadır. Ancak Habermas iletişimsel eylem kuramı ile medyada nasıl etkileşime geçileceğine dair önemli ipuçları vermektedir.

Medyada iletişim bir şekilde gerçekleşmektedir ancak sorun da tam olarak buradadır gerçekleşen iletişim yukarıda saydığımız nedenlerden ötürü sorunlu bulunmaktadır. Bu yüzden Habermas'ın ideal konuşma durumu kavramsallaştırması medyada kamusal birliğin sağlanabilmesi için bir dizi çıkarımda bulunmaktadır.

Toplulukçu bir anlayışla hareket eden Habermas ve onun gibi düşünen düşünürler liberal düşüncenin getirdiği eşitlik üzerine dayalı siyaset kavramının negatif özgürlük anlayışının sağlıklı bir bakış açısı getirmediği tezini savunmuşlardır. Bu yüzden eleştirel teorisyenler insanların fayda ve çıkar peşinde koştukları sürekli mücadele halinden ziyade insanların konsensüse varmak üzere bir araya geldikleri topluluk kavramını savunmaktadırlar (Köker, 2013: 99). Bu topluluk kendini günümüzdeki katılımcı kamusal alan kavramsallaştırmasıyla bulmaktadır. Bunun için iletişim temelli tartışmaların daha derinleştirilmesi için Habermas'ın iletişimsel eylem ve ideal konuşma durumlarının incelenmesi faydalı olacaktır. Çalışmanın metodolojik bakış açısını belirlediğimiz üçüncü bölümde öncelikle Habermas'ın bu kavramları gözden geçirilecek, bu tür bir karşılıklı

konuşma ve müzakereyi etkileyebilecek diğer unsurlara ilişkin mevcut literatüre odağa alan bir çerçeve çizilecektir.

İKİNCİ KESİM

MÜZAKERE SORUNUNA METODOLOJİK YAKLAŞIMLAR

I. İLETİŞİMSEL EYLEM VE İDEAL KONUŞMA DURUMU

Kamusal alan, sivil toplum örgütlerindeki üyeler arası etkileşim ve tartışmanın bir ürünüdür; ancak sadece bununla da sınırlı değildir. Yine aynı yolda ilerleyerek, kamusal alanı sivil toplumda faaliyet gösteren sivil toplumlar arası tartışma, işbirliği ve eşgüdüme doğru genişletmek mümkündür. İlave olarak toplumsal alt dizgeler arası iletişimi olanaklı kılan hukukun rasyonel dilini de buraya ekleyebiliriz. Dolayısıyla toplumsal olanın dili ile sivil kuruluşların diyalojik dili arasında karşılıklı bir etkileşim yolu açmak mümkün olabilir. Bu haliyle Habermasçı anlamıyla kamusal alan, tali iktidarın işleyişindeki rasyonelleşmeye ve sisteme katılım yollarındaki usul ve ilkelere karşılık gelmektedir. Ancak kamusal alanın demokratikleştirilmesi sorunu yine Habermas tarafından liberal demokratik siyasal düzenin iletişim normunu oluşturacak şekilde iletişimsel prosedür düzlemine oturtuldukça, kamusallığın iradi, siyasi, kültürel deneyim boyutları, yani kamusallığın kendisi yok olmaktadır (Çelebi, 2004: 246-247). Habermas "demokratik irade ve görüş oluşturma etkinliği" diye adlandırdığı kamusal alanı, gelişmiş bir sivil toplumun varlığıyla birleştirilmiş olsa da, Habermas için kamusal alan "ütopyacı, cumhuriyetçi, sosyalist etkinliklerin özü olması anlamında hala gerçekleşmemiş demokratik bir potansiyeli bünyesinde barındırmaktadır. Ancak Habermas'ın kamusal alan kavramsallaştırmasındaki bu boyut artan bir biçimde liberal demokrat çözümlemelerin baskısı altında kaybolup gitmektedir (Çelebi, 2004: 246). Bu noktada kamusal alan kavramının ortaya atıldığı siyasal ve toplumsal bağlamın farklılaşması, Habermas'ı sonraki dönemlerde kavramın filolojik, kültürel ve siyasal arka planını inceleyen pek çok yazının oluşması ve bu yazıların Habermas'ın normatif çerçevesini test etmesi Habermas'ı kamusal alan kavramını yeniden değerlendirmeye yönlendirmiştir (Çelebi, 2004: 274). Çelebi'ye göre (2004: 247), Habermas'taki bu alan kayması onun

görüşlerindeki temelden bir değişimle ilgili değildir. Aksine Habermas güncel meselelere önem veren bir düşünürdür. Habermas ulus devlet ve siyasetin yaşadığı krizin egemen olduğu bir dünyada, demokratik bir siyaseti ve bu demokratik siyasetin kendini muhafaza etme davranışlarını yurttaşların akılcı, pratik ve müzakereci iletişiminde ve bu iletişim nihayetinde ortaya çıkan kamusal konsensusta, kısaca anayasal demokratik hukuk devletinde aramaktadır (Çelebi, 2004: 276).

Habermas'ın kamusal alan anlayışı yeni dönemde, liberal siyasal kültürün bir parçası olarak pozitif hukuk ile taçlandırılmış, kendini sınırlandırabilen ve denetleyebilen akılcı aktörler ve kurumlar arası dengeli bir iletişim dünyasıdır. Bu yeni anlayışta kamusal alanın işlevi yaşam dünyasıyla kurumlar arasındaki iletişimin sağlanmasına indirgenmiştir. Kamusal ve sivil alandaki toplumsal aktörler kendi çıkarları için, resmi kurumların işleyişini akılcı bir çerçevede kendi çıkarına dönüştürmek için çalışırlar. Bu gayret, toplumsal aktörlerin kendilerini resmi kurumların yerine koymalarını ya da kurumların yasalarla düzenlenmiş yetkilerini yok sayıp bu yetkileri kendi lehlerinde kullanmalarını gerektirmez. Kimse kendisi ya da temsil ettiği düşünce için sisteme müdahil olma hakkına sahip değildir. Bu yeni anlayış kamusal alanın, işlerin başka türlü olabileceğinin ihtimallerinin düşünüldüğü ve bunun gerçekleşmesi için kamusal görüş, bilgi akışı ve tartışma platformlarının oluşturduğu bir iletişim ağıdır (Çelebi, 2004: 276). Aslında burada tam bir kopuş olmadığını, değişen çağdaş koşullarla birlikte Habermas'ın kendi yaklaşımını revize ederek iletişimsel demokrasi için kamusallığı yaşam dünyasında/toplumun sivil alanında konumlandıracak kuramsal bir yaklaşım ortaya koyduğu görülmektedir. Bu bakış açısı rasyonel görüş alışverişine, açıklığa ve kanaat oluşumuna dayalı niteliğini kaybettiğini düşündüğü iletişim medyasının, günümüzde iletişimsel eylem/ideal konuşma durumu kavramsallaştırmasıyla rasyonel görüş oluşumu; farklı görüşlerin ifadesi, karşılaşması, tartışılması ve müzakere edilebilmesi bakımından

medyanın hala kamusallık tartışması bakımından dikkate alınmaya değer olduğunu ortaya koymaktadır.

Habermas (2001: 293) iletişimi, en az iki özne arasında gerçekleşen bir süreç olarak görmekle beraber en az iki öznenin dışında gerçekleşen düz çizgisel bir akıştan ziyade hakikatin arayışı olarak kavrar. Bu yüzden iletişim kişilerarası etkileşimden kaynaklandığı için "zor" kavramı saf dışı bırakılır ve anlaşmaya varmak için çaba harcanır (Habermas, 2001: 306-308). Bu bakımdan Habermas rekabetçi bir demokrasi anlayışından ziyade müzakere ve iknanın başrolde olduğu hakkaniyetli tartışma biçimlerini içeren iletişimsel bir müzakerenin önemine dikkat çeker. Bu yüzden herkesin bakış açısını dile getirmesi bakımından çoğulcu ve iletişim dolaylı bir kamusal alan yaratma ideali modern yurttaşlığın temelinde yer almaktadır (Benhabib, 1999: 111). Bu tür bir demokrasi anlayışı, söz söyleme eylemi kadar dinleme eylemine de ihtiyaç duyar. Bu yönüyle bilişsel olduğu kadar duygusal özellikleri de bulunmaktadır. Bu yüzden konuşmanın içerisinde dinlemenin aktif kılındığı vakit eşitliği sağlamaya yönelik karşılıklı bir enerji açığa çıkabilir. Böyle bir konuşma çatışmaları önleyebileceği gibi her türlü hakkı da koruyabilir (Barber, 1984: 173-174-175).

Habermas'ın özsel demokrasi anlayışı "iletişimsel eylem", "iletişim etiği" ve "ideal konuşma durumu" adını verdiği üç kavram tarafından yönlendirilir. Bu kavramların atıfta bulunduğu müzakereci modelleri anlayabilmek için Habermas'ın (2001) "yaşam dünyası" ve "sistem" ayrımını da göz önünde bulundurmak gerekir. Buna göre sistem, özel alan ve kamusal alandan etkiler taşıyan toplumun temel yönetsel sistemlerini, devleti, ekonomiyi, sosyal hayatın para ve güç tarafından düzenlenen alanını kapsayan, hegemonik güçlerin etkisinde bulunan alanı tanımlar (Doğanay, 2003: 51). Yaşam dünyası ise aileyi ve özelinde kamusal alanı içeren, bireysel olarak inşa edilen kimliklerin olduğu, anlamların tartışmaya açıldığı, devlet ve siyasal oluşumlardan muaf ve etkileşimli

bir biçimde sıcak ilişkilerin yer aldığı birincil iletişim biçimlerinin olduğu gündelik hayat biçimlerini içerir (Dryzek, 2000: 22). Kısacası iletişimsel eylem, Habermas'ın (2001: 108) yaşam dünyası diye tanımladığı yerde özneler arası olacak şekilde gerçekleşmektedir. Sistem, araçsal aklın alanıyken yaşam dünyası iletişimsel eylem, akıl, diyalog ve müzakerenin alanıdır. Sistem asıl olarak, özne- nesne ilişkilerinin ön planda olduğu ve insanın doğa ve yine insan üzerindeki güç ilişkilerini meşrulaştıran *stratejik eylem* tarafından belirlenir. Bu, araçsal rasyonalitenin hakim olduğu doğrudan hedefe yönelik başarı odaklı bir eylem türüdür ve manipülasyon ve yanıltma unsurlarını da bünyesinde barındırır. Habermas'ın özsel demokrasi anlayışının merkezine yerleştirdiği iletişimsel eylem ise, karşılıklı anlaşma ve diyaloğu esas alacak şekilde kamusal tartışmanın gereklerini yerine getirmeye yönelir. Bu gereklerin yerine getirilebilmesi için iletişimsel eylem, baskı ve hegemonik ilişkilerden muaf, bireylerin katılımında engel oluşturacak unsurların bulunmadığı, baskılanmamış bir etkinlik türü olmalıdır (Dryzek, 2000: 21-22; Bohman, 1996: 7; Doğanay, 2003: 52-53). Habermas iletişimsel eylemin, "ideal konuşma durumu" adını verdiği bir prosedürle desteklenmesi gerektiğini savunmuştur. Ekonomik ve güç ilişkilerinin iletişimsel eylem alanına tehdit oluşturduğu bir dünyada, ideal konuşma durumu ile hakikate yönelen rasyonel bir iletişim ortamının tesisi amaçlanmaktadır (Benhabib, 2005: 361). İdeal konuşma durumunun temel normları şunlardır:

1) Her katılımcı konuşma başlatma, tartışma, soru sorma, sorgulama ve öneri yapma şansına sahip olmalıdır.
2) Belirlenen konuşma konularını sorgulamada herkesin hakkı saklı olmalıdır.
3) Tüm bireylerin istek, arzu ve duygularını aktarmada eşit şansı olmalıdır.

4) Konuşmacılar, içerisinde bulundukları söylem ortamının kurallarının uygulanışı bakımından herhangi bir dışlanmışlık eylemi ile karşılaşırlarsa görüşlerini özgürce ortaya koymakta zorlandıkları iktidar ilişkilerini gündeme getirmekte özgür olmalıdır (Özbek, 2004: 62-63).

Habermas özgür ve eşit bireyler arasında yürütülen ve yukarıdaki prosedürel normlara uygun tartışma şeklini "ideal konuşma durumu" olarak adlandırır. İdeal konuşma durumu özneler arasındaki simetrik bir ilişkiye göndermede bulunur ve temsil sisteminin eşitsiz ve baskı altındaki iletişim biçimlerinin ötesinde makul bir iletişim biçimi önerir.

Habermas (1999: 47) ayrıca, ideal konuşma durumu oluşturulduğunda, müzakerenin farklılaşmış toplumlarda nasıl yürütüleceği ve üzerinde anlaşılmış karara nasıl dönüşeceği sorularına da yanıt arar. Toplum çok katmanlı bir yapıya sahiptir ve ortak karar almak sanıldığı kadar da kolay bir eylem biçimi değildir. Habermas bu noktada sivil toplumda ortaya çıkan iletişimsel gücün devletin idari gücüne dönüştürmek için devletin yeniden yapılanması sorunu üzerine odaklanır. Özellikle karmaşık toplumlarda söylemsel bir demokrasinin gerçekleşebilmesi için sivil toplumun devlet tarafından bir takım insan hakları ve anayasal düzenlemelerle güvenceye alınması gerekir. Bu yüzden ideal konuşma durumun mekanizmalarının çalışabilmesi için hukuk devleti olmazsa olmazdır. Aynı zamanda hukuk devletinin yasama faaliyetleri de muhakkak müzakere ile yapılmalıdır (Doğanay, 2003: 54).

Iris Marion Young ideal konuşma durumunu eleştirel bir değerlendirmeye tabi tutan önemli araştırmacılardan birisidir. Young (2002: 52) eleştirisini ideal konuşma durumuna ilişkin "dâhili" (*internal*) ve "harici" (*external*) dışlamalar üzerine kurar.

Young'a (2002: 53-54) göre, "harici dışlama" (*external exclusion*) tartışma ve karar alma süreçlerine dâhil edilmesi gereken bireylerin ve grupların bilerek ya da bilmeyerek

tartışma dışı bırakılması anlamına gelmektedir. Örneğin politik olarak güçlü insanların siyasal süreçten istediklerini elde etmelerinin en basit yolu gündemi belirleyen ve daha sonra bu gündemi kamuoyunda tartışılmış gerçekler olarak tanıtan özel kuruluşlar tayin etmeleridir. Young'a (2002: 54) göre bu tür faaliyetler en demokratik kamusal normları ihlal etmektedir. Bunlarla kesin olarak mücadele etmek ise zordur çünkü etkilenenler büyük olasılıkla çok geç olana kadar bu durumdan haberdar olmayacaktır.

Young (2002: 54), en üst düzey demokrasilerde bile kamusal tartışma ve karar alma süreçlerine erişim zordur der. Buna bir de ekonomik ya da sosyal olarak güçlü aktörlerin siyasi egemenliği kullanmada gösterdikleri üstün beceriler eklendiğinde katılım oldukça zor görünmektedir. Young'a (2002: 54) göre, bunun bir sonucu olarak bu ayrıcalıklı kişiler kamusal bir meselenin tartışılmasında medyada yeterince zaman bulabilmektedir. Diğer taraftan diğer yurttaşlar ise bu sürecin dışında kalmaktadır. Aynı zamanda sermaye sahipleri tüm bunlara rağmen işler istedikleri gibi gitmediklerinde işlerin yoluna girebilmesi için özel bir tiranlık da uygulayabilmektedir (Young, 2002: 54).

Young'a (2002: 54) göre, güç ve kaynak eşitsizlikleri gibi durumlar, eşit haklara sahip vatandaşların kendilerini ilgilendiren kararları etkileyebilecekleri tartışmalara ve prosedürlere çok az erişme ve ya hiç erişememe gibi sonuçlara yol açmaktadır. Ancak bu tür harici dışlamalar mevcut tüm demokrasilerde varlık göstermektedir. Bu yüzden büyük güç ve zenginlik sahiplerinin siyasi sürece hâkim olduğu durumlarda demokratik sonucun gayri meşru olduğu düşünülür (Young, 2002: 54).

Young'a (2002: 54) göre demokrasilerdeki mücadelenin çoğu, bu tür dışlanmaları ortaya çıkarma ve karar alma süreçlerinden etkilenen insanların bu süreçlere gerçek katılımını sağlayabilmek için kurumsal değişiklikler gerçekleştirmek üzere baskı oluşturmaktır. Demokratik sivil toplumun görevi bu gibi dışlamaları ortaya çıkarmak ve eleştirmektir. Bu yüzden Young (2002: 55), kampanya finansmanı düzenlemesi, oy kullanma prosedürü

gibi düzenlemeleri, karar verme süreçlerini düzenlemeye yönelik harici dışlamaları azaltma çabaları olarak görmektedir.

Young (2002: 55), bu meseleleri harici dışlama olarak adlandırmaktadır çünkü gerçekten tartışma ve karar alma süreçlerinin dışlamacı pratikleri olduğuna inanmaktadır. Aynı şekilde demokrasi kuramcılarının çoğu bu tür harici dışlama konularına dikkat çekerler. Demokratik bir sürece katılabilmek için zenginlik ya da konumun etkisini sınırlamak için çağrıda bulunurlar. Aynı şekilde normatif yararın merkezine şeffaflığı, hesap verilebilirliği ve müzakereci süreçlere katılımı koyarlar (Young, 2002: 55).

Young'ın (2002: 55) dikkat çektiği bir diğer dışlama biçimi ise dâhili dışlama dediği dışlama durumudur. Buna göre, yeni gelişmeler tüketici gruplarına az parayla ya da ücretsiz olarak televizyon ve radyodan güncel meseleleri takip etme imkânı vermiştir. Aynı zamanda belediye meclisinin kapıları yoksul kişilere ve bütçe görüşmelerinde görüş bildirmek isteyenlere açıktır. Bununla birlikte yeni gelişmeler, önemli komitelerde ve komisyonlarda kadınların daha fazla yer almasına katkı sağlamıştır (Young, 2002: 55). Young'a (2002: 55) göre, bu yeni gelişmelerle birlikte kamusal alanda yer alan yurttaşlar için yeni bir dışlama biçimi mevcuttur. Bu dışlama biçiminde diğerleri yurttaşın ifadelerini ya da durumunu görmezden gelebilmekte ya da reddedebilmektedir. Bu yüzden bir tartışmaya ya da sürece resmi olarak dâhil olmasına rağmen insanlar iddialarının ciddiye alınmadığını ve eşit saygıyla muamele görmediklerine inanabilirler. Baskın fikirler, diğer fikirleri ve ya ifade biçimlerini aptalca, basit ya da dikkate değer görmeyebilir. Aynı şekilde yurttaş, tartışılan konulara ilişkin deneyimlerinin, kamuoyundaki diğer kişilerin görüşlerinden farklı olduğunu ve diğer kişiler tarafından önemsenmediğini fark edebilir (Young, 2002: 55). Young (2002: 55), bu deneyimlerin bastırılması durumunu dâhili dışlama olarak adlandırmaktadır. Çünkü insanların başkalarıyla beraber karar alma süreçlerine ve prosedürlerine erişimleri olsa bile

başkalarının düşüncelerini etkilemek için etkili bir fırsattan yoksun olma ihtimali endişe verici bir durumdur.

Young'a (2002: 56) göre, katılımcılar birbirini sorgulamadıkça, bir başkasının iddialarını ve görüşlerini tartışarak test edemedikleri ve neden onayladıkları hakkında bir açıklama yapmadıkça politik tartışmaların epistemik işlevi yerine getirilemez. Tartışmalar her zaman politik bir çatışma durumunda bulunmayan paylaşımlı kurumlar gerektirir. Politik iletişimin farklı biçimleri olmadıkça müzakere etme olanakları dar bir çerçeve ile sınırlı olabilir (Young, 2002: 56).

Young'a (2002: 56) göre, tartışmaya odaklanmak üslup, ağız ve şivenin dışlamalarını harekete geçirme eğilimindedir. Anlatım kabiliyeti normu burada önemlidir. Öyle ki serinkanlı olma durumu somutlaşmış ifade, duygu ve figüratif ifade biçimlerini reddeder ve değersizleştirir. İnsanların bir tartışmaya yaptığı katkılar söylenenden, ciddi bir düşünceden değil, nasıl söylendiği gibi unsurlardan dolayı dışlanma eğilimindedir. Bu yüzden konuşma içerisindeki düzenleyici normlar bazen insanların dikkatini çekmede ve önemli noktaları ortaya koymada yıkıcı etkide bulunabilirler (Young, 2002: 56). Bunun için, müzakereye yönelik en büyük tehdidi de bu mekanizma oluşturmaktadır. Bu yüzden bu tür küçümseyici davranışlar tahayyül edilen kamusal ölçekte müzakere zemininin içinin boşalmasına sebep olmaktadır.

Habermas'ın (1998) yaklaşımıyla, dil ve eyleme yeteneğine sahip bireyler birbirleriyle etkileşime geçebilmeleri, anlaşabilmeleri, ilişkilerini düzenleyebilmeleri için dilsel ve dil dışı faaliyetlere ihtiyacı vardır. Ancak dışlama pratikleri ile bu hem dilsel hem de dil dışı faaliyetler engellenmektedir. En önemlisi ise dilsel olarak oluşturulan engeller bütünüdür. Dilsel olarak müzakerenin engellenmesi farklı kalıplar içerisinde gerçekleşmektedir. Konuşmanın pratik olarak icra edilebilmesi için bir takım kurallar bütünü konuşmacılardan istenir ve belirli kalıplar içerisinde konuşmaları beklenir. Bu haliyle

konuşma belirli kalıplar aracılığıyla belirli özelliklere sahip konuşmacıları öne çıkararak konuşma anında onlara avantaj sağlamaktadır. Bu haliyle konuşmanın akılcı, istediğini kolayca ifade edebilen, anlaşmazlık halinde orta yolu bulabilmeye yönelik yönelmesini sağlayan tarafı insandır. Bu yüzden müzakere ile insan, problemin çözümüne yönelik çıkarımlarda bulunan mantıklı, tutarlı ve öznellikten arınmış bir söylem biçimi belirlemelidir. Ancak böyle bir söylem tarzı konuşmaya katılmada ve çıkarımda bulunmalara yeteri kadar elverişli değildir. Müzakerenin genel normları resmi dili, iyi düzenlenmiş akıcı ve yazılı metne yakın bir konuşma biçimini öngörmektedir. Bununla beraber konuşmanın içerisinde gerçek ve duygu ayrımına önem vermek müzakerenin gidişatı için önemidir. Zira kızgınlık, öfke ve şiddet gibi unsurlarla desteklenen konuşmalar rasyonel şekilde işlemesi beklenen konuşmanın gidişatına gölge düşürecektir (Doğanay, 2003: 68-69).

Karşılıklı konuşma sürecinde müzakereye yönelik engellerin biri de "otorite" sorunuyla ilişkilidir. Öncelikle konuşmacılar konumlarından gelen bir otorite taşımaktadırlar. Konuşmacılar bağlı bulundukları kurum ya da kurumsal bir iktidarın güvencesi altında sözlerini söylerler. Bu durum da onlara konuşma içerisinde bilinmeyen konuların açıklayıcısı anlamını yüklemektedir. (Mutman, 1994: 27)) Yurttaşların konuşmasında böyle bir güç olmamakla beraber Barthes'ın deyişiyle "konuşmanın sıfır noktası" olarak adlandırılmaktadır (Mutman, 1994: 27). Vatandaşın sözü bu yaklaşımla değerli kılınsa ve sözün en yalın halini oluştursa da yükseköğrenimli, hitabet yeteneği güçlü kişilerin müzakere içerisindeki dili kullanma yeteneklerinin baskınlıkları iletişim sürecine yönelik eşitsizlikleri derinleştirmektedir. Bu gibi etkenlerden ötürü bahsettiğimiz özelliklere sahip olmayan vatandaşların konuşma içerisinde otomatik olarak sansür mekanizmasını devreye sokmasına neden olmaktadır. Bu gibi görünemeyen unsurlar tarafından katılımcı sürekli baskı ve kontrol altında tutulmaktadır. Buna ek olarak insanlar demokratik

deneyim, siyasal diyaloğa ilişkin deneyim eksikliği ve yapılan diyaloğun medya tarafından müdahale edilerek yeniden yorumlanışı gibi nedenlerden ötürü konuşma sırasında rahat davranamamaktadır (Warren, 1996: 244).

II. ETKİLEŞİMCİ YAKLAŞIM

Etkileşim kavramı özü itibariyle toplumsal olana işaret etmektedir. Toplum, parçalara ayrılmış bireylerin beraber hareket edebilmesi için belirli simgeler aracılığıyla anlaşabilmesi temelinde var olmaktadır. Bu yüzden simgeler aracılığıyla gerçekleşen etkileşim aşaması iletişim eylemiyle yakından ilgilidir. Bu yaklaşımın en önemli savunucularından George Herbert Mead'e göre toplum, iletişime geçme eylemi üzerinde kurumsallaşan kolektif simgeleri içermektedir (akt. Lazar, 2009: 18). Bu simgeler dil ile taşındığı için konuşmanın dil ile olan ilgisi iletişim çalışmalarında dilbilimin önemini artırmıştır. Dilbilim çalışmaları, konuşmanın etkileşim ile var olduğu iletişim biçimlerine ayrı bir önem atfetmiştir. Bunun bir sonucu olarak konuşmanın toplumsal güç ilişkilerini yansıttığı görüşü özelindeki yaklaşımlara ilişkin özel bir ilgi doğurmuştur (Doğanay, 2003: 99).

Catherine Kerbrat-Orecchioni'nin "etkileşim analizleri" bu noktada dilsel yeterlilik ile toplumsal statü arasındaki ilişkiyi değerlendirmek üzere kavramsallaştırılmıştır. Aynı zamanda iletişim ve toplumsal boyutunun sözlü ve sözsüz dil kullanımı fonksiyonlarının arasındaki ilişkiyi sorgulama amacı gütmektedir. Etkileşim esnasında gerçekleşen kişiler arası ilişki üç ana çizgide gerçekleşmektedir. Bunlar, (1) yakınlık ve mesafe boyutlarını ilgilendiren "yatay", (2) hiyerarşik yapıyı ilgilendiren "dikey" ya da duygulanımsal olmayan "çatışmalı" çizgide gerçekleşir (akt. Doğanay, 2003: 99).[3]

[3] Aşağıda Kerbrat-Orecchioni yaklaşımına ilişkin değerlendirmeyi asıl olarak Doğanay'dan (2003: 99-105) özetleyerek aktarıyorum.

(1) Yatay ilişki, konuşma içerisinde taraflar arasındaki mesafe ve yakınlığa dikkat çeker. Kişilerin birbirini tanıma derecesi, aralarındaki toplumsal-duygusal bağ ve içerisinde bulundukları iletişimsel ortam yatay ilişkinin çizgisini oluşturmaktadır. Yatay ilişkinin sözsüz göstergeleri arasında konuşmacıların konumlanışı, hareketleri, göz temasları ve süreleri, mimikler, jestler ve tavırları yer almaktadır. Aynı şekilde konuşma hızı, yoğunluğu ve ses rengi gibi unsurlarla beraber sözlü olmayan bazı etkenler de iki taraf arasındaki ilişkiyi belirleyen unsurlar arasındadır (Doğanay, 2003: 99). Tüm bu öğeler bireyin girdiği etkileşim içerisinde bilinçli ve bilinç dışı işleyen göstergelere atıf yapmaktadır (Doğanay, 2003: 100).

(2) Dikey ilişki, Kerbrat-Orecchioni'nin "yer sistemi" olarak adlandırdığı otorite, güç, egemenlik, konum, hükmetme ve boyun eğme davranışlarının yer aldığı hiyerarşik sistemler vasıtasıyla işlenmektedir. Etkileşim içerisinde kişiler hiyerarşik olarak konumlarını görünmez bir dikey çizgi üzerinde bulmaktadır. Yatay ilişkiden farklı olarak konuşma içerisindeki güçlü ve güçsüz tarafların farklı dil kullanımlarına atıfta bulunmaktadır. Bunlara küçük bir örnek verecek olursak eğer, yatay ilişki içerisinde bireyler birbirleriyle "sen" veya "siz" gibi ikinci tekil şahıs ya da çoğul şahıs kipinde iletişim kurmaktadırlar. Ancak dikey ilişki biçiminde hiyerarşik unsurların ve eşitsizlikçi unsurların barındığı görülmektedir. Burada kişisel faktörler olan yaş, cinsiyet, statü, dil, mesleki ve dilsel yetkinlik gibi faktörler belirleyici olmaktadır (Doğanay, 2003: 100). Orecchioni, iletişimsel eylem sırasında yer ilişkilerini neyin belirlediği ve iletişimsel eyleme geçen bireylerin herhangi birinin konuşmanın lideri gibi nasıl davranabildiğini, bunu yaparken bir diğerini nasıl hiyerarşi basamağının alt tarafına ittiğinin cevabını, diyalog içerisindeki yer ilişkilerini gösterme, doğrulama ve tezat oluşturma görevi gören birimlere atıfta bulunarak verir. Bunun neticesinde ilişkilerin hiyerarşik bir şekilde işlediği durumlarda bu birimlere "düzenbirim" adı verilmektedir (Doğanay, 2003: 100).

Bu düzenbirimler iletişim eyleminin tarafları arasındaki ilişkiyi açıklayan bir anlam bütünü olarak, sözlü olmayan ya da söz ötesi ve sözlü düzenbirimler olarak iki kategoriye ayrılmaktadır. Sözlü olmayan ya da söz ötesi olan düzenbirimde konuşmacıların fiziki özellikleri ve görünümleri, konuşmanın gerçekleştiği mekânın özelliği, görsel üstünlük ve hiyerarşik konumlara yönelik söylem biçimlerini içerir. Mekândaki tüm eşyaların konumlanışı ve özellikleri bu düzenbirimi oluşturmaktadır. Aynı zamanda konuşma içerisindeki hiyerarşik unsurları belirleyen bedensel hareketler ast ve üst kavramlarının belirlenmesinde etkili olmaktadır (Doğanay, 2003: 101). Konuşma içerisindeki sözlü güç ilişkilerini yansıtan unsurlar ise etkileşimin biçimi, etkileşimin yapısı ve içeriği düzeyinde gerçekleşen düzenbirimler ve hitap şekilleri olmak üzere gruplandırılmaktadır. Sözlü düzenbirimlerin bir realitesi olarak çok dillilik gibi durumlarda seçilecek dil, yer ilişkilerinin kurulmasında önemli bir yere sahiptir. Ancak iki dillilik gibi durumlarda seçilecek herhangi bir dil, ayrıcalıklı statünün göstergesi olabilir. Buna benzer bir durum olarak dil içerisindeki çeşitli lehçeler ve ağızlar da hiyerarşik bir unsur olarak kullanılacaktır. Bu tür özellikler, etkileşim biçiminin güç ilişkilerinin sürdürülmesi bakımından önemini ortaya koymaktadır. Sözlü güç ilişkilerinin bir sonucu olarak etkileşimin yapısı söz alma ve söz sırasının düzenlenmesi eylemleriyle yakından ilgilidir (akt. Doğanay, 2003: 101).

Söz haklarının verilmesi ve düzenlenmesi gibi faktörler konuşmanın akışına kimin yön vereceği konusunda kimilerine ayrıcalıklı bir konum sağlamaktadır. Konuşma süresi bakımından daha uzun konuşma hakkına sahip olan kişi, kendi düşüncelerini açıklamada ve haklı çıkarmada avantajlı bir konumda bulunabilecektir. Burada en önemli unsurlardan birisi söze kimin başlayacağı ve sözün nasıl bitirileceğidir. Adil bir şekilde konuşmaya dâhil olma ediminden yoksun bir konuşma eylemi sadece mevcut güç ilişkilerinin sürdürülmesini sağlayacaktır. Bu durumun bir tezahürü olarak kimi konuşmacıların

sadece söz hakkı verildiğinde konuşması ve konuşmanın açılışı gibi aktif ve can alıcı noktaların baskın karakterlere ayrılması gösterilebilir. Böyle bir konuşmada gidişatı ve tartışılacak konunun nasıl ele alınacağı mevzuları hâkim kişiler tarafından belirlenecektir (akt. Doğanay, 2003: 102). Bununla beraber sessizlik ve söz kesme gibi davranışlar da yeri geldiğinde konuşma içerisindeki hiyerarşik unsurları belirler. Ancak söz kesmenin ne ölçüde hiyerarşik üstünlüğe katkı sağladığı tartışmalı bir konudur. Ölçülü olduğu müddetçe söz kesilip kendi düşünceleri anlatma durumu bir karşı hipotez olarak algılanabilir. Ancak bu durum şiddetle birleştiği zaman hâkim hegemonik güçlere hizmet edecektir (akt. Doğanay, 2003: 103).

Konuşma içerisindeki bu güç ilişkileri etkileşimin içeriğini oluşturan düzenbirimler tarafından açıklanabilmektedir. Bu düzenbirimler konuşmanın teması, konusu, göstergeleri ve bireylerin öznel, sözel edimlerini içerir. Bu maddeler ışığında diyalog esnasında yukarıda sayılan maddelerin kontrolüne sahip olan kişi etkileşimsel üstünlüğü de elinde bulundurmaktadır (akt. Doğanay, 2003: 103). Göstergeler ve söz edimleri ile söylemsel bir üstünlük yaratılabilir. Aynı zamanda bu maddelerin kontrolüne sahip olan kişi söz edimleri ile yatay ve dikey eksende gerçekleşen yer ilişkilerinin gerçekleşmesi aşamasında etkin bir konuma sahiptir. Sözel bir seviyede gerçekleşen bu edimler konuşma içerisinde rica, emir, konuşmayı bölme, azar, incitme, hakaret gibi diğer konuşmacıyı küçük düşürecek eylemler olarak belirmektedir. Bu tür yaklaşımlar karşısında konuşmacı özür dileme, teşekkür etme ya da itiraf etme gibi davranışlarla kendi inanılırlığını yitirecek hareketlere neden olabilmektedir ve hâkim konum karşısındaki alt konumunu kabul edebilmektedir. Bu yüzden söz edimlerinin konuşma içerisindeki gözlemi karşıt konumdaki konuşmacıların yer ilişkileri bakımından faydalı veriler sağlamaktadır (akt. Doğanay, 2003: 104). Etkileşimli ilişkiyi gösteren sözlü öğelerin en sonuncusu olarak ünvanlar ve kişi adıllarının kullanımı örnek gösterilebilir. Bu öğelerin

kullanımı kişiler arasındaki dengeyi koruyabildiği gibi aynı zamanda hiyerarşik unsurları da besleyebilir (akt. Doğanay, 2003: 105).

Düzenbirimlerin çalışma prensiplerine ilişkin saydığımız bu özellikler, konuşmanın içerisindeki unsurların birbiriyle çelişebilecek noktalara gelebileceği gerçeğini değiştirmez. Üstünlüğü korumanın farklı yolları olabileceği gibi, egemen konuşmacı, konuşma içerisinde hâkim konumunu kaybederek ast duruma da düşebilmektedir. Buradan hareketle etkileşim temelli eşitlik ilkesi hassas bir denge üzerinde gezinmektedir. Bu bilgiler ışığında düzenbirimlere yönelik şöyle bir tanımlama karşımıza çıkmaktadır:

> Düzenbirimler ilkesel olarak her şeyin eşitlikçi bir anlayışla ele alındığı ilişkiler içerisinde eşitsizlikçi ilişkilerin nasıl var olduğuna ve eşitsizlikçi ilişkiler içerisinde bazen yalnızca bağlamsal çıktıları yansıtmakla sınırlı kalırken bazı durumda da tüm bunları nasıl dönüştürdüğünü görmemize katkı sağlamalıdır. (akt. Doğanay: 105)

III. SÖYLEMSEL KAPANMA STRATEJİLERİ

Kerbrat-Orecchioni'nin dilsel yeterlilik ve güç ilişkisini açıklamak için kullandığı etkileşimci yaklaşımın toplumsal alanı inceleyen çalışmalarda dil ve ideoloji birlikteliğini sorguladığı görülmektedir. Bu noktada dil, toplumsal statü ve ayrıcalıklara giden yolda tek başına bir şey ifade etmeyebilir. Bu yüzden söz edimlerinin iletişim ile dolayımlandığı üstünlük göstergeleri farklı bir nedensellik ilişkisi barındırmaktadır. Dili konuşma yetisindeki farklılıklar, sınıf ilişkileri ve kişinin toplumsal mirası ile yakından ilgilidir. Bu yüzden Bourdieu "dilsel pazar" kavramı ile yapılanmış dilsel farklılıkların aynı şekilde yapılanmış toplumsal farklılıklar sistemini ürettiğine dikkat çekmektedir (Bourdieu, 1984: 84). Bu sistem tersine de işleyebilmektedir. Bu yüzden toplumsal olarak farklılıkların eşitlenmediği müddetçe dilsel farklılıklar da eşitlenmeyecektir. Buradan

anlaşılacağı üzere dilsel yetkinlik iyi, düzgün ve sistematik konuşma anlamına geldiği gibi toplumsal statüyle de yakından ilgilidir (Doğanay, 2003: 106).

Dilsel pazar ve ideoloji ilişkisi Bourdieu'nun kavramsallaştırma çalışmasıyla güce yönelik toplumcu bir anlamlar süreci oluşturmaktadır. Stanley A. Deetz bu ideolojik süreçleri "söylemsel kapanma stratejileri"yle daha detaylı açıklamaktadır. Ayrıca Foucault, Habermas ve Fischer'a atıfta bulunarak tanımladığı bu stratejiler tam olarak sık sık tekrarlanan mikro pratikler vasıtasıyla sözün anlam boyutu düzeyindeki muhtemel çatışmaları önleyen, bazı söylemlere ayrıcalık tanıyıp diğerlerini marjinal bir boyuta getiren, normal bir hal almış, çatışmanın olmadığı toplumsal ilişkilerin olduğu bir sürece atıfta bulunmaktadır (Doğanay, 2003: 107). Deetz'e göre bu stratejiler yetkisizleştirme, doğallaştırma, nötrleştirme, konusal engelleme, deneyimin öznelleştirilmesi, anlamın inkârı, meşrulaştırma ve pasifleştirme olarak sıralanmaktadır (Doğanay ve Keskin, 2008: 29). Buna göre bu stratejileri şu şekilde tanımlayabiliriz[4]:

(1) *Yetkisizleştirme* konuşma içerisinde söz hakkına kimin sahip olduğunu belirlemektedir. Bu stratejinin işleyiş şekli belirli grupların ya da kişilerin çeşitli tartışma ya da konuşma gruplarına katılabilmesine bir takım uzmanlık ve beceri kriteri getirmekle beraber kişinin konuşmaya katılmasına direkt olarak karşı çıkan bir şekilde de gerçekleşebilmektedir.

(2) *Doğallaştırma*, toplumsal ve tarihsel olarak üretilmiş bir konumun, bu niteliklerinin gizlenerek tamamen doğal bir olgu gibi sunulmasıdır. Bu strateji ile konuya ilişkin belli görüşler nesnel görüşmüş gibi sabitlenir ve konuşma içerisindeki ilişkilerin bazıları

[4] Bu stratejilere ilişkin değerlendirmeyi şu kaynaklardan özetleyerek aktarıyorum: Doğanay 2003: 106-109 ve Deetz 1992: 190-198.

yegâne ilişki biçimi gibi aktarılır. Böylece bazı söylemler dışlanırken bazıları ise yüceltilmektedir.

(3) *Nötrleştirme* stratejisi ise konuşma içerisindeki değer yargıları gizlenmesi ve değer yargılarının taşıdığı anlamların yok sayılması şeklinde işlemektedir. Bu strateji ile özel çıkarlar genel çıkarlar olarak gösterilerek toplumun farklı kesimlerinin gerçekleşen olayları farklı bir biçimde yorumlayabilmesi ve anlayabilmesi engellenmektedir. Böylelikle dil ile herhangi bir sistem olması gereken tek bir sistemmiş gibi gösterilerek farklı yaklaşımlara yönelik farklı pratiklerin ortaya çıkmasına engel olunmaktadır.

(4) Mevcut düzenin ve mülkiyetin korunmasına yönelik işlemekte olan *konusal engelleme* stratejileri ise belli olay ve düşüncelerin çatışma yaratabilmesi ihtimaline karşı yasaklanması ve tartışılmasının önlenmesi şeklinde işlemektedir. Buradan anlaşılacağı üzere kişisel endişelerin ve şüphelerin dile getirilmesi suretiyle bu sorunların çözümüne ve değişimine yönelik bir engelleme söz konusudur. Böylelikle konuşmacının ne düşündüğünün bir önemi kalmamakta ve konuşulması gereken konuların kişinin iç dünyasına hapsolmasına sebep olmaktadır. Böyle bir konuşma biçimi neyin konuşulup konuşulmayacağını ve bu konuşulan şeylerin karar alma sürecine getirilmesinde etkili olmaktadır. Böylece tartışma üzerinde karar alma eylemi baskı ve güç unsurlarının güvenli limanlarına çekilip buralarda karar alma eylemi pratiğe dökülmektedir.

(5) Kişinin bireysel deneyimleriyle açıklamaya çalıştığı söylemler, kısmen konuşma içerisinde kendine yer bulabilmekle beraber, münazarada alışılagelmişin dışına çıkılmasını engellemek ve bu konuşma tipine dair kişinin öznel yorumunun gündelik hayatın bir yansıması olarak gösterilmesi yoluyla *deneyimin öznelleştirilmesine* ve bu yolla tartışmanın sonlandırılmasına neden olmaktadır. Bu yaklaşımla toplumsal tüm kimlikler verili birer unsur olarak görülmekte ve toplumsal çeşitlilik gibi gerçekler görmezden gelinerek toplumun varlık koşullarının sorgulanması engellenmektedir.

(6) *Anlamın inkârı* olarak adlandırılan bir diğer strateji ise etkileşim içerisinde bir ifadenin anlamlarından herhangi birinin baskılanması anlamına gelmektedir. Konuşmacıların önceden dile getirdiği bir konunun reddi ile ortaya çıkar. Bu durumda anlam üretme pratiği dinleyici konumundaki kişiye kayar ve konuyu açan ve anlatan durumunda olanın söylem üzerindeki sorumluluğu ortadan kalkar. Bu strateji konuya ilişkin eleştirel çıkarımlarda bulunmanın zorlaşmasına neden olmaktadır. Aynı zamanda eleştirel bir çözümleme için sağlanabilecek karşılıklı anlaşmanın da kısır döngüye girmesine sebep olmaktadır.

(7) Bu stratejilerden en çok rastlanılanı olarak nitelendirebileceğimiz *meşrulaştırma* stratejisi karar ve uygulamaların açıklayıcı bir takım kaynaklara başvurarak, toplumun üzerinde genel bir kanıya ulaştığı unsurlar ile bağlantılandırarak rasyonelleştirmesi meşrulaştırma stratejisi ile uygulamaya dökülür. Tartışma içerisinde sıkça rastlanılan bir durum olarak uzman görüşüne başvurma edimleri meşrulaştırma stratejilerin en çok kullanıldığı boyuttur. Bir uzman görüşüne başvurma meşruluğun kanıksanmış bir öğesi olabilmektedir.

(8) Söylemsel kapanma stratejilerinin en sonuncusu olarak *pasifleştirme*, günümüz tartışma edimlerine çok benzer olarak tartışılan tansiyonu yüksek bir konu hakkında çözüm üretici argümanlar ortaya sürmeye çalışan katılımcının önüne engeller çıkararak ve pasifize etme şeklinde gerçekleşmektedir. Böylelikle tartışma anlamsız kılınarak bir çaba harcamanın önemsiz olduğu vurgulanmaya çalışılır.

Söylemsel kapanma stratejilerinin özelliklerinden hareketle konuşmanın ne denli ideolojik bir biçimde gerçekleştiği açıkça kendini göstermektedir. Bu haliyle bu stratejiler güç ilişkilerini sürdürmede ve hedefe yönelik istenilen bir gerçeğin istenildiği şekliyle kabul görmesine hizmet etmesi noktasında önemlidir. Bu yüzden müzakereci modelleri temel alan bir çalışma müzakerenin içerisinde geçen söylem ve söylemlerin ideolojik

bağlantılarını da göz önünde bulundurmalıdır. Aynı zamanda müzakereye yönelik etkileşimin gerçekleştiği süreçte söylemsel stratejilerin, farklı dil kullanımlarının ve güç ilişkilerinin nasıl kurulduğu sorusunu sormalıdır. Bu tür soruların sorulduğu çalışmaların ulaştıkları sonuç çoğu zaman birbirine benzer olmuştur. Çalışmaların çıktıları egemenliğin göstergesini aynı göstermek suretiyle sonuçlanmıştır. Bu yüzden müzakereci demokrasinin üzerine düştüğü çalışmalar da bu tür kişiler arası ve grup içi diyalogları baz alan çalışmalara odaklanmıştır. Müzakereci demokrasinin bu yaklaşımının ana sebebini etkin yurttaş katılımı oluşturduğu için etkileşime yönelik müzakere içi ya da dışı etkiler demokrasi için büyük bir kaygı oluşturmaktadır (Doğanay, 2003: 110).

IV. TÜRKİYE'DE MEDYAYA İLİŞKİN GENEL BİR ÇERÇEVE VE TARTIŞMA PROGRAMLARININ TÜRSEL ÖZELLİKLERİ

Medyaya atfedilen dördüncü güç olma özelliği, onun yasama, yürütme ve yargı erklerinden sonra giderek artan öneminin getirmiş olduğu ve bu bahsedilen üç gücü denetleme potansiyelini bünyesinde bulundurmasının bir sonucudur. Buradan hareketle medyanın toplum adına devleti denetleyebilen bir mekanizma olarak işlev görmesi beklenebilirdi ancak medya gücünü ele geçirmek için harekete geçen siyasi ve hâkim sınıf üyeleri kıyasıya bir mücadele içerisine girmişlerdir. Buradan hareketle medya, para kazanma peşindeki sermaye sahiplerinin ve siyasi iktidarını güçlendirmek isteyenlerin peşinde koştuğu bir araç haline gelmiştir (Sönmez, 2014: 88). Bu durum medya mecrasının küresel bir sorunu olmakla beraber, Türkiye özelinde de medyanın bünyesinde barındırdığı bir problem olarak karşımıza çıkmaktadır.

Türkiye'deki medya politikalarına bakıldığında, medyanın "güç bloğu" içindeki çıkar çatışmalarıyla şekillendiği, öte yandan günümüzün güç siyaseti tarafından ve kamu tarafından onaylanmış demokratik kurallar ve düzenlemelerden bile daha fazla iş yaptığı göze çarpmaktadır (Kejanlıoğlu ve Taş, 2015). Bu bakımdan 21. yüzyıl Türkiye'sinin

medya alanında bir kırılma noktasını ifade eden 2002 yılı medyanın güç ilişkileriyle nasıl iç içe olduğuna örnek gösterilebilir. 3 Kasım 2002 seçimlerinde iktidara gelen Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP), yıllardır koalisyon hükümetleriyle yönetilen Türkiye'de ileri sürdükleri "islamcı- laik" kimliği ile dönemin tartışmalarına yeni bir boyut kazandırmıştır. Bu söylemlerinin devamı niteliğinde sayılabilecek bir diğer unsur ise medyaya bakışları konusunda cereyan etmiştir. Bu hareket, dönemin mevcut medya manzarasını büyük ölçüde değiştirerek yeni bir medya manzarasının ortaya çıkmasına neden olmuştur (Adaklı, 2009: 559).

Siyaset ve devlet, Türkiye'de medya uygulamalarını uzun yıllar etkilemiştir. Bununla birlikte, Türkiye'deki ana akım medya bu dönemde sansürün yeni bir siyasal ekonomisi altında faaliyet göstermektedir. Ancak büyük iş ve medya holdingleri ekonomik çıkarları tehdit edildiğinde hükümete ve baskıcı taktiklerine itiraz edebilirken, bazen söz konusu bu gruplar sessiz ve kayıtsız kalabilmektedir. Bununla birlikte AKP'nin, iktidara geldiği ilk günden itibaren daha fazla demokrasi çağrısında bulunduğunun aksine, durumun AKP'nin 2007'deki ikinci seçim zaferinden sonra daha da sertleştiği söylenmektedir (Akser ve Hawks-Baybars, 2012: 301). Bu tavrın sertleşmesine bir örnek gösterecek olursak 3 Kasım 2002 seçimlerinde genel başkanlığı koltuğunda Cem Uzan'ın oturduğu Genç Parti'nin sürpriz bir biçimde 7,25 oy alması, ertesi sene Uzan Grubu'na ait İmar Bankası ve bu gruba ait medya şirketlerine el koyulması ile bağlantılandırılmıştır. Bu durum AKP'nin medya ile aktif mücadele edeceği net olarak kanıtlamasa da, farklı örnekler AKP'nin medyada var olarak bir mücadeleden kaçınmayacağını göstermektedir. Deniz Feneri davasını sürekli gündeminde bulunduran Doğan Haber Ajansı'na (DHA) uygulanan sert tavır da bu mücadelenin süreceğine ilişkin varsayımları doğrulamaktadır (Adaklı, 2010: 77).

AKP 2002 yılında iktidara geldiğinde medyaya hâkim gruplar; Doğan, Çukurova, Uzan, Sabah, İhlas ve Doğuş'tu. Ancak bu durum 2002-2008 yılları arasında değişime uğramış ve sermaye yapısı farklı bir görünüm almıştır. Bu yeni dönemde Uzan Grubu tasfiye edilmiş, Türk Telekom özelleştirilmiş ve medya şirketlerindeki pek çok yönetici ve köşe yazarı kurum değiştirerek yeni cephelerine geçmişlerdir. Bu durum özellikle Uzan Grubunun şirketlerine el koyulması ve Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu (TMSF) vasıtasıyla ATV- Sabah şirketlerine el koyulmasıyla devam etmiş ve Türkiye medyası " AKP medyası ve diğerleri " olarak biçimlenmiştir (Adaklı, 2009: 560-561).

Uzan Ailesi, medya alanında ilk özel televizyon kanalı olan Star TV'yi ellerinde bulundururken aynı zamanda Türkiye'nin en büyük GSM operatör şirketi olan TELSİM'i de bünyesinde barındırmaktaydı. Bununla birlikte bankacılık ve enerji sektörlerinde de faaliyet göstermekteydiler. Ancak bu durum Cem Uzan'ın 2002 yılındaki beklenmedik seçim başarısından sonra değişime uğramıştır. 2003 ve 2004 yıllarında yasal soruşturmalara tabi tutulan grup yurtdışına kaçmış ve şirketleri TMSF'ye devredilmiştir. Devamında grubun elinde bulundurduğu Star TV, AKP'nin ikinci ve üçüncü dönemindeki önemli önemli figürlerinden birisi olan Ethem Sancak yönetimine geçmiştir (Kejanlıoğlu ve Taş, 2015: 2). Dönemin medya gruplarından bir diğeri ise Doğan Yayın Grubu'dur. 2009 yılı itibariyle Türkiye'nin medya sektörünün yüzde 50'sini elinde bulunduran bu grup, Hürriyet ve Radikal gazetesi gibi basılı yayın unsurlarının yanında Kanal D ve CNN Türk gibi kanalları da 2018 yılında Demiröreen grubuna devredene kadar elinde bulundurmuştur. Yayın grubu sahibi Aydın Doğan ve iktidar arasında 2008 yılında geçen tartışmalar hükümetin ekonomik ve siyasi söylem araçlarını eş zamanlı olarak nasıl kullanılabildiğini gösteren önemli bir olaydır. Olay Almanya'da da faaliyet gösteren bir Sivil Toplum kuruluşu olan Deniz Feneri Derneği'nin bağışları kötüye kullanılmasına dair Almanya'da açılan bir dava ile patlak vermiştir. Bu olayı manşetlerine taşıyarak

sorgulayan Doğan medyası hükümet tarafından yoğun eleştirilere maruz bırakılarak hükümete karşı yalan haber yaptığı iddia edilmiştir. Aynı şekilde Doğan da hükümetin kendisine baskı yaptığını ileri sürmüştür (Akser ve Hawks-Baybars, 2012: 302-303).

Hükümetin Doğan grubu ile ilişkileri ekonomik sebeplerden dolayı da kesişmiştir. Doğan Grubunun Ceyhan'da bir petrol bölgesini istemesi ve hükümetin bunu geri çevirmesi bir kriz daha doğurmuştur. Aynı şekilde İstanbul'daki Hilton Oteli arazisinin yakınlarındaki bir arsa için yapılan talebinde de geri çevrilmesi Doğan grubu medyasının hükümete yönelik eleştirilerinin artmasına neden olmuştur. Nitekim bu durum daha sonra vergi kaçakçılığı gibi olayların patlak vermesi üzerine Hürriyet ve Doğan yayın grubunun bazı yöneticilerinin hapsinin istenmesiyle sonuçlanmıştır. Daha sonra Hürriyet yazarı Bekir Coşkun'un hükümet karşıtı yayınlar yaptığı için istifasının istendiği ileri sürülmüştür. Bunu takiben Aydın Doğan da mevcut konumunu terk ederek bütün yetkilerini aynı zamanda TÜSİAD'ın da başkanlığını yapan kızına devretmiştir (Kaya ve Çakmur, 2010: 532-533). Buradan anlaşılacağı üzere hükümet ve Doğan grubu ellerinde bulundurdukları silahlarla bir güç savaşına girmişlerdir. Medya ise bu güç savaşında kullanılan bir araç olarak yer almaktadır.

AKP hükümetinin üçüncü dönemine gelindiğinde, Koza İpek, Sancak ve Kalyon gibi daha muhafazakâr kesimlere seslenen medya sektörde daha belirgin hale gelmiştir. Ayrıca Doğan grubunun da aralarında yer aldığı bazı ana akım medya sermayedarları, devlet ihaleleri yoluyla kazanılmış olan diğer sektörlerdeki kârlı işlerinden mahrum kalmamak için bazı noktalarda sessiz kalmayı tercih ettiler. Dolayısıyla, 2013 yazında Gezi Parkı protestoları sırasında CNN Türk'ün penguen belgeseli ve NTV'nin yemek programı yayınlaması bu durumu özetlemektedir. Bu noktada devreye sosyal medya devreye girmiş ve orada olanlarla ilgili halk bir biçimde bilgilenmiştir (Kejanlıoğlu ve Taş, 2015: 3). Ancak bu dönemde Türkiye'de YouTube gibi internet üzerinden içerik

sağlayan kanallara da erişim engellenmiş ve bu yasaklar büyük tepkilerle karşılaşmıştır (Akser ve Hawks-Baybars, 2012: 313).

AKP döneminin bir diğer özelliği ise köşe yazarlarının ve medyada kendine yer bulan aydın kesimin gözle görülür bir artış sergilemesidir. Bu dönemde yayın hayatına başlayan yeni medya kuruluşlarında yer alan bu kişiler yeni bir seçkin grubunun da oluşmasında etkili olmuştur. Bu seçkin grup iktidar ile yakın ilişkiler geliştirerek onun neoliberal politikalarının meşruiyet kazanmasında etkili olmuşlardır (Adaklı, 2009: 600-601). Buradan anlaşılan Türkiye'de "iktidar bloğu" içerisindeki medya kurumları arasındaki çatışmaların doğası ve kompozisyonu değişmektedir ancak bu durum kapitalist oluşumun sistemini bozmamasına rağmen medya için etkileri olabilmektedir (Kejanlıoğlu ve Taş, 2015: 4). Ancak medyada kendine yer bulan seçkinler de bu değişime ayak uydurarak iktidar ile uyumlu bir görüntü sergileyerek ekranları ve köşeleri süslemekte ve akışın dışına çıkmamak adına aykırı bir söz söylememeye özen göstermektedirler. Böyle olunca halkın bilgi edinme ve haber alma aracı olan medyanın demokratik işlevinin tam olarak yerine gelmediği söylenebilir.

Televizyon tartışma programlarının Türkiye'deki ilk örnekleri 1990'ların ortalarında özel yayıncılığın filizlenmeye başladığı yıllarda görülmeye başlanmıştır. Özel televizyon yayıncılığının başlamasıyla beraber yayıncılıktaki devlet tekelinin kalkması özel yayıncılara kendi konumlarını özgürleşme söylemiyle meşrulaştırma imkânı vermiştir. Bu yıllar TRT'nin paternalist yayıncılık anlayışını derinden sarsan *reality show* ve *talk show* türlerinin Türkiye'de adının ilk duyulduğu yıllardır. Bu dönemde talk show'un bir türü olarak kategorileştirilen tartışma programları, bir stüdyo içerisinde, amfi tiyatro benzeri bir platformda, katılımcılar eşliğinde tartışılan bir konu ekseninde gerçekleşirdi (Kejanlıoğlu, 1994: 55). Bu türün uzun yıllar TRT'nin monoton habercilik anlayışından sıkılmış izleyicinin dikkatini çekeceği kaçınılmaz bir durum olmakla beraber, bünyesinde

barındırdığı yenilik ve çekicilik de bu ilginin oluşmasında etkilidir. Bu yüzden özel kanalların ard arda bu türden programları yayınlamaya başlamasıyla Türkiye yeni bir televizyon haberciliği anlayışı ile karşılaştı. Öte yandan bu yeni habercilik anlayışı izleyici çekmek için rekabet ortamı oluşturduğundan, kanallar alanında en iyi gazetecileri bünyelerine katmak için bir yarış içerisine girmişlerdir (İnal, 1994: 65).

O zamanlar günümüzdeki gibi yerli dizi furyaları henüz başlamamıştı. Akşam haberlerinden hemen sonra Ali Kırca'nın Siyaset Meydanı, Reha Muhtar'ın Ateş Hattı, Fatih Altaylı'nın Teke Tek'i başlayıp belirli bir konu hakkında uzman konukların bir araya gelip hararetli tartışmalarla izleyiciyi sabaha kadar televizyon başına kilitleyen hararetli tartışmalar yaşanırdı. Bu programlar ülke gündemini o kadar çok meşgul ederdi ki ertesi sabah bu programlar yüzünden işlerin aksaması makul görülürdü. Günümüzdeki gibi tartışma programlarının yankıları sosyal medyada yer bulmak yerine günlük tartışmalara konu olurdu (Doğanay, 2017).

Bu programlardan her biri haftanın bir gününe denk gelecek şekilde yayınlanır ve programların açılışları o haftanın gündemine göre yapılırdı. Bu programlarda yer alan konuşmacılar her konuda görüş beyan ederlerdi ve aynı isimler hafta boyunca kanal kanal gezerlerdi. Konuklar çoğu zaman ilgili iki ayrı görüşteki uzman, gazeteci, siyasetçi olarak belirlenirdi. Aynı zamanda stüdyoyu dolduran seyirci kamusallık iddiasının güçlendirilmesini sağlardı. Ancak seyircinin söz hakkı oldukça sınırlıydı (Doğanay, 2017). Öyle ki tartışmanın sahnelendiği stüdyo ortamı da bunu doğrular nitelikte düzenlenmekteydi. Seyircilerin tartışmanın gerçekleştiği masaya uzaklığı onların doğrudan tartışmaya girebilmesini engelliyordu. Aynı zamanda mikrofona ulaşmak da o kadar kolay bir eylem değildi. Buna rağmen sunucular ve yapımcılar tartışma programında gerçeklerin tarafsız bir biçimde aktarıldığının arkasında duruyorlardı.

Ali Kırca Siyaset Meydanı'nı açarken "burası Siyaset Meydanı burada herkes görüşünü dilediği gibi dile getirir" sloganıyla açsa da gerçekler bundan epeyce farklıdır. Gündemin nasıl belirlendiği, konuşma sıralarının nasıl düzenlendiği, tartışmanın nasıl çerçevelendirildiği gibi konular daha önceden üzerine kafa yorulan konulardır. Buna rağmen bazen olmayacak şeyler oluyor ve farklı görüşler şans eseri dile getirilebiliyordu. Böylelikle nadiren de olsa çokseslilik duruma hâkim olabiliyordu (Doğanay, 2017). Oluşan bu çokseslilik yine de istenmeyen bir duruma yol açacaksa sunucunun müdahalesiyle karşılaşabiliyordu.

Siyasetçiler dışında çoğunlukla burada gerçekleşen tartışmanın ana figürü olan uzmanlar, uzmanlık bilgilerini tarafsızmış izlenimi oluşturacak bir dille sunmaya çalışırken beklenmedik bir şey söylemedikleri için yapımcılar tarafından görece bir serbestlik sağlanmıştır (Doğanay, 2017). Bourdieu'ye göre bu uzmanlar hızlı düşünme yeteneğine sahip ''fast thinker''lardır. Peki bu fast thinkerler kimdir? Bourdieu' ye göre televizyon ekranında anlatılanı basit bir şekilde ve algılanabilir olarak anlatan kişilerdir. Ancak bu anlatılan televizyon aracılığıyla en değerli argüman haline getirilmiştir. Bourdieu bunları *fast food* ürünlerine benzetmektedir. Bu ürünler sağlam muhakemeleri yapılandırmaya imkân vermediği gibi aynı zamanda onu yıkıma uğratarak bir düşüncenin gereği gibi yerleşmesine de mani olmaktadır (Köse, 2004: 79).

Televizyonda konuşmanın getirdiği en büyük zorluklardan birisi düşünce ile hız arasındaki bağlantıdır. Ancak Bourdieu bu kişilerin hızlı düşünürlüğünü de sorgulamaktadır. Ona göre bu kadar hızlı düşünüp konuşabilmenin mümkün olabilmesinin tek sebebi "buyur edilmiş fikirler" ile düşünüyor olmalarıdır. Herkes tarafından kabul edilmiş bu fikirler genel bir çerçeve oluşturduğu için ilave bir düşünme edimine ihtiyaç duymadan istenen bilginin aktarılmasını ve algılanmasını kolaylaştırır. Bu yüzden televizyon, önceden hazırlanmış bilgi paketleri üzerinden bir şeyler

anlatabilecek hızlı düşünürleri ayrıcalıklı kılmaktadır. Bunun için de yapımcıların elinde bulunan listelerde her daim bu kişilerin bilgileri mevcut olmakla beraber çağırıldığı takdirde konuşmaya hazır beklemektedirler (Bourdieu, 1997: 33-34).

Hızlı düşünme yetisine sahip olan kişiler ve bu kişilerin konuşmasının belirli şablonlarla sınırlandırılması her seferinde doğruyu ve olan biteni olduğu gibi gösterdiğini iddia eden programların bazı şeylerin program içerisinde söylenme olasılığını daha en başından kısıtlandığını görmemize yardımcı olmaktadır. Bu mecralarda konuşma faaliyetinde bulunan kişiler şüphesiz bu sınırlamaların farkındadırlar ancak bu kişiler bu sınırlamaların varlığını bildikleri halde bu duruma göz yummaktadırlar. Bu da bize görünür ya da görünmeyen bir sansür mekanizmasının varlığını göstermektedir. Öyle ki programa katılanlar tartışma programının işleyişini herkesten iyi bilmektedirler. Bu yüzden program dâhilinde konuşmalarını kendilerine ayrılan zaman dilimleri içerisinde gerçekleştirebileceklerini daha en başından bilmektedirler. Konuşmacının tartışılan konunun genel hatlarının dışına çıkabilme imkânı bulunmamaktadır (Bourdieu, 1997: 19-20). Buradan da anlaşılacağı üzere televizyonun kamusal bir tartışma platformu oluşturabileceği düşüncesi Bourdieu' ye göre beyhude bir çabadır. Televizyona hangi görüntü verilirse verilsin kamusal ortam olarak fikirlerin özgürce dolaşabileceği bir alan olmaktan çok uzaktır. Bu haliyle televizyon standart olarak ortak beğeniye hitap eden çıktılar ile sadece yüzeysel bir bilgi verecektir (Bourdieu, 1997: 33).

Bourdieu'nun bahsettiği olay medya okuryazarlığı için İletişim Fakültelerinde verilen derslerde medyada her şeyin kurgudan ibaret olduğu ve bu kurgunun gerçeklere dayandığı savını desteklemektedir. Bu yüzden kurgulanmış her medya içeriği gibi tartışma programlarının da ciddiye alınması gerekmektedir. Öncelikle tartışma programlarının dili söylemsel bir dildir. Tartışma programlarının konuşmaya dayalı söylemsel bir dil benimsemesinin nedeni konuşturulmak üzere seçilen, söz hakkı tanınan,

mesleki bir uzman kimliği olan kişilerin öğretici tavırlarından dolayıdır. Aynı zamanda bu söylem bilgiden arındırılmış ve gerçeklikten kopmuş, kolay sindirilebilir enformasyondan oluşmaktadır (Türkoğlu, 2017).

Televizyon tartışma programları, bir stüdyoda sunucu ve konuklarının belirli bir düzenle yerleştirildiği ve bazı durumlarda seyircinin de programın içeriğine dâhil edildiği program türüne tekabül etmektedir. Esasen program formatları içerisinde "Talk Show" olarak adlandırılan türün bir alt grubu olarak da adlandırılmaktadır. Bu televizyon formatı, katılımcılar ve katılmaya yönelik diğer erişim kanallarıyla birlikte toplumu ilgilendiren siyasi, sosyal ve ahlaki konuların her türlüsünün televizyonda tartışılması için halka yeni fırsatlar sunduğu ileri sürülmektedir (Livingstone ve Lunt, 1994: 1). Bu formatta izleyicilerin, katılımcıların ve eleştirmenlerin görüşleri program içerisinde kendine yer bulabilmektedir. Bu formatın getirdiği avantajlar onun bir toplumsal alan ya da Antik Yunan'daki "agora" benzeri bir forum olabilme ihtimalinin sorgulanması ve medya gerçekten bir kamusal alan mıdır sorusunun akıllara gelmesine neden olmuştur. Burada gerçekleşen tartışmaların gerçekten bir siyasi tartışma mı yoksa sonuç doğurmayacak bir eylem mi olduğu sorusu da ayrıca sorulmaktadır. Ayrıca bu gibi programlar, kurucu gücü sorgulamak için halka yeni fırsatlar sunan bir mekanizma mı yoksa siyasi ve toplumsal eylemden gelen medya yönlendirmesinin bir parçası olup olmadığı da tartışmalı bir durumdur (Livingstone ve Lunt, 1994: 1-2).

Curran'a (1994: 234-235) göre televizyon ve radyo, hükümet ile yönetilenler arasındaki ilişkiyi demokratikleştirmede etkili bir unsurdur. Bu özelliğiyle televizyon ve tartışma programlarının ulusal bir tartışma platformu olarak parlamentoyu bile geride bıraktığı iddia edilmektedir. Bunun bir neticesi olarak siyasal etkinlik, siyasal seçkinlerin hegemonyasında icra edilmekten çıkıp kamunun da katılımıyla süreklilik gösteren kamusal bir etkinlik olarak icra edilmeye başlanmıştır. Bununla birlikte 1930'lardan

itibaren yayıncılık, çatışmasız müzakere girişimlerinin önünü açan bir ortam oluşumunun önünü açmıştır. Bu durum ise siyasi tartışmanın halkın her kesiminin erişimine açıldığı ve erişim problemi olmayan bir ortamın ürünüdür. Erişim probleminin ortadan kalkması toplumun alt kesiminde yer alan insanların içerisinde bulunduğu olumsuz koşulların kamuoyunun önüne televizyon ile kamusal bir tartışma biçimi olarak getirilmesi biçiminde yansımıştır. Görüldüğü üzere Curran da diğer araştırmacılar gibi bu mecranın elitlerle olan bağının azaltılarak kamusal katılımlı bir tartışma ortamı sağlanacağını ileri sürmektedir. Yani bu yaklaşımların ileri sürdüğü şey, siyasi ve ideolojik söylemlerin yer aldığı bu hegemonik ortamda yeni bir "mücadeleci alan" ortaya çıkarma gerekliliğidir (akt. Doğanay, 2003: 132).

Livingstone ve Lunt' a (1994: 3-4) göre, halkın sözünün kamusal müzakerelerde kendine yer bulabilme olanağı mevcut sistem içerisinde mümkün görünmemektedir. Tartışma programlarında halkın görüşlerinin ve eleştirilerinin bu programlar vasıtasıyla hâkim görüş karşısında söz söyleme imkânına kavuştuğu ileri sürülmektedir. Bu programlar aracılığıyla kendilerini uzman, bilirkişi ve politikacı olarak tanıtan kişiler halka karşı sorumlu davranıp açıklama yapmaya ve halkın problemlerini ciddi biçimde ele alma davranışında bulunurlar. Yurttaşı ilgilendiren konular yurttaş evreni örneklemi oluşturularak stüdyo ile evdeki izleyiciler arasında bir kamusal ortam yaratacak şekilde işlenmektedir. Böylece tek taraflı oluşturulan enformasyon akışı çift taraflı olacak şekilde işlemekte ve izleyicinin de katıldığı kamusal tartışmanın meşruiyetini artıracaktır (Livingstone ve Lunt, 1994: 5).

Tartışma programlarının oluşturmaya çalıştığı kamusal ortam medya elitlerinin eliyle oluşan krizi aşmak için bir fırsat olarak görülmektedir. Bu şekilde oluşan enformasyon akışı tek taraflı olmaktan çıkıp izleyiciye de yorum katma şansı veren bir şekilde işlemektedir. Medyanın bu işlevi farklı konuların toplumun farklı grupları tarafından bir

araya gelerek etkili bir kamusal alan oluşturma suretiyle kamusal çıkarların tartışılmasına zemin sağlayan bir mecra olarak işlemesi şeklinde gerçekleşmektedir. Evdeki izleyiciyi burada gerçekleşen tartışmaya katabilecek anlamlar genellikle yorumlamaya açık kurulmaktadır. Burada oluşturulan bu çokseslilik ortamında izleyiciye karşıtlık ya da özdeşlik kurabilmelerinin yolu açılmakta ve bu şekilde anlatmak istediği şey ile bir bağ kurularak kamusal bir ortam yaratılmaya çalışılmaktadır (Livingstone ve Lunt, 1994: 14).

Livingstone ve Lunt'un bahsettiği tartışma programlarının yeni kamusal alanı oluşturabilme ihtimali, temsili demokrasinin krizinin çıkış noktasını oluşturan bazı konuların kamusal tartışmaya açılıp bazılarının açılmaması sorunsalının üstesinden gelip dışlanan tüm konuların kamusal tartışmaya dâhil edilmesini kapsamaktadır (Doğanay, 2003: 135). Ancak bu iyimser yaklaşım tartışma programlarının bir kamusal alan olarak izleyici katılımlı müzakere ortamı sağlanabileceğine inanırken pek çok şeyi de gözden kaçırmaktadır. Livingstone ve Lunt'un bahsettiği sorunsal tartışma programlarını pek çok açıdan ele almayı gerektirecek bir çıkarımlar silsilesini de beraberinde getirmektedir. Eğer bu türün tartışma eylemiyle bütünleşik yeni kamusal alan olabileceği ileri sürülüyorsa önce içeriğinin ve nasıl gerçekleştiğinin dikkatli bir biçimde gözden geçirilmesi ve tüm bileşenlerinin eleştirel bir okumaya tabi tutulması gerekecektir. Medyanın asli görevinin bireylere toplumda neler olup bittiğini anlatmak olduğu yaygın kullanımda karşımıza çıkan bir tanımdır. Bu durumda Marx'ın "bir köylü kulübesinde bir saraydakinden farklı düşünülür" deyişi medyanın bir çıkarımı karşısında herkesin farklı çıkarımda bulunacağı hipotezini karşımıza çıkarmaktadır. Ancak sorun tam olarak burada başlamaktadır. Yine Marx'dan referansla "bir köylü saraylı gibi düşünürse" burada ideolojik bir şeyler aranmalıdır (akt. Baker, 1995: 15). Yeni kamusal alan olmaya aday tartışma programları bir köylüyü saraylı gibi düşündürmeye sevk ettirebilme ihtimali bu alana yönelik eleştirel çalışmaların odak noktasını oluşturmaktadır.

Tartışma programlarında, konukların seçimi, oturma düzeni, konuşma süreleri gibi faktörlerin oluşturduğu atmosfer, medyatik olanın bize ulaşmasında etkili olmaktadır (Kıvanç, 1995: 32). Bunun için program içerisinde yer alan her bir öğenin seçilmesi özenli bir araştırmanın sonucunda gerçekleşmektedir. İlk olarak konukların seçimi tartışmanın gidişatını etkilemede önemli yere sahiptir. Tartışma programında işlenen konuların her birinin uzmanı vardır. Konuklar o gün işlenen konuyla alakalı olarak alanlarında söz sahibi insanlar arasından özenle seçilirler. Bu insanların görevi izleyiciye olup biteni tarafsız ve olduğu gibi anlatmaktır. Farklı görüşlere program içerisinde yer vermek, farklı bakışların program içerisinde olaylara farklı bakış açısı sağlayacağı düşüncesini güçlendirmektedir (Gürer, 2014: 215). Bu görüş bu haliyle Bourdieu'ye göre oldukça iyimser kalmaktadır. Çünkü programa çağırılan kişiler önceden belirlenmiş kişilerden oluşmaktadır.

Tartışma programlarının çıktılarına dair bu kadar şüpheci yaklaşımlar bulunurken, inandırıcılığı artırmak için yapımcıların denediği çeşitli yollar da bulunmaktadır. Programa katılan konukların yanı sıra halktan kişilerin de tartışmaya dâhil edildiği programlar mevcuttur. Halktan kişilerin de programa davet edilmesi ve onlara söz verilmesi temsil zeminini maksimum seviyeye çıkarma hedefiyle yapılmaktadır. Aynı zamanda interaktif şekilde yapılan izleyici görüşlerinin de dikkate alındığı programlar bu amaçla hareket etmektedir (İnal, 1995: 66). Bu haliyle konukların oluşturduğu temsili kamu tamamlanmaya ve kapsayıcılık ilkesine ne kadar bağlı olunduğu izlenimi yaratılmaya çalışılmaktadır. Ancak stüdyo televizyonun kamusal söylem alanıdır. Kurumsal otoritenin muhafaza edildiği ve gösterildiği, sosyal rol ve statülerin önceden tahsis edilerek konuşmanın durumunu, süresini ve tarzını kontrol ederek kendi alanındaki etkileşim koşullarını belirleyebildiği bir alandır televizyon (Scannel ve Cardiff, 1991: 2). Bu yüzden sembolik olarak stüdyoya yerleştirilen unsurların en başında gelen kişiler

(uzmanlar ve seyirciler ayırt etmeksizin) egemen bir söylemin başlıca aktörleri olarak işlev görmektedir.

Stüdyo televizyon tartışma programları için bir mekân olmaktan daha fazlasını ifade etmektedir. Her programın kendine has bir stüdyo düzenlemesi olması gerekmektedir. Kendine has özellikler genellikle dekor, ses, ışık ve çeşitli özel konseptler şeklinde meydana gelirken, bunun dışında bazı ortak özellikler de mevcuttur. Örneğin herhangi bir tartışma programında konuklar karşı karşıya ya da yuvarlak bir masa etrafında oturtulmak suretiyle yerleştirilmektedir. Eğer programda seyirciye yer veriliyorsa onlar da sıralı bir şekilde sahneyi görecek şekilde oturtulmaktadır. Ancak onların konuklardan farkı tartışmanın geçtiği yerden bazı fiziki unsurlar vasıtasıyla ayrılıyor olmasıdır (Doğanay, 2003: 251). Seyircinin program içerisindeki varlığı tartışmanın doğallığını ve müzakerenin kapsayıcılığına işaret ederken, günümüz tartışma programlarında seyirci katılımlı tartışma programı hemen hemen yok denecek kadar azdır. Bu türlerin örnekleri 90'lı yıllarda özel yayıncılığın getirdiği heyecanla kamusal tartışma ortamı yaratma gayesi güden programlarda verilmiştir. Buna bir örnek olarak moderatörlüğünü Ali Kırca'nın üstlendiği *Siyaset Meydanı* adlı tartışma programı örnek gösterilebilir. Siyaset meydanı herkese söz vermek amacıyla çıktığı yolda demokratik bir yol izlemeye özen göstermiştir. Bunun için toplumun her kesiminden insanlardan oluşan bir tartışma ortamı yaratmak için içerisinde sıradan insanların da olduğu bir stüdyo ortamı oluşturulmasına özen gösterilmiştir. Konuyla ilgili konukların çağırılması günümüz tartışma programlarıyla benzerlik gösterirken ilave olarak konuyla ilgili seyircilerin stüdyoya çağırılması bu dönemin programlarını ayrıcalıklı kılan etkenlerdi (Mutman, 1995: 26). Ancak burada seyircilerin oturma düzeni vasıtasıyla oluşturulan karşıtlıklar program sahipleri vasıtasıyla düzenlendiği için görsel değişkenlerin önemi vurgulanması gereken önemli bir öğe olarak karşımıza çıkmaktadır.

Değinilmesi gereken bir diğer önemli nokta ise sunucunun mekân içerisindeki konumudur. Çünkü mekân içerisinde sunucunun kısmi bir özgürlük ve egemenlik alanı mevcuttur. Çoğu zaman stüdyonun dizaynı sunucunun rahatça dolaşabileceği ve konuklara hâkimiyet sağlayabileceği bir şekilde düzenlenmektedir. Bunun için konuklar genelde sabit ve sınırlı hareket kabiliyetine sahip bir şekilde konumlandırılmaktadır. Tüm bu bileşenler sunucunun tartışmanın tek hâkimi oluşunu ve tartışma içerisindeki belirleyici konumunu sağlamlaştırmaktadır (Doğanay, 2003: 251-252). Ancak sunucunun stüdyodaki fiziki varlığının dışında gelişen olaylar da vardır. Sunucu kanalın en medyatik kişiliklerinden olmasının yanı sıra ideolojik olarak donatılmış bir kişidir. Goffman'a göre sunucu değersiz olan şeyleri televizyonda bildirme ayrıcalığına sahip olan kişidir. Sunucular uzmanları alt edercesine "sokuşturulmuş söz*"* vasıtasıyla uzmanlara meydan okuyarak ve mekânın sahibini hatırlatarak izleyicinin dikkatini her daim canlı tutmaktadırlar. Buradan hareketle izleyiciye dönük yaşayan sunucu kitle adına söz alıyormuş gibi yaparak kanal politikasının dışına çıkmamaktadır (Köse, 2004: 97-98).

Televizyonun temel gayesinin "gerçeklik" olgusunu maksimize etmek olduğunu göz önünde bulundurduğumuzda, tartışma programlarının da bu gerçekliği en üst seviyeye çıkartmak için çabaladığını görürüz. Ancak stüdyo içerisindeki yapay unsurlar bu gerçeklik hissiyatını gölgelendirmede bir adım öne geçebilmektedir. Kamera hareketleri, ışıklar ve çerçeveler gibi unsurlar konuşmacıyı zor durumda bırakacak ve normal ortamdaki konuşmasının aksine baskılanmış bir hissiyat oluşturacaktır. Aynı zamanda konuşmacıyı zor durumda bırakan yapay unsurlar izleyiciye de zorluklar çıkarabilmektedir. Anlam oluşumu için çekim açıları ve konuşma ile görüntü arasındaki uyum kendi içerisinde anlamlar taşımaktadır. Konuşma içerisindeki tüm unsurların farklı açılardan farklı biçimde görüntülenmeleri farklı anlamlar taşıyabilecektir. Örneğin geniş plan tartışmanın samimi bir ortamda geçtiği anlamını katarken, cepheden çekim ise bir

kişiye başka bir kişinin bakışı yani karşısındaki kişiyi dinliyor anlamı katmaktadır (akt. Doğanay, 2003: 252). Özellikle katılımın fazla olmadığı programlarda sahicilik hissinin uyandırılması için "U" şeklinde bir masa etrafında birbirini görecek şekilde yerleştirilen konuklar göz hizasından çekimle ekrana verilmektedir (İnal, 1995: 68). Bu şekilde kurgulanmış gerçeklik ekrana yansıtılmaya çalışılmakta ve yapay kamusal alan çalışması nihayete erdirilmeye çalışılmaktadır.

Sunucu stüdyonun tek hâkimi konumundadır. Bunun için programın işleyişinde söz sahibi olan tek kişi de sunucudur. Konuşmayı başlatma, söz hakkı verme, konuşmayı bitirme ve içeriğine dair tüm müdahale hakkı sunucuda saklıdır. Sunucular genelde tartışılan konuya yönelik tarafsız yaklaştıklarını ileri sürerler ve herkese eşit konuşma hakkı tanıdıklarını ya da tanıyacaklarını ileri sürerek programa başlarlar. Zaten söz konusu sunucular programın içeriğine yönelik pek fazla müdahalede bulunmamayı ve tartışma sonunda herhangi bir uzlaşıma varmayı da hedeflemediklerini iddia ediyorlar. Ancak pratikte böyle bir şey olması mümkün görünmemektedir. Bahsettiğimiz bu insanlar iyi eğitim almış ve moderatörlük müessesesinin gereğini yerine getirmede profesyonel insanlardır. Bu haliyle bu sunuculara müdahalesi kabullenilmiş "hakem" demek yanlış olamayacaktır ve işleyiş tamamen onların kontrolünde olacaktır (İnal, 1995: 71). Buradan yola çıkılırsa sunucudan adaletli olması beklenmektedir ancak pratikte bu durum böyle işlememektedir. Normal şartlarda demokratik bir tartışma herkese eşit konuşma sürelerinin verildiği ve saygı çerçevesinde birbirinin konuşmasını kesmeden akıcı bir tartışma şeklinde olmalıdır. Bunun aksine belirli konularda konuşmacılar bir diğerinden daha fazla konuşmaktadır. Aynı şekilde söz kesmeler ve karşı tarafa sözlü sataşmalar da demokratik bir konuşmayı bozabilmektedir. Burada sunucunun müdahale etmesi ya da etmemesi de sunucunun insiyatifindedir ve müdahale konusundaki geç ya da erken müdahalesi bile anlamlar taşımaktadır (Doğanay, 2003: 255).

Tartışma programlarında bir diğer önemli unsur ise zaman kullanımıdır. Televizyon kendi akışı içerisinde belirli bir zaman çizelgesini takip eden düzenlerden oluşmaktadır. Bu yüzden zamanlama ve her şeyi planlı bir şekilde yapma televizyon için hayati önemdedir. Bu yüzden en ufak zaman dilimlerine bile bir şey sığdırılmaktadır. Çünkü yayın akışının her saniyesi değerlidir ve boşa geçirilmemelidir. Bu da Virilio'nun vurguladığı zaman siyasetinin boyutlarından bir tanesidir (Virilio, 1991: 78). Aynı zamanda tartışma programlarının canlı olarak yayınlanması da içerisinde anlam barındırmaktadır. Canlı olarak yayınlanmasının nedeni tartışılan konunun herhangi bir müdahale olmadan ve kurgulanmışlık şüphesini ortadan kaldırmaktır. Bunun için canlı yayın, konuşmacıların görüşlerini istedikleri gibi aktarabildikleri ve müdahale mekanizmaların olmadığı demokratik bir ortamda geçekleşen tartışma izlenimi uyandırılmasına yardımcı olmaktadır (Doğanay, 2003: 253).

Unutulmamalıdır ki genellikle bu programlar iki ya da çoklu bir tartışma ortamı şeklinde oluşturulan bir alanda geçmektedir. Buna rağmen birbirini yalan söylemekle suçlayan bireylerin olduğu bir stüdyoda oluşan atmosfer güven duygusuna zarar vereceği için kanıt oluşturma hedefiyle sahadan ve sosyolojik konuşma iddiasıyla bilime gönderme yapılır. Sık sık birbirini suçlayan tarafların oluşturduğu enformasyon kirliliği en sonunda izleyicinin zihnini bulandırır ve izleyicinin doğru yanlış ayrımı iyice birbirine karışır. Ve bunun tatlı bir oyun olduğunun üstüne basarcasına ve karşılıklı bir aldatmacanın izlendiğine yardımcı olmak üzere araya reklamlar sokularak izleyicinin rahatlatılması sağlanmaktadır (Türkoğlu, 2017). Tüm bunlardan anlaşılacağı üzere tüm bu mücadele bize Fiske'in de dediği gibi *Televizyon metni diğer tüm metinler gibi anlam için bir mücadele alanıdır* görüşünün doğruluğunu kanıtlamaktadır (2002: 93). Bu anlam mücadelesi içerisinde tartışma programlarının yerine getirdiği kamusal müzakere

süreçlerinin gerçekleştiği mekân görevi tamamen yadsınmaz. Ancak şüphe ile yaklaşmak bu alanın idealize edilen görevine bir adım daha yaklaşmasına sebep olabilir.

V. ARAŞTIRMANIN METODOLOJİSİ

Bu çalışmanın genel çerçevesi televizyon tartışma programlarının sadece bir televizyon program formatı olmadığı, aynı zamanda kamusal tartışmanın gerçekleştiği bir zemin olma özelliği gösterdiği yaklaşımı üzerine kurulmuştur. Bu yüzden, çalışmanın bu bölümünde televizyon tartışma programlarının müzakereci bir kamusal alan işlevi görüp görmediğine odaklanılmıştır. Bununla birlikte, televizyon tartışma programlarının kendine özgü bir işleyiş sistemine sahip oldukları göz önünde bulundurulmuştur. Aynı zamanda tartışma programlarının müzakereci bir kamusal alan olma özelliği, olduğu gibi kabul edilmeyerek eleştirel bir yaklaşımla irdelenmiştir.

Bu analiz birimleri ile kişilerarası iletişim süreçleri ve demokratik tartışma pratiklerinin mikro evreninde tartışma programlarının demokratik, rasyonel ve kamusal müzakereye uygun olup olmadığı sorgulanmıştır. Söz konusu analiz birimleriyle, tartışmanın geçtiği mekânsal ortamların fiziki özelliklerinin rasyonel ve müzakereci bir kamusal tartışmanın gerçekleşmesine ne kadar elverişli olduğu incelenmiştir. Aynı zamanda sunucunun program içerisindeki konumunun tartışmayı etkileyecek unsurları barındırıp barındırmadığı ve buna bağlı olarak söz hakkı sıralarının ve zamanlamasının düzgün bir biçimde işletilip işletilmediği, aynı şekilde katılımcılar ve programın diğer unsurlarıyla beraber tartışmanın gerçekleşmesi sırasında konuşmayı engelleyici unsurların olup olmadığına ilişkin unsurlara bakılmıştır. Bununla birlikte, kamusal tartışmanın eşit ve müzakereci bir biçimde gerçekleşip gerçekleşmediğini incelemede söylemsel kapanma stratejilerinden faydalanılarak tartışma içerisinde herhangi bir katılımcının bir diğerine söylemsel olarak üstünlük kurma çabasının olup olmadığı incelenmiştir.

Tüm bunlara ilişkin analiz gerçekleştirilirken Habermas'ın "ideal konuşma durumu", Iris Marion Young'ın kavramsallaştırdığı "dâhili ve harici dışlama" durumları, Catherine Kerbrat-Orecchioni'nin "etkileşimsel yaklaşım"ı ve Stanley A. Deetz'in "söylemsel kapanma stratejileri"nden faydalanılarak televizyon tartışma programlarının türsel özelliklerinin kamusal tartışmaya ne denli katkı sağladığı ya da engel teşkil ettiği irdelenmiştir.

Çalışmada, televizyon tartışma programları formatında eşitlikçi ve adil bir müzakerenin gerçekleşip gerçekleşmediğini ortaya koyabilmek ve bu programların farklı dil kullanımlarını, üslupları, davranışları, güç ve egemenlik ilişkilerini nasıl kurduğunu açığa çıkarılabilmek için analiz birimleri şu şekilde belirlenmiştir:

A. Mekânın Düzenlenişi

Tartışmanın rasyonel, katılımcı ve kamusal olarak işleyebilmesinde mekânın fiziki özellikleri ayrıca önem arz etmektedir. Tartışmanın gerçekleştiği mekândaki oturum düzeni, koltuklar, masalar, sandalyeler, kürsüler, mikrofonlar gibi unsurlar tartışmanın kamusallığına doğrudan etki edebilmektedir. Yukarıda sayılan unsurlar her kanal tarafından farklı şekilde bir araya getirilerek farklı bir biçimde stüdyo düzeni oluşturulmaktadır. Oluşturulan düzen tartışmaya doğrudan etki edebildiği için bünyesinde eşitsizlikçi bir takım özellikler de barındırabilmektedir. Bu noktada Kerbrat-Orecchioni'nin kavramsallaştırdığı sözlü olmayan ya da söz ötesi olan düzenbirimler konuşmacıların fiziki özellikleri ve görünümleri, konuşmanın gerçekleştiği mekânın özelliği, görsel üstünlük, mekândaki tüm eşyaların konumlanışı ve özelliklerine vurgu yapmaktadır (bkz. bu çalışma: 52). Bu yüzden bu analiz biriminde Kerbrat-Orecchioni'nin sözsüz düzenbirimlerinden faydalanılarak stüdyo içerisindeki egemenlik ilişkilerinin nasıl kurulduğu incelenmiştir.

B. Sunucunun Tartışma İçerisindeki Konumu

Söz haklarının verilmesi ve düzenlenmesi gibi faktörler konuşmanın akışına kimin yön vereceği konusunda kimilerine ayrıcalıklı bir konum sağlarken kimilerini ise dezavantajlı bir konuma itmektedir. Bu noktada söz hakkının verilmesi ve düzenlenmesinde stüdyo içerisinde tek yetkili kişi olarak sunucu yer almaktadır. Sunucu tartışmayı yönetme ve yönlendirme yetkisiyle stüdyo içerisinde ayrıcalıklı bir konuma sahiptir. Ancak sunucu bu yetkisini eşitlikçi bir biçimde kullanamadığı durumda konuşma süresi bakımından daha uzun konuşma hakkına sahip olan kişi, kendi düşüncelerini açıklamada ve haklı çıkarmada avantajlı bir konumda bulunabilecektir. Aynı zamanda söze kimin başlayacağı ve sözün nasıl bitirileceği de büyük önemdedir. Bu durumun bir tezahürü olarak kimi konuşmacıların sadece söz hakkı verildiğinde konuşması ve konuşmanın açılışı gibi aktif ve can alıcı noktaların baskın karakterlere ayrılması konuşma içerisindeki eşitsizlikçi süreçlere atıf yapmaktadır. Böyle bir konuşmanın gidişatını ve tartışılacak konunun nasıl ele alınacağını hâkim kişiler belirleyecektir (bkz, bu çalışma: 36). Adil bir şekilde konuşmaya dâhil olma ediminden yoksun bir konuşma eylemi sadece mevcut güç ilişkilerinin sürdürülmesine hizmet edeceğinden sunucu-katılımcılar, katılımcılar-katılımcılar, izleyici soru ve yorumları-sunucu-katılımcı dengesinin oluşturulmasında sunucuya önemli görevler düşmektedir. Bu yüzden incelemeye söz konusu olan programlarda böyle bir düzensizliğin olup olmadığını ortaya koymada Kerbrat-Orecchioni'nin sözlü düzenbirimleri metodolojik olarak yol gösterici olmuştur.

C. Tartışmanın Akışı

Tartışma akışının nasıl gerçekleştiği konusundaki metodolojik yaklaşımımıza asıl olarak Habermas'ın ideal konuşma durumuna ilişkin belirlediği normlar yön verecektir (bkz. bu çalışma: 44-45). Fakat Habermas'ın belirlediği genel ve soyut kategorilerin analizde nasıl işlemsel kılınabileceği noktasında, Young ve Kerbrat-Orecchioni'nin sundukları

metodolojik yaklaşımlardan ve tartışma programlarının formatına ilişkin eleştirel literatürde sunulan değerlendirmelerden yararlanılmıştır. Buna göre ideal konuşma durumunun özellikleri şu şekilde sıralanmaktadır:

1) Her katılımcı konuşma başlatma, tartışma, soru sorma, sorgulama ve öneri yapma şansına sahip olmalıdır.
2) Belirlenen konuşma konularını sorgulamada herkesin hakkı saklı olmalıdır.
3) Tüm bireylerin istek, arzu ve duygularını aktarmada eşit şansı olmalıdır.
4) Konuşmacılar, içerisinde bulundukları söylem ortamının kurallarının uygulanışı bakımından herhangi bir dışlanmışlık eylemi ile karşılaşırlarsa görüşlerini özgürce ortaya koymakta zorlandıkları iktidar ilişkilerini gündeme getirmekte özgür olmalıdır.

Young'ın "harici" ve "dâhili" dışlama ayrımı bu bakımdan işlevseldir. Harici dışlama yukarıda da belirtildiği gibi "tartışma ve karar alma süreçlerine dâhil edilmesi gereken bireylerin ve grupların bilerek ya da bilmeyerek tartışma dışı bırakılması" anlamına gelir. Bu nedenle öncelikle analiz ettiğimiz programlarda ele alınan konular ile bu konuları tartışmak üzere çağrılan konukların kimler olduğuna, temsili niteliklerine (temsil ettikleri kişiler, gruplar ve kurumlar) bakmak gerekir. Tartışma programları esasen, kendilerine ayrıcalıklı söz söyleme hakkı tanınan uzmanlar, gazeteciler ve siyasal seçkinlerin kamusal görünürlüğe eriştiği türde programlardır. Bu yüzden bu kategoride tartışma programlarını analiz ederken uzman olarak tanıtılan kişilerin kim olduğu ve uzmanlıklarının neye dayandığı gibi sorular sorarak uzmanlık durumlarından da söz edilmiştir.

Young ikinci olarak, "dâhili dışlama" mekanizmalarından söz eder ve katılımcılar(ın) birbirini sorgulamadıkça, bir başkasının iddialarını ve görüşlerini tartışarak test edemedikleri ve neden onayladıkları hakkında bir açıklama yapmadıkça politik

tartışmaların epistemik işlevi yerine getirilemeyeceğini söyler. Bu nedenle programların akışı sırasında konuşmacıların birbirlerinin iddia ve görüşlerine kendi konuşmaları sırasında nasıl yer verdikleri/vermedikleri, argüman ve karşı argümanlarına kendi söylemleri içinde nasıl karşıladıkları incelenecektir.

Bu noktada Kerbrat Orecchioni'nin "dikey ilişki" ve "yatay ilişki" biçimi, Young'ın dışlama mekanizmalarını destekler bir konumda bulunmaktadır. Dikey ilişki biçiminde hiyerarşik ve eşitsizlikçi unsurların barındığı görülmektedir. Burada kişisel faktörler olan yaş, cinsiyet, statü, dil, mesleki ve dilsel yetkinlik gibi faktörler yer almaktadır (bkz. bu çalışma: 51-52). Ayrıca programda kimin adına konuştukları ve kendilerini nasıl konumladıkları da önemli bir durumdur. (Bu noktada Mutman'ın şu sözlerini hatırlamak gerekir. *Karşılıklı konuşma sürecinde müzakereye yönelik engellerin biri de "otorite" sorunuyla ilişkilidir. Öncelikle konuşmacılar konumlarından gelen bir otorite taşımaktadırlar. Konuşmacılar bağlı bulundukları kurum ya da kurumsal bir iktidarın güvencesi altında sözlerini söylerler. Bu durum da onlara konuşma içerisinde bilinmeyen konuların açıklayıcısı anlamını yüklemektedir. (Mutman, 1994: 27)).*Yatay ilişkinin sözsüz göstergeleri arasında ise konuşmacıların konumlanışı, hareketleri, göz temasları ve süreleri, mimikler, jestler ve tavırları yer almaktadır. Aynı şekilde konuşma hızı, yoğunluğu ve ses rengi gibi unsurlarla beraber sözlü olmayan bazı etkenler de iki taraf arasındaki ilişkiyi belirleyen unsurlar arasındadır (bkz. bu çalışma: 51).Bu yüzden bu kategoride analiz yapılırken Kerbrat- Orecchioni'nin konuşma içerisindeki hiyerarşik unsurları açığa çıkarmak ve tartışmanın akışını bozan unsurları tespit etmede "dikey ilişki" ve "yatay ilişki" biçiminden yararlanılabilir.

Young'da konuşmanın içerisinde gerçek ve duygu ayrımına önem vermek müzakerenin gidişatı açısından önemli bir konumdadır. Zira "kızgınlık, öfke ve şiddet gibi unsurlarla desteklenen konuşmalar rasyonel şekilde işlemesi beklenen konuşmanın gidişatına gölge

düşürecektir (bkz. bu çalışma: 47-48). Young'un burada bahsettiği şey, Orecchioni'de söylemsel üstünlük kurma yolu olarak karşımıza çıkıyor. Sözlü bir seviyede gerçekleşen bu edimler konuşma içerisinde rica, emir, konuşmayı bölme, azar, incitme, hakaret gibi diğer konuşmacıyı küçük düşürecek eylemler olarak Young'un yaklaşımına yakın bir biçimde belirmektedir. Young'a ek olarak bu tür yaklaşımlar karşısında konuşmacı özür dileme, teşekkür etme ya da itiraf etme gibi davranışlarla kendi inanılırlığını yitirecek hareketlere neden olabilmektedir ve hâkim konum karşısındaki alt konumunu kabul edebilmektedir (bkz. bu çalışma: 52-53). Bu yüzden bu tür unsurların tartışma içerisinde ne kadar baskın olduğunu saptamak, tartışmanın akışını bozan hiyerarşik unsurları tespit etmede fayda sağlamıştır.

D. Söylemsel Kapanma Stratejileri

Diğer maddelerde ele alınan analiz birimleri dil ve ideoloji birlikteliğini anlamaya yönelik bir takım sorgulamalar yapmaktadır. Aynı zamanda kamusal müzakereye katılım bakımından bir takım engellerin nasıl oluştuğu ve bu engellerin ortaya nasıl çıkarılacağı gibi unsurları sorgulamaktadırlar. Ancak bu noktada tek başına dil ve ideoloji birlikteliği, tartışma programlarının kamusallığını engelleyici unsurlarını açıklamada yetersiz kalabilmektedir. Bu yüzden Bourdieu'nun "dilsel pazar" kavramı yapılanmış dilsel farklılıkların da toplumsal farklılıklar sistemini ürettiğine dikkat çekmektedir. Bu yüzden Stanley A. Deetz bu ideolojik süreçleri "söylemsel kapanma stratejileri"yle daha detaylı açıklamaktadır. Deetz bu stratejileri Foucault, Habermas ve Fischer'a atıfta bulunarak tanımlamaktadır. Bu stratejiler tam olarak sık sık tekrarlanan mikro pratikler vasıtasıyla sözün anlam boyutu düzeyindeki muhtemel çatışmaları önleyen, bazı söylemlere ayrıcalık tanıyıp diğerlerini marjinal bir boyuta getiren, normal bir hal almış, çatışmanın olmadığı toplumsal ilişkilerin olduğu bir sürece atıfta bulunmaktadır (bkz. bu çalışma: 55-56). Tartışma programlarında bu süreçlerle sık sık karşılaşılmaktadır. Özellikle sözün

anlam boyutu düzeyinde bir mücadele kıyasıya sürdüğü için taraflar kendi argümanlarını değerli kılabilmek adına kıyasıya bir mücadeleye girmektedirler. Bu noktada Deetz, anlam mücadelesinde üstün duruma geçebilmek için müzakerenin rasyonelliğini, demokratikliğini ve kamusallığını bozan stratejileri şu şekilde sıralamaktadır (bkz. bu çalışma: 55-56);

(1) Yetkisizleştirme

(2) Doğallaştırma

(3) Nötrleştirme

(4) Konusal engelleme

(5) Deneyimin Öznelleştirilmesi

(6) Anlamın inkârı

(7) Meşrulaştırma

(8) Pasifleştirme

Çalışmanın bu analiz biriminde Deetz'in yukarıda bahsedilen stratejilerinden faydalanılarak tartışma programlarındaki anlam mücadelesinde ortaya çıkan kamusal müzakereyi engelleyici durumlar ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır. Ayrıca bu stratejilerden faydalanılarak konuşmanın ne denli ideolojik bir biçimde gerçekleştiği de açığa çıkarılmaya çalışılmıştır. Bununla beraber çalışmanın analiz kısmının hedeflerinden biri olan "tartışma platformlarında mevcut güç ilişkilerinin nasıl devam ettirildiği" konusunda bu stratejilerden yararlanılarak bir takım veriler elde edilmiştir.

Bu bağlamda araştırma nesnesi olarak seçilen HaberTürk kanalından Türkiye'nin Nabzı programının 20 Mart 2017 tarihli bölümü, CNN Türk kanalından Türkiye'nin Gündemi

programının 22 Mart 2017 tarihli bölümü ve yine HaberTürk kanalından Karşıt Görüş programının 5 Nisan 2017 tarihli bölümü yukarıdaki bahsedilen analiz birimlerine bağlı kalınarak incelenmiştir. Bu programların ve bölümlerin seçilmesinde bahsedilen dönemde toplumun genelini ilgilendiren bir referandum sürecinin tartışma programlarının gündemini oluşturması etkili olmuştur. 1 Mart 2017-16 Nisan 2017 tarih aralığına toplumsal ilginin "2017 Anayasa Referandumu" etrafında toplandığı için tartışma programları da bu dönemde içeriklerini bu yönde düzenleyerek toplumun genelini ilgilendiren referandum konusunu işlemiştir. Aynı zamanda toplumun her kesimini kapsamasa da asgari düzeyde karşıt görüşü bünyesinde barındırması bu program ve bölümleri diğer benzer program örneklerinden ayırmaktadır. Programların konuları birbirilerine benzer olmakla beraber her programın iç dinamiğinin farklı olmasından ötürü her program birbirinden bağımsız olarak incelenmiştir.

ÜÇÜNCÜ KESİM

ARAŞTIRMA VERİLERİNİN SUNUMU VE ANALİZİ

Tartışma Programlarının Çözümlenmesi

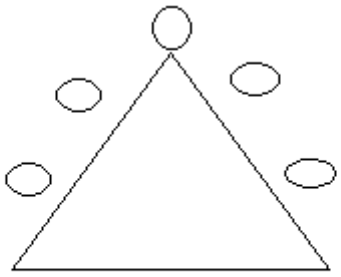
I. Türkiye'nin Nabzı Programı

Türkiye'nin Nabzı adlı program HaberTürk kanalında Pazartesi ve Çarşamba saat 20:00'da, Cuma günleri ise saat 22:00'da olmak üzere haftada 3 bölüm yayınlanmaktadır. Seçilen program 20 Mart 2017 tarihinde referandum konusu hakkında yapılan tartışmaları kapsamaktadır. Yayınlanan programlar arasından bu bölümün seçilmesine neden olarak kamusal tartışmanın asgari şartlarını taşıması ve karşıt görüşleri program içerisinde barındırmada diğer bölümlerden bir adım önde olması gösterilebilir. Bu bağlamda program sunucu Didem Arslan Yılmaz'ın moderatörlüğünde referandum oylaması konusunda farklı görüşlere sahip milletvekilleri Orhan Miroğlu ve Prof. Dr. Aytuğ Atıcı ile birlikte gazeteciler Nagehan Alçı ve Orhan Bursalı'nın katılımıyla gerçekleşmiştir.

A. Mekânın Düzenlenişi

Türkiye'nin Nabzı adlı programdaki tartışma kanal tarafından tasarlanmış bir stüdyoda gerçekleşmiştir. Burada gerçekleştirilen tartışmada mekânda bulunan fiziki unsurların seçimi ve düzenlenmesi de kanal tarafından gerçekleştirilmiştir. Bu yüzden mekândaki unsurların yerleştirilmesi ve düzenlenmesi konusunda kanal yetkililerinin söz sahibi olduğu izlenimi edinilmiştir. İncelenmekte olan Türkiye'nin Nabzı adlı programın fiziki unsurları bu yönüyle tartışmaya doğrudan etki eden unsurları bünyesinde barındırmaktadır. Bu unsurlar tartışma alanı içerisinde kalan masa, sandalye, ekran, sehpa gibi stüdyoya bilinçli bir şekilde yerleştirilmiş öğeleri kapsamaktadır. Aynı zamanda bu unsurlar format gereği konuklar stüdyoya gelmeden önce düzenlenmiş ve tartışmanın tüm unsurlarının bu düzen içerisinde yer alması sağlanmıştır.

İlk olarak tartışmanın gerçekleştiği stüdyoda bulunan tartışma masası karşıt görüşlerin birbirilerinin yüzünü görecek şekilde kamera açısından bakıldığında ters "V" biçiminde *şekil 1*'de gösterildiği gibi konumlandırılmıştır.

Şekil 1

Bu masada sunucu ters "V" şeklinin en ortasında olacak şekilde yer almaktadır. Sunucunun konumu bu düzen içerisinde en ayrıcalıklı konumdur çünkü diğer konuklara ve kamera açılarına hâkim bir konumdadır. Konuklar ise referandum sürecinde "evet" ve "hayır" cephelerini karşı karşıya getirecek bir biçimde stüdyoya yerleştirilmiştir. Bu karşıtlıkta aynı görüşü paylaşan taraflar "V" şeklindeki masanın etrafında yan yana oturmaktadır. Bu düzen tartışmanın ritmini, hararetini ve aynı zamanda tartışma programlarının temsil ettiği kamusallığı maksimum düzeye çıkarmak için yapılmaktadır. Buradan hareketle böyle bir masa düzeni etrafında tartışmanın gerçekleşmesi sözlü olmayan bir takım unsurların tartışmanın akışı konusunda eşitsizlikler doğurduğu hissiyatı uyandırmaktadır. Bu noktada Kerbrat-Orecchioni'nin bahsettiği sözlü olmayan düzenbirimler devreye girmektedir. Normal şartlarda tartışma programlarında eğer konuşmacı sayısı 6-7 yi geçmiyorsa birbirlerinin yüzünü görecek şekilde yuvarlak bir masa etrafında ya da at nalı şeklinde bir masa etrafında konumlandırılırlar (İnal, 1995: 68). Ancak kamusallığa yapılan bu vurgunun aksine, söz konusu yerleşim düzeninin

eşitlikçi bir biçimde tasarlandığından söz edemeyiz. Çünkü iki karşıt görüşü temsil eden kişilerin birbirilerine uzaklıkları eşit değildir. Aynı zamanda her iki tarafın sunucuya ve kameraya uzaklıkları da eşit değildir. Bu durum söz alma ve karşı argüman sunma gibi durumlarda kimilerine avantaj sağlarken kimilerine ise dezavantaj sağlamaktadır. Böyle bir durumun sonucunda, sunucuya yakın kişiler sunucu ile irtibata geçerek konuşma hakkına erişmede diğerlerine göre avantajlı bir konumda bulunduğundan diğerleri için eşitsizlikçi unsurlar devreye girmektedir. Nitekim söz konusu programın başlangıcında "hayır" cephesini temsil eden CHP Milletvekili Aytuğ Atıcı sunucuya yakınlığını bir avantaj olarak kullanarak söz hakkını elde etmektedir. Böyle bir durumda Kerbrat-Orecchioni'nin kavramsallaştırdığı sözlü olmayan ya da söz ötesi olan düzenbirimler, tartışmanın gerçekleştiği mekândaki fiziki özelliklerin tartışmanın kamusallığına etki ettiğine vurgu yapmaktadır (bkz. bu çalışma: 52. Kerbrat- Orecchioni'den yola çıkarak bu durumunun tartışmanın kamusallığına doğrudan etki yaptığı söylenebilir.

Oluşturulan stüdyo düzeninin merkezinde tartışma masası yer almaktadır. Tartışma bu masa çevresinde şekillenmekte ve sürdürülmektedir. Bu yüzden tartışma masasının üzerinde yer alan unsurlar da egemenlik ilişkilerine dair bir takım şeyler söylemektedir. Konuklara, dolayısıyla onların temsil ettikleri görüşlere eşit mesafede durulduğunu göstermek adına her konuğun önünde bulunan eşyalar eşit biçimde pay edilmiştir. Ancak mekândaki egemenlik ilişkilerini pekiştirmek adına sunucuya ayrıcalıklı bir konum tahsis edilmiştir. Zaten konum olarak hâkim bir konumda bulunan sunucuya ilave olarak bir bilgisayar tahsis edilmesi tartışmanın seyrini değiştirmede ya da avantaj sağlamada onu bir adım öne geçirmektedir. Ancak konuklar da bu durumu kendi lehlerine çevirecek imkâna sahiptirler. Özellikle katılımcılardan Nagehan Alçı konuşmaya dâhil olmadığı zaman diliminde sürekli olarak cep telefonu ile ilgilenmektedir. Bu durum tartışılan konu hakkında eşit imkânlara sahipmiş gibi görünen katılımcıların, tartışma anında cep

telefonları vasıtasıyla kendilerine avantaj sağlayabileceğine dair endişelere neden olmaktadır. Bu durumda diğer konuklardan yaş itibariyle cep telefonu kullanımı konusunda yetersiz olanlar kendilerine bir avantaj sağlayamamaktadır. Bu durumda Kerbrat- Orecchioni'nin de söylediği gibi mekândaki eşyaların tartışmaya etki ettiği izlenimi ortaya çıkmakta ve kamusal müzakeredeki rasyonellik, demokratiklik ve kamusallık zarar görmektedir.

Kerbrat-Orecchioni'nin sözlü olmayan ya da söz ötesi olarak adlandırdığı düzenbirimler içerisindeki bir diğer önemli husus ise katılımcıların fiziki özellikleri ve görünüşleridir. Bu noktada katılımcıların görünüşleri ya da fiziki özellikleri herhangi bir eşitsizlikçi sürece gönderme yapmamaktadır. Katılımcılar, çözümlemenin başında belirtildiği gibi siyasetçilerden ve gazetecilerden oluşmaktadır. Bu yüzden görünümleri ve fiziki özellikleri alışılagelmişin dışında özellikler göstermemektedir. Sonuç itibariyle Kerbrat-Orecchioni'nin sözsüz düzenbirimleri Türkiye'nin Nabzı programının gerçekleştiği stüdyoda yer almaktadır. Bu yüzden Türkiye'nin Nabzı programı kurgulanmışlığın konuklar gelmeden evvel başladığı bir yerdir. Bu yüzden yapımcıların yaptığı tüm organizasyon inandırıcılığı ve tarafsız bir şekilde işleyen kamusal alan izlenimi oluşturmaktır.

B. Sunucunun Tartışma İçerisindeki Konumu

Bir önceki bölümde de bahsedildiği üzere tartışma alanı içerisinde sunucu katılımcılardan farklı bir noktada konumlanmıştır. Bu noktada sunucunun otoritesinin mekânsal olarak pekiştirildiği izlenimi edinilmektedir. Öyle ki mevcut konumunda iki görüşe de eşit mesafede yer almaktadır. Bu konumlanış aynı zamanda sunucu figürü üzerinden kanalın herkese eşit mesafede durduğu anlamını da doğurmaktadır. Konuklara eşit davranmak burada önemlidir çünkü kamusal bir tartışmanın gerçekleştiği bir ortam olarak bu tartışma programı özünde izleyicileri bilgilendirmek üzere yayınlanan bir program türüdür. Bu

yüzden Türkiye'nin Nabzı programında da sunucudan tarafsız, eşit ve adil olması beklenmektedir. Aksi durumda sunucu bu yetkisini eşit, adil ve tarafsız bir biçimde kullanamadığı durumda konuşma süresi bakımından daha uzun konuşma hakkına sahip olan kişi, kendi düşüncelerini açıklamada ve haklı çıkarmada avantajlı bir konumda bulunabilecektir (bkz. bu çalışma: 52-53).

Programın sunucusu olarak tartışmada soru sorma ve tartışmayı başlatma önceliği Didem Arslan Yılmaz'a aittir. Dolayısıyla programda otorite Yılmaz'dır. Bunun etkisi program boyunca kendisini belli etmekle beraber, programda hangi konunun ne zaman başlayacağı, konunun nasıl yönlendirileceği, konuşmacıların söz hakkının düzenlenişi gibi unsurlar onun hâkimiyetindedir. Bu yüzden tartışmanın rasyonel bir biçimde devam edebilmesi Yılmaz'ın kontrolündedir. Nitekim haftanın belirli günlerinde yayınlanan bu programın ileri sürdüğü de tam olarak budur. Tartışma esnasında programın rasyonel bir tartışma alanı olduğu ve herkese eşit söz hakkı verildiği ve eşit muamele yapıldığı ileri sürülmektedir. Buna bir örnek olarak Yılmaz'ın tartışmacılar arasında yaşanan bir atışma esnasında dile getirdiği şu cümleleri verebiliriz:

> Yılmaz: Çok değerli fikir insanlarısınız hepiniz. Biz o yüzden size değer veriyoruz, sizi dinlemek istiyoruz. Dolayısıyla olayı kişiselleştirmeden davranınız. Fikirleriniz çarpışsın ve izleyicilerde karar versin. Bunu sizin için de söylüyorum, sizin için de söylüyorum. Bu önemli ilkeyi şuraya koyuyorum herkes buna dikkat edecek. Fikirlerinizden izleyiciler de faydalanıp aydınlansınlar.

Kamusal bir tartışmanın gerçekleştiğinin ileri sürüldüğü bu programda sunucu-katılımcılar, katılımcılar-katılımcılar, izleyici soru ve yorumları-sunucu-katılımcılar dengesinin sağlanması tartışmanın kamusallığı bakımından oldukça önemlidir. Nitekim sunucu bu cümleleriyle bu dengeye atıfta bulunmaktadır. Bu denge içerisinde sunucu kimliğini tamamen ortada ve izleyici merkezli konumlandırmaktadır. Buradan kanalın

sunucu vasıtasıyla toplumu ilgilendiren bir konunun tartışılmasında ana meselenin halkın olayı tüm yönleriyle anlamasını ve buna göre muhakeme yapabilmesinin sağlanması gibi iyimser bir yaklaşım ortaya çıkmaktadır. Aynı zamanda program esnasında izleyicilerden geribildirim alarak onların görüşlerinin de programda etkili olduğunun altını çizmektedir. Böylece programın kamusal zemininin güçlendirilmesine yardımcı olunduğu izlenimi edinilmektedir. Bu noktada sunucunun kamusal bir meselenin rasyonel bir biçimde tartışılması için yaptığı çaba gözlemlenebilir. Ancak Bourdieu'ya göre televizyon sunucularının üstlendikleri en önemli rol halk adına söz alıyormuş gibi yapıp televizyonun hâkim görüşüne katkıda bulunmalarıdır. Sunucu kitle adına söz alarak kitle ile bir aidiyet duygusu oluşturmaya çalışmaktadır (Köse, 2004: 98). Burada Yılmaz'ın yapmaya çalıştığı şey Bourdieu'nun dediği gibi kanalın yüzü olarak kamu sözcülüğüne soyunmasıdır. Bu minvalde sunucu tartışmanın nereye gidebileceğine tek başına karar verme lüksüne sahiptir. Bu yüzden sunucunun konumu da bu noktada tamamen olumlayıcı bir biçimde ele alınmamıştır. Ancak kamusal bir tartışmanın kuralları göz önünde bulundurulduğunda sunucudan beklenen davranışlar mevcuttur.

Normalde konukların birbirinin sözlerini kesmesi hoş bir durum karşılanmaz ancak söz kesme olayı sunucu tarafından yapıldığında bu bazı noktaları aydınlatmak, konunun bağlamından kopmaması ve sözü muhatabına vermek anlamına gelmektedir. Nitekim Bourdieu'nun bu görüşü de Kerbrat- Orecchioni'nin sözlü düzenbirimler kavramsallaştırmasıyla örtüşmektedir.

Sunucunun program içerisindeki temel görevi konuşma süreleri ve sıralarının sağlıklı bir şekilde işleyebilmesini sağlamaktır. Bununla beraber tartışmanın bağlamında sürmesi de büyük önem taşımaktadır. Bu yüzden tartışma hararetlendiğinde ve tartışmacıların sunucunun tekelinde bulunan soru sorma yetkisini kendilerince kullanmaya başladıklarında sunucu devreye girmektedir. Sunucu burada otorite makamının kim

olduğunu hatırlatmak adına karşı tarafın sormak istediği soruyu konunun muhatabına sorabilmektedir. Örneğin Prof. Dr. Aytuğ Atıcı ve Nagehan Alçı tartışmasında ortam hararetlendiği için tüm konuşmalar birbirine karışmıştır. Bu esnada Atıcı'nın sorusunu duyan Yılmaz aynı soruyu kendisi Alçı'ya yönelterek tartışmayı çerçevelendirmiştir.

Bu gibi durumlarda sunucuya oldukça fazla görev düşmektedir. Sunucu pratik olarak mekânın sahibi olmakla beraber tarafsız bir biçimde programı yönetmeye çalıştığını iddia etmektedir. Bu minvalde program içerisindeki söz alma sıralarının da bu şekilde işleyeceğini ifade etmektedir. Yılmaz, söz hakkının dağılımı konusunda programın başında bir açıklama da bulunmasa da kamusal bir tartışmanın gerçekleşmesinden dolayı söz hakkının eşit bir biçimde dağılması gerekmektedir. Buradan hareketle, programın akışı içerisinde söz hakkının konuklar arasında oturma düzenine göre çapraz bir şekilde dağıtıldığı izlenimi edinilmiştir. Sunucu bu şekilde bir konuşma sırası belirlerken şüphesiz tartışma içerisinde gerçekleşecek müzakereyi engelleyici etkenleri göz ardı etmektedir. Örneğin tartışmanın rasyonel bir tartışma biçiminden çıktığı bir anda, Bursalı'nın söz sırasında tartışmaya dâhil olmaya çalışan Alçı' ya yönelik Yılmaz şöyle bir geri bildirimde bulunmaktadır:

> Yılmaz: Çarpraz gidiyoruz, Orhan Bey'e gideyim ondan sonra geri döneyim.

Böylelikle sunucu söz hakkı konusunda adil bir davranış sergilendiği izlenimi vermeye çalışmakla beraber Kerbrat-Orecchioni'nin bahsettiği sözlü düzenbirimlerin gerçekleşmesinden de kaçınmaya çalışmaktadır. Ancak program genelinde hâkim bir kanı olarak tartışmaya katılma ve söz hakkı alma bakımından bir takım eşitsizlikler mevcut bulunmaktadır. Konuklar arasındaki Bursalı diğer konuşmacılara göre hararetli tartışmalar içerisinde yer almamakta ve sadece söz hakkı verildiğinde konuşmaktadır. Diğer bir deyişle karşıt görüşün sözünü kesmeden sadece söz hakkı verildiği zaman

konuşmaktadır. Diğer konuklar birbirilerinin konuşma hakkına müdahalede bulunduğu zaman karşı bir argümanla avantaj elde etmeye çalışırken Bursalı mütevazı bir tavırla geri çekilmektedir. Örneğin Bursalı'nın Miroğlu ile tartışmasında şöyle bir diyalog geçmektedir:

> Miroğlu: Uruguay'ı konuşalım
>
> Bursalı: Uruguay'dan bahsetmiyorum. Diğer 119 Latin Amerika ülkesinden bahsediyorum. Yapmayın Allah aşkına.
>
> Miroğlu: Siz konuştunuz ben sizin konuşmanızı kesmedim. Sözümü kesecekseniz ben konuşma hakkımı size veriyorum.
>
> Bursalı: Hayır vermeyin istemiyorum.

Bu diyalog üzerine Bursalı mütevazı bir geri çekilme ile karşıdakini dinlemeye devam etmektedir. Bu geri çekilme Bursalı'nın konuşmanın can alıcı noktasında ileri sürebileceği bir argümanı ileri sürememesine neden olmuştur. Bu yüzden Miroğlu burada baskın karakter konumuna geçerek konuşmayı şekillendirme şansını elde etmiştir. Bu durumda Kerbrat-Orecchioni'nin bahsettiği eşitsizlikçi sözlü düzenbirimler devreye girmektedir. Diğer konuklar arasında bu durum birbirilerini suçlayıcı bir tavır ile devam etmektedir. Buradan da anlaşılacağı üzere söz kesmeler programda yoğunlukla bulunmaktadır. Bu durumdan tüm katılımcılar şikâyetçi olmakla beraber her biri bu eylemi tekrarlamaktadır. Sunucunun genel eğilimi bir sorunun farklı iki görüş tarafından tartışılması suretiyle karşılıklı bir etkileşim oluşturmaktır. Bu yüzden görece dikkat edilen söz hakkının eşit dağılması durumu çoğu zaman sabote edilmektedir. Yine Bursalı örneğinde olduğu gibi Bursalı ile Miroğlu karşılıklı tartışırken Alçı'nın söz sırası onda olmamasına rağmen konuşmaya dâhil olma çabası Atıcı tarafından şu şekilde tepki görmüştür:

Atıcı: Bir sus bakalım, ikimiz ne güzel oturuyoruz bak.

Pratiğe bakıldığı zaman konuşmacılar söz hakkı sırasına karşı saygılı bir tavır sergilemekte gibi görünmektedir. Ancak konuşma içerisinde alenen görüldüğü gibi çoğu zaman konuşmacılar tartışma kurallarına uymayan bir şekilde davranmaktadırlar. Örneğin Atıcı'nın ve Alçı'nın program boyunca birbirilerinin konuşmalarını bölmeleri ve belli bir müddet dinliyormuş gibi yapıp tekrar söz kesmeleri bu duruma örnek olarak gösterilebilir. Sunucu bu gibi durumlarda yapılan müdahalelere "Nagihan Hanım tamamlasın bir saniye", "size geleceğim Orhan Bey", "birazdan dinleyeceğim sizi tamamlayın ne olur", "peki Sayın Miroğlu'nu da dinleyelim" diyerek söz haklarının verilmesi ve düzenlenmesi durumlarını idare etmeye çalışmaktadır. Sunucunun bu gibi müdahaleleri aynı zamanda söze kimin başladığı ve sözün nasıl bitirildiği gibi durumlara da işaret etmektedir. Bu gibi durumlarda sunucunun söz hakkı sıralarını sağlıklı bir biçimde idare edemediği görülmektedir.

Sunucu, söz hakkı ya da tartışma içerisinde konuşmanın zamanlaması hakkında serzenişte bulunan konuşmacılara zamanın yeteri kadar olduğunu ve herkesin yeteri kadar süre alacağını belirtmektedir. Ancak rasyonel bir biçimde bakıldığı zaman herkes istediği kadar konuşmuş olmakla beraber söz kesme davranışları konuşma sıraları ve sürelerinin sağlıklı bir biçimde işletilmemesi kamusal rasyonel, demokratik ve kamusal müzakerenin önüne geçmektedir. Çünkü bir konuk konuşurken diğer konuk hemen konuşmaya dâhil olmakta ve kendi argümanı hakkında bir takım şeyler söylemeye başlamaktadır. Bu konuda iki görüş de sunucuya yardımcı olmamaktadır. Özellikle referandumda "hayır" cephesini temsil eden Atıcı ve "evet" cephesini temsil eden Alçı tartışma içerisindeki baskın karakterler olarak göze çarparken diğer konukların konuşma sıraları ve sürelerine saygı göstermemektedirler. Bu yüzden kendi görüşlerini hâkim kılma adına karşı tarafın söz hakkı sırasını ve zamanını ihlal etmektedirler. Tartışma içerisinde gerçekleşen bu gibi

durumlar sunucunun konumunu idare edilemez bir biçime dönüştürmektedir. Bu yüzden Kerbrat-Orecchioni'nin rasyonel bir tartışmayı engelleyici unsurlar olarak bahsettiği sözlü düzenbirimler böyle bir tartışmada düzensizliği oluşturan temel unsurlar olarak tartışmanın kamusal, rasyonel ve katılımcı dengesine gölge düşürmektedir.

C. Tartışmanın Akışı

Türkiye'nin Nabzı adlı programın 20 Mart 2017 tarihli, *2017 Anayasa Referandumu*'nun tartışıldığı bölümde "evet" ve "hayır" bloğunu temsil eden iki karşıt görüş programa çağırılmıştır. Ancak tartışmalı olan tam da bu noktada kendini belli etmektedir. Toplum çok katmanlı bir özellik göstermektedir. Eğer toplumsal bir problem kamusal alan olma iddiası ile o platformda tartışılıyorsa toplumun bahsedilen kesimlerinin de o platformda olması gerekmektedir. Bahsedilen programda iktidar ve ana muhalefet partisinin milletvekillerine yer verilirken Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne belirli bir oy alarak giren diğer parti temsilcileri bu programda yer almamaktadır. Bu durum mevcut programı en başından katılımcı, rasyonel, demokratik ve kamusal özellikleri bakımından sorunlu bir alan haline getirmektedir. Katılımın bu denli kısıtlı tutulması Habermas'ın kamusallık anlayışına aykırılık göstermekle beraber ideal konuşma durumunun gerçekleşmesine de engel olmaktadır. (bkz. bu çalışma: 44-45). Aynı zamanda Young'un bahsettiği "tartışma ve karar alma süreçlerine dâhil edilmesi gereken bireylerin ve grupların bilerek ya da bilmeyerek tartışma dışı bırakılması" olarak adlandırdığı *harici dışlama* durumu burada kendini göstermektedir (bkz. buçalışma: 46-47). Toplumun tamamını kapsayan geniş katılımlı bir kamusal alan modeli uygulamada mümkün olmayacağı için temsili bir biçimde işlemesi gereken bu temsili kamusal alanın dışlayıcı özellikler gösterdiği söylenebilir. Programda CHP Mersin milletvekili Prof. Dr. Aytuğ Atıcı ve AKP Mardin milletvekili Orhan Miroğlu ile birlikte gazeteciler Nagehan Alçı ve Orhan Bursalı konuşmacı olarak yer almaktadır. Milletvekillerinin seçiminde gözlemlenen dışlayıcı

durum aynı şekilde kendini gazeteci seçimlerinde de göstermektedir. Türkiye'de yayın hayatına devam eden pek çok azınlık medyası bulunmasına rağmen Habertürk'den Nagehan Alçı, Cumhuriyet'ten ise Orhan Bursalı programa davet edilmiştir. Bu durum azınlıkların müzakereden dışlanmasına neden olmakla beraber demokratik ilkelerin en başından yani; katılımcıların seçilmesi aşamasından ihlal edildiğini gözler önüne sermektedir.

Programa çağrılan konuklara göz atıldığında konukların gazeteciler ve siyasal seçkinlerden oluştuğu görülmektedir. Tartışılan konu yönetim sistemi ile ilgili bir değişiklikle içerdiği için bu konuda uzman kişilerin tartışma alanında olması beklenmektedir. Milletvekillerinin bu bakımdan tartışılan konuya hâkim olduğu izlenimi oluşmaktadır. Ancak milletvekillerinin mesleki uzmanlıklarına bakıldığında Atıcı'nın tıp profesörü, Miroğlu'nun ise edebiyat üzerine eğitim aldığı görülmektedir. Buradan tartışmaya katılan siyasal seçkinlerin uzmanlık kimliğini milletvekili olmaları üzerine kurduğu izlenimi ortaya çıkmaktadır. Bunun aksine programa davet edilen gazeteciler siyaset bilimi üzerine aldıkları eğitim ile tartışılan konu üzerinde söz söyleme haklarını aldıkları eğitim ile pekiştirmektedir. Ancak bu uzmanlık bilgisi yeri geldiği zaman Young'un "dâhili dışlama" ve Kerbrat-Orecchioni'nin "dikey ilişki" dediği mekanizmalarda tanımladığı gibi dışlayıcı pratikler içermektedir (bkz. bu çalışma: 51-52).

Devlet meselelerine ve yasama faaliyetlerine ilişkin bir konu gündeme geldiğinde, sunucunun milletvekillerine yönelmesi mesleki bir statü ayrımcılığı yapıldığına işaret etmektedir. Aynı şekilde milletvekillerinden gazetecilere söz sırası geldiğinde "bir de gazetecilere soralım" diyerek söz hakkı sırasının uzmanlık bilgisindeki önceliğe yönelik olduğu anlaşılmaktadır. Örneğin milletvekili Atıcı referandum tartışmasının sürdüğü bir anda Alçı' ya söyle hitap etmektedir:

> Atıcı: Nagihan Hanım ben 2 ay bu paketi komisyonda ve mecliste 1 ay tartıştım. Yalamış yutmuşum. Ben noktasına virgülüne kadar hâkimim. O yüzden sorduğunuz sorulara cevap veririm.

Atıcı böyle bir çıkışla Young'un "dâhili dışlama" ve Kerbrat-Orecchioni'nin "dikey ilişki" biçimindeki etkileşimi bozan ve hiyerarşik unsurların oluşumundaki faktörlerden biri olan statüye dayalı uzmanlık söylemini devreye sokarak hiyerarşik bir durum oluşturmaya çalışmıştır. Bu durumda Atıcı, bağlı bulunduğu kurum ya da kurumsal bir iktidarın güvencesi altında sözlerini söylemektedir. Mutman'ın da söylediği gibi bu durum konuşmacının konumundan gelen bir otoriteye işaret etmektedir (Mutman, 1994: 27).Aynı şekilde karşı taraftaki milletvekili Miroğlu da kimliğini öne çıkartacak şekilde bir çıkış yaparak şöyle bir ifadede bulunmaktadır:

> Miroğlu: Ben milletvekiliyim zamanımın %70-80'ini bu mecliste geçmesi gereken Türkiye'nin önümüzdeki 10 yıllarını kucaklayabilecek yasalar, kanunlar üzerine falan harcamıyorum. Tam bir aracı kurum gibiyim ben. Bakanlıklarla vatandaş arası aracı kurum.

Ortamdaki karşıt görüşten iki milletvekilinin kimliklerini bu denli öne çıkarması diğer katılımcıları da savunmaya itmekte ve uzmanlık bilgisini vurgulayarak bir takım argümanlar ileri sürmeleri adil bir konuşmaya dâhil olma ediminden yoksun bırakmaktadır. Bu biçimdeki söylemler karşısında gazeteci kimliğiyle tartışmaya dâhil olan konuşmacılar hiyerarşik bir durum oluştuğunu sezimleyerek "biz de araştırıyoruz*"* tarzında cümleler kurarak oluşturulmaya çalışılan hiyerarşiyi kırmaya çalışmaktadırlar. Bu durum Young'un "dâhili dışlama" mekanizmalarında bahsettiği birbirini sorgulamayan, bir başkasının iddialarını ve görüşlerini tartışarak test edemeyen bireylerin aslında politik tartışmanın epistemik işlevini yerine getiremediğine işaret etmektedir (bkz. bu çalışma: 47-48).

Kamusal bir tartışma akışının sağlıklı bir biçimde ilerleyebilmesinde konuşmacıların konumlanışı, hareketleri, göz temasları ve süreleri, mimikler, jestler ve tavırları ayrıca önem teşkil etmektedir. Buradan hareketle konuşmacıların birbirine saygı gösterdiğinin en önemli göstergesi olarak göz teması kurmaları gösterilebilir. Aynı zamanda bu durum yatay ilişki biçiminin de sözsüz göstergeleri arasında yer almaktadır (bkz. bu çalışma: 51). Konuklar tartıştıkları karşıt görüş temsilcisi ile göz teması kurmamaya özen göstermektedir. Tartışmanın geçtiği alanı kamusal alan olarak algılarsak kamuyu temsil eden konukların birbirleriyle göz temasından kaçınması kamusal bir mesele tartışılırken etkileşimin engellendiği bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır. Buradan hareketle karşıt görüş ile göz teması kurmamak aslında onun temsil ettiği kesimlere karşı sergilenen tavrın da bir örneğini oluşturmaktadır. Bu yüzden etkileşimi etkileyen bu etkenler aslında temsil edilen kişilere dönük tavrın şekli hakkında bir takım çıktılar sunarken kamusal tartışmanın ilkelerine de zarar vermektedir.

Tartışma içerisindeki jestler ve mimikler Kerbrat-Orecchioni'nin "yatay ilişki" biçiminin sözsüz göstergelerinin bir örneğini vermektedir. Bu yüzden tartışmanın akışını bozan unsurların sözlü örnekleri olduğu gibi sözsüz örnekleri de mevcuttur. Bu noktada karşıt görüş sözel olarak cevap veremediği bir durumda kahkaha atarak ya da çeşitli beden hareketleri ile karşı tarafın sözüne tepki göstermektedir. Bu duruma bir örnek olarak Alçı-Atıcı ve Miroğlu arasında geçen bir diyalogdan sonra, Atıcı'nın Miroğlu'nun söylediği söze verdiği tepkiyi örnek olarak gösterebiliriz:

> Alçı: Bakın tek adam meselesi dediğiniz şudur; zaten reddetmiyorlar. Yürütme ayrı diyorlar, yasama ayrı diyorlar.
>
> Atıcı: Ama aynı adam hem yasamayı hem yürütmeyi seçiyor.
>
> Miroğlu: Hayır öyle değil. Siyasi partiler yasası ve seçim yasası değişecek.

Bu diyaloğun üzerine Atıcı kahkaha atarak Miroğlu'nun söylediği söze tepki göstermiştir. Bu tür bir hareketle söz konusu katılımcı karşı tarafın ileri sürdüğü argümanı çürütmek için aslında etik olmayan ve müzakerenin kurallarına uymayan bir yola başvurmaktadır. Bu şekilde Atıcı kendi görüşünü değerli kılabilmek adına karşı tarafı alaya alan bir tavır belirleyerek "yatay ilişki" biçiminin etkileşimi engelleyici unsurlarını harekete geçirmektedir.

Tartışmanın akışını etkileyen bir diğer önemli nokta ise tartışmaya katılan konukların kendilerini ifade edebilme durumudur. Tartışma içerisinde konuşma hızı, yoğunluğu ve ses rengi gibi unsurlar tartışmanın sağlıklı yürüyebilmesi açısından kilit önemdedir. Türkiye'nin Nabzı adlı programda bu tür tartışmayı etkileyici unsurlar kendini açıkça belli etmektedir. Söz konusu programda konuklardan Bursalı'nın konuşma hızı, yoğunluğu ve ses rengi gibi unsurları diğerlerine göre çok iyi olmadığı için Bursalı programın genelinde söz hakkı alma ve istediğini anlatma bakımından pasif kalmaktadır. Program genel itibariyle yüksek tempoda ve heyecanlı geçtiği için diğer konuklar diledikleri yerde karşı tarafın söz hakkına müdahale ederek konuşma hızı ve yoğunluğu ve ses rengi avantajlarını kullanarak tartışmada baskın gelmek için bir takım uğraşlara girmektedirler. Ancak Bursalı'nın yukarıda sayılan özellikleri diğerleri gibi olmadığından tartışma içerisinde bu pasif durumu konuşma içerisindeki eşitlik anlayışına ters düşerek etkileşimli kamusal alan anlayışına zarar vermektedir. Bu bakımdan Bursalı dezavantajlı bir konumda bulunurken, Atıcı ve Alçı bu özellikleriyle kendilerine tartışma içerisinde avantaj sağlamaktadırlar.

Young, tartışma içerisinde gerçek ve duygu ayrımının tartışma açısından önemli bir unsur olduğu üzerinde durmaktadır. Zira mevcut programda da görüleceği üzere bu faktörlerin birbirinden ayrılmadığı durumlarda konuşmanın gidişatına gölge düşürecek durumlar olabilmektedir. Kerbrat-Orecchioni'nin de bahsettiği bu söylemsel üstünlük kurma

edimleri incitme, azar, hakaret gibi kızgınlık, öfke ve şiddet içeren davranışlarla tamamlanmaktadır. Şu diyalogda da görüşeceği üzere konuşmacılar birbirilerine karşı vicdan meselesi üzerinden öfkeli ve kızgın bir biçimde hitap etmektedirler:

> Bursalı: Orhan Bey, sizin vicdanınız hep iktidar yönünden çalışıyor.
>
> Miroğlu: Benim vicdanımdan hiç şüphe etmeyin. Siz benim vicdanımdan hiç bahsetmeyin. En çok vicdandan bahsedenlerin vicdanının ne olduğunu biliyoruz. Vicdan micdan sokmayın işin içerisine.
>
> Bursalı: Biraz zor biliyorsunuz. İktidar vicdanı ile konuşuyorsunuz siz.
>
> Miroğlu: İktidar vicdanı ile değil Orhan Miroğlu vicdanı ile konuşuyorum.

Buradan da anlaşılacağı üzere Bursalı karşı tarafa yönelik vicdan ile ilgili bir suçlamada bulunduğunda Miroğlu hemen savunmaya geçmektedir. Miroğlu'nun "en çok vicdandan bahsedenlerin vicdanının ne olduğunu biliyoruz" sözüyle karşı tarafa duyduğu geçmişten gelen bir öfke ve kızgınlığının olduğu anlaşılmaktadır. Referandum ile ilgili önemli bir konunun tartışıldığı bu anda "vicdan" meselesi yüzünden böyle bir atışmanın yaşanması tartışmanın akışını bozmaktadır ve ortamdaki öfke ve kızgınlık tarafların rasyonel, demokratik ve kamusal bir tartışma gerçekleştirmesinin önüne geçmektedir. Kerbrat-Orecchioni'nin bahsettiği gibi bu durum sonucunda bir taraf geri çekilip özür dileme ya da itiraf etme gibi davranışta bulunmasa da mevcut durum tartışmanın akışını bozmaktadır. Aynı şekilde Young da bu gibi durumların tartışmanın gidişatına gölge düşüreceğini belirtmektedir.

D. Söylemsel Kapanma Stratejileri

Sözün anlam boyutu üzerinde süren mücadele tartışma programlarında süregiden bir mücadeledir. Bu yüzden katılımcılar kendi argümanlarını değerli kılabilmek adına

rasyonel olandan uzaklaşabilmektedir. Ancak bu programlar özelinde rasyonel olandan uzaklaşıldığını fark edebilmek ancak bir takım stratejiler ile mümkün olabilmektedir. Bu yüzden Stanley A. Deetz'in kavramsallaştırdığı söylemsel kapanma stratejileri tartışma içerisindeki bu tür anlamların açığa çıkarılması için bir dizi çözümleme stratejisi önerir (bkz. bu çalışma: 55-56). *Türkiye'nin Nabzı* adlı tartışma programının incelenen bölümünde de siyasi bir mesele tartışıldığından ve aynı zamanda bu tartışmada iki karşıt görüş bulunduğundan taraflar pek çok kez bu tartışmanın kamusallığına gölge düşüren stratejilere başvurmuşlardır. Buradan hareketle Deetz'in stratejileri müzakereyi engelleyici unsurların tespit edilmesinde ve açığa çıkarılmasında etkili olmuştur.

Söylemsel kapanma stratejilerinden *pasifleştirme* mevcut tartışma programında sıkça başvurulan bir engelleme stratejisidir. Konuklar sık sık karşıt görüşün söylemini ya da görüşünü etkisiz kılmak ve karşıt görüşü tartışma dışına çıkarmak için bu yola başvurmaktadır. Programda Alçı ile Atıcı arasında sistem değişikliğine ilişkin bir tartışma yaşanırken Alçı'nın şu şekilde bir çıkışta bulunmasıyla pasifleştirme stratejisini gerçekleşmektedir:

> Alçı: Aytuğ Bey sizi tenzi ediyorum. Siz bir CHP'li olarak öyle bir çıkış yapıyorsunuz ki içerik konuşmam imkânsız hale geliyor. İşte bu CHP'nin yaptığı hep bu.

Söz konusu diyalogda tartışmanın başından beridir süregiden karşılıklı söz hakkı sırasına müdahaleler iki karşıt görüş tarafından da defalarca yapılmıştır. Ancak bu tartışmada tansiyonun yükseldiği bir anda Alçı, CHP milletvekili Atıcı'nın kendi söz hakkı sırasında konuşmasına müdahalesi üzerine böyle bir çıkışta bulunarak Atıcı'yı CHP'nin siyasal olarak yaptığı muhalefet üzerinden eleştirmiştir. Buradan hareketle CHP'nin yaptığı muhalefetin topluma bir katkıda bulunmadığı ve sürekli olarak müzakereyi engelleyici bir tavırda oldukları anlamını yaratmaya çalışmıştır. Ancak modern kamusal alan olarak

adlandırılan televizyon tartışma programlarında bu türden bir çıkışın yapılması çatışmalı bir konunun çözülebilirliğini, önemini katılımcının onunla ilgili bir şey yapabilme gücünü önleyici ve etkisiz kılıcı bir şekilde yapıldığı için müzakerenin sağlıklı bir biçimde gerçekleşmesinin önüne geçmektedir. Bu şekilde gerçekleştirilen bu strateji tartışmanın zeminini başka bir düzeleme kaydırmakta ve tartışmayı gereksiz kılmaktadır. Alçı böyle bir çıkışla Atıcı'yı pasifleştirmeye çalışmakta ve kendi görüşünün haklılığını ispat etmeye çalışmakla beraber aynı zamanda hiyerarşik olarak üstün olmayı amaçlamaktadır.

Türkiye'nin Nabzı adlı tartışma programında tartışılan konu ülke gündemini epeyce uzun bir süre meşgul etmişti. Ülkenin yönetim sistemini değiştirecek bir referandum olması bu meşguliyetin ana sebeplerinden birini oluşturmaktadır. Aynı zamanda "evet" ve "hayır" cephesinin değişiklik paketinde yer alan maddeler konusundaki algılarında da büyük farklılar gözlemlenmekteydi. Bu yüzden farklı görüşteki bireyler herhangi bir maddeyi farklı biçimde yorumlayabiliyordu. Özellikle "hayır" cephesinden değişiklik maddeleri konusunda sert eleştiriler gelmekteydi. İki karşıt görüşün değişiklik maddelerinden farklı anlamlar çıkarması bu maddelerin tartışılması sırasında da ileri sürülen anlamların inkâr edilmesine yol açmıştır. *Türkiye'nin Nabzı* adlı tartışma programında yer alan konuşmacılar da bu maddelerin getirdikleri konusunda karşılıklı anlamın inkârı stratejisini izlemişlerdir. Buna bir örnek olarak şu diyalogu görebiliriz:

> Alçı: Cumhurbaşkanı kararnamesi yalnızca yürütme alanındadır. Meclis şayet o alanda kanun çıkarırsa Cumhurbaşkanlığı kararnamesi kadük kalır. Cumhurbaşkanı kararnamesi temel insan hakları ve özgürlükleri üzerine çıkarılamaz. Çok ciddi bir sınırlama getirilmiştir. Orada hiçbir problem yok.

Alçı'nın tartışılan konuya ilişkin kendi bakış açısından bir şeyler söylemesi üzerine sunucu söz hakkını karşıt görüş sahibi Bursalı'ya verdiğinde Bursalı doğrudan şu şekilde söze başlamıştır:

Bursalı: Ya burada lafı kıvırmanın gereği yok. Burada tek kişilik bir başkanlık sistemi isteniyor.

Bu şekilde Bursalı, Alçı'nın ifadesinin etkileşim içerisinde oluşan yorumunu baskılamaya çalışmaktadır. Alçı'nın yeni Cumhurbaşkanlığı sistemi içerisindeki Cumhurbaşkanı'nın yetkileri ile ilgili yorumunun tamamen inkâr edilmesi şeklinde gerçekleşen bu süreç sonucunda anlam üretiminin merkezi Bursalı'ya kaymıştır. Bu noktadan sonra Bursalı'nın Alçı'nın görüşüne katılması beklenmemekle beraber, tartışmanın müzakereci boyutu bu da noktada devre dışı kalmaktadır.

Kamusal bir meselenin tartışıldığı bu oturum dâhilinde konuklardan müzakerenin rasyonel, kamusal ve demokratik bir şekilde gerçekleşmesi yönünde pek fazla katkı gelmemektedir. Katılımcılar tartışılan bir konuya yönelik kendi bildiklerini söylemekte ısrar etmekte ve hiçbir şekilde karşı tarafın argümanının güçlendirici sözler sarf etmemektedirler. Aynı zamanda bu durum tartışmacıların tartışma alanına kalıp yargılarla çıktığını ve müzakerenin hiçbir zaman gerçekleşmeyeceği anlamına gelmektedir. Bu yüzden nötrleştirme stratejisinde olduğu gibi söylem içerisindeki değer yargıları gizlenerek, değer kaynaklı eylemlerin bu boyutları yok sayılmaktadır. Bu durumda dışlama pratiklerinden program içerisinde en çok başvurulanlardan bir tanesi de nötrleştirme olmaktadır. Aşağıdaki örnek diyalogda da görüleceği üzere Bursalı'nın değer yargıları ve sabit fikirleri Türkiye'nin mevcut siyasal sisteminde olan problemleri hiç yokmuş gibi dile getirmesine neden olmaktadır:

Bursalı: Avrupa'da bir siyasi kültür var. Türkiye'de bir siyasi kültür yok. Avrupa uzlaşıyor. Muhalefet partisi de bir yasa önerisi getirdiği zaman mecliste bu tartışılıyor. İyi kötü yanları vs. üzerinde uzlaşılıyor ve o yasalaşıyor.

Yılmaz: Orhan Bey parlamenter sistem içerisinde de sıkıntılar yaşanmıyor mu? O yüzden bir sistem değişikliğine ihtiyaç yok mu?

Bursalı: Hiç yok. Burada yapılması gereken parlamenter sistemin güçlendirilmesi.

Bursalı burada bilinen bir gerçeğe kendi değerini yükleyerek durumun böyle olmadığını aksine parlamenter sistemde hiçbir değişikliğe gerek duyulmadığını ileri sürmektedir. Oysaki mevcut parlamenter sistem içerisinde problemler olduğu ve iyileştirilmesi noktasında "evet" cephesinin de "hayır" cephesinin de hemfikir olduğu bilinmektedir. Ancak problem Bursalı'nın mevcut sistemi tercih edilebilecek tek sistemmiş gibi dillendirmesinden ve aynı zamanda mevcut sistem içerisinde hiçbir problem yokmuş gibi özel çıkarları evrenselleştirici çabasından kaynaklanmaktadır. Anayasa değişikliği referandumu tartışmaları sürecinde toplumun farklı kesimleri bu sürece farklı yaklaşımlar sergilemişlerdir. Bursalı'nın da toplumsal olarak bir konumu bulunduğundan olayları parlamenter sistem içerisindeki problemleri hiç yokmuş gibi algılaması ve yorumlaması burada gerçeğin yadsınmasına neden olmaktadır. Bu durumda parlamenter sistem olası tek sistem gibi gösterilerek farklı görüşler arasındaki etkileşimin önü kapatılmaktadır. Buna göre Bursalı'nın yoruma ve tartışmaya açık bir konuda, değer yargılarını kullanması ve özel çıkarlarını evrenselleştirmesi nötrleştirme stratejisini devreye sokmakla beraber müzakereyi engelleyici bulunmuştur.

Tartışma programlarında öne çıkan kimlik biçimlerinden birisi de uzmanlık bilgisidir. Bu yüzden alanlarında uzman kişiler toplumsal bir meselenin tartışılması için tartışma alanına çağırılmaktadırlar. Tartışmaya davet edilen uzmanlardan uzmanlık bilgisi istenen bir konu hakkında fikir yürütmesi beklenmektedir. Bu fikir yürütme sırasında konularında uzman olan bu kişiler sık sık *yetkisizleştirme* stratejisine başvurmaktadır. Bu stratejinin gerçekleşmesinde konularında uzman olan kişiler uzmanlık konumlarını bilimsel verilerle destekleyerek söz hakkının ve söz söyleme ayrıcalığının kendilerinde olduğunu

vurgulamaktadırlar. Bursalı ile Alçı arasında gerçekleşen bir diyalogda *yetkisizleştirme* stratejinin bir örneği bulunmaktadır:

> Bursalı: İki araştırmanın sonuçları var burada. Bir tanesi 85 ülke diğeri de 119 ülkeyi araştırıyor. Tüm bunların en sonunda getirdiği sonuç bu. Parlamenter sistem ile yönetilen ülkeler her zaman başkanlık sistemi ile yönetilene kıyasla yaklaşık iki kat, bazı noktalarda 3 kat, 4 kat daha iyi durumda.
>
> Alçı: Bakın başkanlık diye görünenlerin çoğu düz diktatörlük. Onlarda seçim yok.
>
> Bursalı: 119 ülkeden bahsediyoruz seçim var buralarda. Meksika'dan bahsediyoruz. Seçim yapılıyor buralarda.
>
> Alçı: Açın o zaman uluslararası indekslere bakın.
>
> Bursalı: Arkadaşlar burada bilim konuşuyor. Bilimsel araştırmanın sonuçlarını söylüyorum. Gerisi palavra.

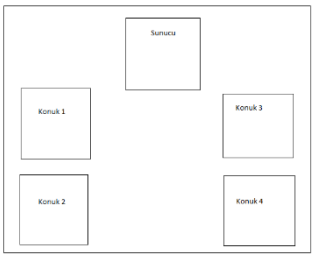
Bursalı burada öne sürdüğü fikirlerin bilimsel bir niteliği olduğunun altını çizerek karşıt görüşün beyhude bir çaba içerisinde olduğuna vurgu yapmaktadır. Bununla beraber karşı tarafın farklı bir söz söylemesine de imkân tanımamaktadır. Uzmanlık bilgisini bilimsel kanıtlara başvurarak sağlamlaştırmaya çalışmasıyla tartışma içerisinde söz söyleme ayrıcalığının kendisinde olduğunu vurgulamaktadır. Bunu konuşmasının sonunda "gerisi palavra" diyerek devam ettirmesi karşı tarafın söyleyeceği sözün hiçbir anlamı olmadığına işaret etmektedir. Böylelikle karşı tarafın konuşmaya katılmasını reddetmektedir. Bu tür davranışlarla Bursalı yetkisizleştirme stratejisine başvurarak tartışmada kendisini avantajlı konuma getirerek karşıt görüşün söylemini değersizleştirmektedir.

II. Türkiye'nin Gündemi Programı

Türkiye'nin Gündemi programı Çarşamba ve Perşembe günleri olmak üzere haftada iki gün ekrana gelmektedir. Bunun dışında gündemin yoğunluğuna yönelik ekstra yayınlar da gerçekleştirilmektedir. Program CNN Türk kanalında saat 21.00'de yayınlanmaktadır. Çözümlenen bölüm 22 Mart 2017 tarihli 2017 Anayasa Referandumu tartışmalarının yapıldığı bölümdür. Programın sunuculuğunu Ahu Özyurt yapmaktadır. Yayınlanan bölümün konukları ise hukukçu Uğur Poyraz, siyaset bilimci Doç. Dr. Mehmet Şahin, yönetim bilimci Elfin Tataroğlu ve hukukçu Yasin Şamlı'dır.

A. Mekânın Fiziksel Özellikleri

Tartışma programlarının stüdyo düzenleri kanal politikası gereği farklılıklar gösterebilmektedir. Bu yüzden her kanal kendi yayın politikasına uygun düşecek şekilde bir stüdyo düzeni belirlemektedir. *Türkiye'nin Gündemi* programının incelenen bölümünde de konuklar bu politika gereği zıt görüşlüler karşı karşıya gelecek şekilde yerleştirilmişlerdir. Oluşturulan stüdyo düzeninde, tartışmanın gerçekleştiği alanda herhangi bir masa bulunmamaktadır. Oluşturulan düzen içerisinde masa bulunmadığı için iki zıt görüş karşı karşıya, aynı görüşler yan yana konumlanacak biçimde *şekil 2*'de görüldüğü gibi yerleştirilmişlerdir.

Şekil 2

Bu şekilde oluşturulan oturum düzeni itibariyle bir "karşıtlık" oluşturulmaya çalışıldığı anlaşılmaktadır. Oluşturulmaya çalışılan karşıtlık önemlidir çünkü referandum sürecinde

“evet” ve “hayır”ı temsil edenler bu tartışmada karşıt konumda bulunan tarafları oluşturmaktadır. Dolayısıyla tartışmanın kamusallığının artırmak ve fikirlerin karşılıklı olarak tartıştırılması adına 2017 Anayasa Referandumu’nda farklı görüşleri temsil edenler bu şekilde konumlandırılmışlardır. Bununla beraber sunucuya yakın olarak konumlandırılan konuklara bakıldığında bu konukların siyaset bilimi uzmanı olduğu görülmektedir. Mesafe olarak kameraya daha yakın olarak ise hukukçu konuklar karşı karşıya gelecek şekilde konumlandırılmışlardır. Bu durum konukların stüdyo içerisindeki yerleşiminin mesleki önceliklere göre yapıldığı izlenimi oluşturmaktadır. Aynı şekilde sunucunun stüdyodaki otorite olduğu varsayıldığında, sunucuya yakın olmak “otorite”ye yakın olma anlamı taşıdığı için Şahin ve Tataroğlu’nun konumları burada ayrıcalıklıdır. Buradan hareketle konuşmanın gerçekleştiği mekânın bu özelliği tartışmanın kamusallığına gölge düşürdüğü söylenebilir.

Genellikle tartışma programlarında konuklar bir masa etrafında konumlandırılarak tartışmayı gerçekleştirmektedir. Ancak Türkiye’nin Gündemi programında böyle bir masa bulunmadığı için tartışma alanı olarak siyah bir platform üzerine konumlandırılmış koltuklar ve sehpaları görmekteyiz. Tartışma alanının bu şekilde belirlenmesi şüphesiz diğer tartışma programlarındaki masa örneğinden farklı bir biçimde değerlendirilmelidir. Çünkü sabit çizgilerle belirlenmiş olması o platforma bir nevi “agora” görevi atfetmektedir. Aynı zamanda böyle bir oturum biçimi bünyesinde eşitsizlikçi bir takım özellikler de barındırabilmektedir. Bu noktada Kerbrat-Orecchioni’nin kavramsallaştırdığı sözlü olmayan ya da söz ötesi olan düzenbirimler konuşmacıların fiziki özellikleri ve görünümleri, konuşmanın gerçekleştiği mekânın özelliği, görsel üstünlük, mekândaki tüm eşyaların konumlanışı ve özellikleri devreye girmektedir. Fiziki özellikler ve görünümlere bu noktada ayrı bir parantez açmak gerekmektedir. Çünkü yukarıda değinildiği gibi bu oturum biçiminin konuşmacıların beden hareketlerini

görünür kılması konuşmayı etkilemektedir. Erkek konuklar rahat ettikleri herhangi bir biçimde oturuş tarzı belirleyerek konuşabilmekte veya tartışmayı takip edebilmektedir. Ancak konuk olarak tek kadın olan Tataroğlu, kıyafetinin verdiği dezavantajdan ötürü istediği gibi oturamamakta ve konuşurken bunlara dikkat etmek zorundadır. Bu durum Kerbrat-Orecchioni'nin bahsettiği sözlü olmayan düzenbirimlerine atıf yaparken fiziki özellikler ve görünüm bu noktada tartışmayı etkileyebilmektedir.

Bu oturma düzeninde ikişer ikişer dört ayrı sehpanın arkasında karşıtlık oluşturacak şekilde konumlandırılmış konuklar beden hareketlerinin kolayca fark edilebileceği bir şekilde oturmaktadırlar. Ortada bir masa olmaması ilk bakışta samimi bir ortamın oluştuğu anlamına gelebilir ancak bu oturum düzeni beden hareketlerinin önemini artırmaktadır. Bu durum aynı zamanda kişinin kendisini rahatça ifade edebilmesine de etki edebilmektedir. Çünkü bir evin salonunu anımsatan bu oturma düzeni, konuşmacıların kendilerini kendi evlerinin ya da başka bir evin salonunda tartışıyormuşçasına (sehpadaki yiyecekler ve içecekler bu ortamın sağlanmasındaki unsurlar olarak göze çarpmaktadır) bir his uyandırabileceğine karşın, kendilerini ifade etmede bir takım engeller de çıkarabilecektir. Nitekim karşıt iki görüşü temsil eden iki grubun ortasında konumlanan sunucu yüksek bir sehpanın arkasından tartışmayı yönetmesi bu iddiayı daha da güçlendirmektedir. Bu yüzden sunucunun ayakta olması ve konukların oldukça aşağıda konumlandırılması ortamın hiyerarşik unsurlar barındırdığına işaret ederken Kerbrat-Orecchioni'nin sözlü olmayan ya da söz ötesi düzenbirimlerinde bahsettiği konuşmanın gerçekleştiği mekânın fiziki özelliği burada konuşmaya etki etmektedir. Bu durum stüdyo içerisindeki egemenlik ilişkilerinin en başından kurulu olarak tasarlandığına işaret etmektedir. Özellikle sunucunun ayakta olması ona geniş bir hareket alanı sağlamaktadır. Bu ayrıcalıklı konumu ile konukların hepsine rahatça ulaşabilmekte, sorularını sorabilmekte ve müdahale edebilmektedir. Bu yüzden

sunucunun görsel olarak kurulan egemen konumu onun tartışmaya müdahale edebilme durumunu desteklemektedir.

B. Sunucunun Konumu

Türkiye'nin Gündemi programının sunucusu Ahu Özyurt mekânın fiziksel özelliklerinde de görüleceği üzere fiziksel olarak konumunu iki karşıt görüşün ortasında konumlandırmıştır. Fiziksel görünümden yola çıkarak bu konumlanış ile tamamen tarafsız, adil, hakkaniyetli bir şekilde görevini yerine getireceği izlenimini vermektedir. Zira tartışma programı sunucularından da bu özellikleri taşımaları beklenmektedir. Zaten sunucular da hiçbir zaman herhangi bir ideoloji taşıdıklarını kabul etmezler. Bu yüzden sembolik olarak program içerisinde öne sürdükleri bu özelliklerini gerek söz hakkı dağıtımı olsun, gerek ise zamanlamanın hesaplanması konusunda olsun işletmeye çalışırlar. İzleyicinin gözünde bu tür davranışlar sunucunun stüdyo içerisindeki adalet mekanizmasını temsil ettiğine dair bir ön kabul oluşturabilmektedir. Ancak sunucular da kanal ideolojisinden bağımsız düşünemeyecekleri için kanal yönetimi ile ters düşmemek adına çoğu zaman önceden belirlenmiş bir yayın anlayışı çerçevesinde görevlerini yerine getirmektedirler. Örneğin kamusal bir tartışmanın yaşandığının iddia edildiği bu tartışma programında tartışmanın gündemini belirlemede kamunun bir etkisi bulunmamaktadır. Programda tartışılacak konular kanal tarafından belirlenerek buna uygun belirlenen konuklar stüdyoya çağırılmaktadır. Sunucu Ahu Özyurt programın hemen başında tartışmanın genel çerçevesini çizerken şu cümlelerle gündemi özetlemesi tartışmanın bu çizgi dışına çıkmayacağına işaret etmektedir:

> Özyurt: Bugün Türkiye'nin gündemi biraz hafifçe. Yurtdışında, İngiltere'de çok hareketli saatler yaşandı son birkaç saat. Ama biz yine artık geri saydığımız referandumu konuşacağız.

Buradan da anlaşılacağı üzere tartışma alanında otoritenin sahibi Özyurt'tur. Bu yüzden halk adına tartışmayı yönetme ve yönlendirme yetkisi onda toplanmıştır.Konunun belirlenmesi, mevcut konu içerisinde farklı bir pencere açılması, söz hakkının verilmesi ve düzenlenmesinde yine sunucunun hâkimiyeti vardır. Buradan hareketle konuklar olaya hâkim olmakla beraber sunucunun açtığı pencereden ilerlemek zorundadırlar. Dolayısıyla katılımcılara programda kısmi bir özgürlük tanınmaktadır. Bu noktada sunucunun yukarıda bahsedilen yetkilerinin önemi büyüktür. Ancak sunucu bu yetkilerini sağlıklı bir biçimde kullanamadığında tartışmanın kamusallığına, rasyonelliğine ve demokratikliğine gölge düşecektir.

Örneğin programın açılışında sunucunun tartışmayı şu şekilde açması ve devamında ilk söz hakkını hukukçu Poyraz'a vermesi şu şekilde gerçekleşmektedir:

> Özyurt: Referandumda geldiğimiz noktada neredeyiz şimdi? Son bir yükseliş trendi, sonra izleyicilerimizde de kamuoyunda da yorgunluk hali gördük. Şimdi yeniden konuşulmaya başlanıyor. Onun öncesinde sorarak başlayayım; kampanyalar, ufak modifikasyonlar, söylem değişiklikleri ama mesele nereye gidiyor. Referandumda neredeyiz?

Özyurt uzunca bir girizgâhtan sonra neyin tartışılması gerektiğini konuklara aksettiriyor. Bu açıklama sunucunun hangi sorulara cevap aradığı ve neyin tartışılmasını istediğini, bundan sonra programın nasıl işlemesi gerektiğini az çok belli etmektedir. Buradan da anlaşılacağı üzere sunucunun bu noktadan sonra yapacağı tüm müdahaleler tartışmanın bu çerçeveden çıkmamasını sağlamaya yönelik olacaktır. Herhangi bir düzensizlik durumunda sunucu devreye girecek ve tartışmayı normal akışına döndürecektir. Eğer katılımcılardan birisi çizgiyi aşar ve kontrol dışına çıkarsa o anda devreye sunucu girecektir. Ancak sunucu da yetersiz kalırsa bu kez reklamlar bir çözüm olacaktır. Ancak

bu aşırı durum çoğu zaman gerçekleşmez çünkü sunucu nerede devreye gireceğini ve konuklar da nerede ne söyleyeceklerini bilirler.

Tartışma programlarında çıkan gerilimler çoğu zaman tartışılan konunun içeriğinden kaynaklanmakla beraber ikinci bir etken olarak da söz hakkı sıralarının verilmesi düzenlenmesi olarak gösterilebilir. Aynı zamanda söz hakkının dağıtımına ilişkin sorgulanmayan bazı ön kabuller aslında bir takım şeyler ifade edebilmektedir. Sunucu stüdyodaki otorite olarak söz hakkının verilmesi ve düzenlenmesi hususunda tek söz sahibidir. Bu yüzden iki karşıt görüşün bulunduğu bu tartışma ortamında ilk konuşma hakkına kimin erişebildiği bile ayrı bir önem taşımaktadır. Özyurt bu noktada yetkisini kullanarak ilk söz verme hakkını Poyraz'dan yana kullanmaktadır. İlk ya da son sözün bir anlamı yokmuş ya da doğal bir durummuş gibi görünebilir. Sonuç olarak tartışma bir şekilde başlayacaktır. Ancak ilk söz hakkına sahip olan kişi tartışılan konuyu şekillendirmekle beraber karşıt görüşü de savunmaya iteceği için eşitsizlikçi süreçler devreye girmektedir. Söze ilk başlayan bir nevi tartışmayı çerçevelendiren kişi işlevini görmektedir. Normalde sunucunun yapması gereken bu görevi karşıt görüşten bir kişinin yerine getirmesi hiyerarşik bir görüntü oluşturmaktadır. Buna ek olarak Poyraz'ın ardından "hayır" tarafını oluşturan bir diğer kişi olarak stüdyoda bulunan Tataroğlu'nun söz alması Poyraz'ın şekillendirdiği tartışmanın "hayır" cephesinden devamı niteliğini taşımaktadır. Tataroğlu'nun iyice çerçevelendirdiği tartışmanın en sonunda karşıt görüşe söz sırası geldiğinde sunucu söz sırası vermeden evvel şekillenen tartışmayı spesifik bir soru ile sahibine teslim ediyor. Burada tartışma sözlü olarak devam ettiği halde hiyerarşik unsurların sözlü olmayan bir şekilde işlediğini görmekteyiz. Kerbrat- Orecchioni' nin bahsettiği sözlü olmayan unsurlar arasında olan bu durum konuşma içerisinde bir karşıtlık ilişkisinden çok ast- üst ilişkisine gönderme yapmaktadır. Bu da kamuyu ilgilendiren bir

meselenin toplumsal taraflarını göz ardı ettiğinden eşit olmayan bir kamusal tartışma görünümü oluşmaktadır.

Sunucu pratik olarak tarafsız, eşit ve adil olmalıdır. Tartışma içerisinde kişisel görüş ve düşüncelerini ifade etmesi tartışmanın rasyonelliğine gölge düşüreceği gibi kanal imajı ve özelinde sunucunun temsil ettiği halk adına soru soran ve rasyonelliği arayan kimliği zarar görecektir. Ancak Özyurt konuk Doç. Dr. Mehmet Şahine' ye söz hakkı vereceği anda şöyle bir soru ile söz hakkını devretmeyi seçerek Şahin'i savunmaya itmektedir:

> Özyurt: Evet cephesinden, evet tarafından AKP'ye özellikle bizim dün de konuştuğumuz şey en başarılı yaptığı seçim kazanmak ve referandum kampanyasının da gene icraatlar, köprüler, açılışlar üzerinden neredeyse yarı bir seçim kampanyasına dönüştüğünü görüyoruz. Hocam başlamak ister misiniz?

Söze kimin başlayacağı tartışma programlarında önemli bir durumdur. Bu durumda sunucunun söz hakkını verirken sorduğu soru ve tartışmayı şekillendirme şekli de önemlidir. Yukarıdaki örnekte görüleceği üzere Özyurt'un sorduğu soru iktidar partisinin bir takım eylemleriyle bağlantılı bir biçimde verilmektedir. Aynı zamanda Özyurt konu hakkında bir yargı da bildirmektedir. Vardığı bu yargı sonunda ise bunu bir soruya dönüştürüp konuk Şahin'e yöneltiyor. Bu durumda sunucu siyasi bir meselenin tarafıymış gibi davranıp ve bir siyasi eylemin arka planına gönderme yaparak soruyu konuğa sormaktadır. Şahin'in 2017 Anayasa Referandumu'nda "evet" tarafını temsil ettiği bilinen bir gerçektir. Ancak sunucu sorduğu bu soruyla aynı zamanda sorunun içerisinde kanaat bildirmesiyle Şahin'i savunmaya, dolayısıyla dezavantajlı bir konuma itmektedir. Özyurt'un stüdyodaki otorite konumunu göz önünde bulundurduğumuzda bu durum sunucunun tarafsızlığına gölge düşürmektedir. Aynı zamanda bu durum Kerbrat-Orecchioni'nin bahsettiği eşitsizlikçi sözsüz düzenbirimlere atıf yapmaktadır.

Türkiye'deki tartışma programlarının genel işleyişinde bir takım benzerlikler yer almaktadır. Bunlardan en yaygın olanı olarak, konuşmayı başlatanların söz hakkı sıraları bittiğinde ve diğer taraf söz aldığında karşı tarafın konuşma sırasına müdahalede bulunmasını gösterebiliriz. Bu durum müzakere içerisinde eşitsiz bir biçim almakta ve konuşma hakkına müdahalede bulunulan tarafın tepkisini çekmektedir. Türkiye'nin Gündemi programının ilgili bölümünde de buna benzer pek çok sahne yaşanmıştır. Konuklardan karşıt iki görüşü temsil eden Tataroğlu ve Şahin'in karşılıklı tartışmasında bahsedilen söz kesme durumu karşılıklı bir atışmaya dönüştüğü için ve sunucunun bu duruma müdahale etmemesinden ötürü Tataroğlu ile Referandum konusunda görüşü savunan Poyraz bu duruma sinirlenerek şöyle bir çıkışta bulunmuştur:

> Poyraz: Elfin Hanım ve Mehmet Bey ikiniz de söz aldınız bırakmıyorsunuz. Öyle yok. Sözü aldınız bırakmıyorsunuz. Eğer böyle olacaksa hiç konuşmayalım kalkalım. Yani burada çok konuşan bastıracak şekline dönerse olmaz o iş. 10 dakikadır konuşuluyor kardeşim. Böyle tartışma olmaz.

Ortamın gerginleştiği anda gelen bu çıkış söz hakkının eşit bir biçimde dağıtılmadığına işaret etmekle beraber söz hakkına ve sırasına müdahalenin de ne amaçla yapıldığının altını çizmektedir. Poyraz'ın "çok konuşan bastıracak şekline dönerse olmaz o iş" diyerek serzenişte bulunması Kerbrat-Orecchioni'nin sözlü düzenbirimlerini akla getirmektedir. Sunucunun bu noktada yetersiz kalması ve söz hakkı düzenlemesinin ortadan kaybolması katılımcılar arasındaki dengeyi bozduğu gibi konuşma içerisinde baskın olan tarafın da kendi argümanını haklı çıkarmada avantaj elde etmesine sebep olmaktadır. Bu noktada sunucunun görevini yerine getirmemesinin konuklar da farkında olduğu için tartışmada dezavantajlı bir konuma düşmemek adına Poyraz böyle bir tepki vermiştir. Buradan hareketle sunucunun söz haklarının verilmesi ve düzenlenmesi konusunda yetersiz

kalması Kerbrat-Orecchioni'nin yaklaşımıyla sözlü düzenbirimleri harekete geçirmiş ve konuşmanın gidişatına hâkim kişilerin egemen olmasına yol açmıştır.

Özyurt'un tartışmayı yönetme konusunda yetersiz kaldığı noktalardan birisi de konuşma sürelerinin eşit bir biçimde paylaştırılmasıdır. Kamusal alan kavramının gereklerini yerine getirmek için eşit şekilde dağıtılan konuşma süreleri oldukça önemlidir. Programın hiçbir bölümünde sunucu tarafından böyle bir kural işletilmemiştir. Ancak yukarıdaki örnekte de görüleceği üzere program içerisinde konukların verdikleri tepkilerle böyle bir kuralın var olduğuna işaret edilmektedir. Yukarıdaki durumdan farklı olarak söz hakkının verilmesi ve düzenlenmesindeki konuklardan kaynaklanan düzensizlikler bu durumda etkili olmamaktadır. Tartışma normal seyrinde gittiği bölümlerde bile konuklar arası böyle bir kuralın işleme koyulmadığı görülmektedir. Ancak yukarıda bahsedilen problemlerin yaşandığı durumlarda herhangi bir konuğun tepkisi sonucu böyle bir kuralın varlığı hatırlanmakta ve sunucu dikkatli davranmaya başlamaktadır. Yine de katılımcıların konuşmalarını eşit bir zaman dilimi içerisinde yaptıkları söylenemez. Bu bakımdan tartışmada hukukçu konuk Poyraz, Kerbrat-Orecchioni'nin sözlü düzenbirimlerinden faydalanarak tartışma içerisinde gerek ses rengi, gerekse hitabet yeteneği ile diğer konuşmacıların önüne geçerek program süresinin büyük bir bölümünü kullanmıştır. Üstelik sözü başkasına vermemek için de halkı öne sürerek aydınlatıcı bir tavır sergilediğini ileri sürmektedir. Ancak programın süresi yaklaşık üç saatlik bir zaman dilimini kapsadığı için konuşma süresi bakımından bir sıkıntı bulunmamaktadır. Bununla beraber bu durum tartışmanın demokratik, katılımcı ve rasyonel olarak gerçekleşmesi noktasında problem teşkil etmektedir. Bu yüzden bu durum karşılıklı güç ilişkilerinin kurulmasına imkân sağlarken, etkileşimin doğasına da gölge düşürmektedir.

C. Tartışmanın Akışı

Türkiye'nin Gündemi programının incelenen bölümünde 2017 Anayasa Referandumu ile ilgili konular tartışılmaktadır. Tartışılan konu kapsam bakımından toplumun genelini ilgilendiren bir konudur. Bu yüzden kamunun tamamını ilgilendiren bu meselenin geniş bir katılımla çokseslilige ortam sağlayacak bir biçimde tartışılması beklenmektedir. Ancak konunun tartışılması için "evet" ve "hayır" cephelerini temsil eden iki zıt görüş sahibi konuklar tercih edilmiştir. Toplumun genelini yakından ilgilendiren bu önemli meselenin bu kadar küçük katılımlı ve çokseslilige engeller bir biçimde tartışılmasına imkân vermek demokratik pratiklerin en baştan ihmal edildiği izlenimi oluşturmaktadır. Katılımcı seçimlerine detaylı bir biçimde bakıldığında bu durum kendini daha açık şekilde belli etmektedir. Buna bağlı olarak hiyerarşik unsurlar programın başlamasından itibaren kendini göstermektedir. Konuklar tanıtılırken sunucunun onların mesleki özelliklerine vurgu yapması ya da yapmaması uzmanlık bilgisini öne çıkartırken bize Kerbrat- Orecchioni'nin "dikey ilişki" biçimini ve aynı zamanda Young'un "harici dışlama" olarak adlandırdığı dışlama pratiklerini hatırlatmaktadır (bkz. bu çalışma: 46-47). Aynı zamanda bu durum Habermas'ın "ideal konuşma durumu"nun gerçekleşmesine yönelik de engelleyici unsurlar barındırmaktadır (bkz. bu çalışma: 44-45). Söz konusu konukların tanıtımı şu şekilde gerçekleşmiştir:

> Özyurt: Hemen konuklarımı tanıtarak başlayayım. Sevgili Elfin Tataroğlu hoş geldiniz tekrar. Uğur Poyraz sayın hukukçumuz. Sayın Yasin Şamlı siz de hoş geldiniz efendim. Doç. Dr. Mehmet Şahin Gazi Üniversitesinden hoş geldiniz tekrar.

Konukların uzmanlık durumu tartışma programları özelinde önemlidir, zira söz konusu bu konuklar alanlarında uzman oldukları için tartışma alanına çağırılmaktadırlar. Ancak sunucunun konuklarını tanıtırken kimi konuşmacıların uzmanlık kimliğine vurgu

yaparken kimininkine vurgu yapmaması bir takım hiyerarşik unsurlar içermektedir. Öncelikle sunucu katılımcıların tanıtımını yaparken aynı samimiyetle davranmamaktadır. Buradan hareketle konukların tanıtımındaki söylemsel farklılıklar sunucunun onlara bakış açısını ele vermektedir. Konuk Poyraz'dan "hukukçumuz" diye bahsedilmesi stüdyodaki karşıt görüşten diğer hukukçu Şamlı'nın otoritesini sarsmakla beraber, aynı şekilde siyaset bilimi alanında uzmanlaşmış akademisyen Şahin'in unvanıyla beraber tanıtılması bir diğer siyaset bilimci Tataroğlu karşısında söz söyleme edimini değerli hale getirmektedir. Stüdyodaki otoriteyi temsil eden sunucunun böyle bir davranışta bulunması konukların otoritesine zarar vermektedir ve kimi konuğun uzmanlık söylemini güçlendirirken kimininkini ise zayıflatmaktadır. Bu durum Kerbrat-Orecchionin'nin "dikey ilişki" biçimindeki statü kaynaklı hiyerarşik eşitsizlikleri devreye sokmaktadır.

Yukarıda Özyurt'un konukları tanıtırken kullandığı söylemden anlaşılacağı üzere, konuklar programa gelmeden daha doğrusu yayına çıkmadan evvel sunucunun konuklarla bir takım etkileşimde bulunduğu kendini açıkça belli etmektedir. Bu durum gösteriyor ki katılımcılar kanal tarafından konunun uzmanları olduğu varsayılarak seçilmektedir. Bu durumun böyle olduğu zaten bir ön kabuldür ancak sunucunun bunu bir şekilde izleyiciye aksettirmesi durumu alenen ortaya koymaktadır. Bu yüzden 2017 Anayasa Referandumu'nu tartışmak üzere stüdyoya çağırılan konukların kimler olduğuna, temsili niteliklerine (temsil ettikleri kişiler, gruplar ve kurumlar) ayrıca bakmak gerekmektedir. Konuklardan "hayır" cephesini temsil eden Tataroğlu daha önce CHP bünyesinde siyasi bir takım faaliyetlerde bulunmuş ve aynı zamanda akademik faaliyetleriyle de öne çıkmaktadır. "Hayır" cephesinin diğer temsilcisi ise Poyraz'dır. Poyraz yukarıda da değinildiği üzere hukukçudur. Buradan da anlaşılacağı üzere yönetim sistemi değişikliğinin konu edildiği bu programda konuyla alakalı meslek gruplarından konukların seçildiği gözlemlenmektedir. "Evet" cephesinin konuklarından Şahin ise Gazi

Üniversitesi'nde siyaset bilimi alanında öğretim görevlisi olarak görev yapmaktadır. Şamlı avukat, hukukçu ve yazar kimliği ile öne çıkmaktadır. Bu bakımdan konukların seçiminde karşılıklı olarak mesleki bir eşitlik unsuru aranmış olduğu dikkat çekmektedir. Ancak kamusal bir meselenin tartışılması noktasında bu konukların temsil nitelikleri iyimser bir bakış açısıyla ele alınamaz. Çünkü Habermas'ın "ideal konuşma durumu" kavramsallaştırması ve "kamusal alan" anlayışından yola çıkıldığında buradaki tartışmanın tarafları toplumun genelini temsil etmemektedir. Bu yüzden Young'un "harici dışlama" pratikleri burada işlevseldir. Kamuyu bu denli ilgilendiren bir mesele karşısında tartışma ve karar alma süreçlerine dâhil edilmesi gereken bireylerin ve grupların bilerek ya da bilmeyerek tartışma dışı bırakılma durumu bu program özelinde kendini belli etmektedir. Bu yüzden bu noktada Türkiye'nin Gündemi programının kamusallığı sorgulanmaktadır. Aynı zamanda bu durum, Young'ın tartışma programları hakkında "gazeteciler ve siyasal seçkinlerin kamusal görünürlüğe eriştiği bir alan" şeklinde ileri sürdüğü savı da desteklemektedir.

Kamusal bir tartışmanın yaşandığının varsayıldığı bu ortamda kamusallığı engelleyen noktalar bulunmaktadır. Bu duruma konukların programın başında tartışma şekillenirken kamusal bir tartışmadan ziyade sadece kendi sözlerini söyleyip diğer konukları dikkate almamaları örnek gösterilebilir. Buna bir de jestler, mimikler ve bakışlar ile karşı tarafla temas kurmaktan kaçınmaları eklendiğinde tartışma akış olarak bu durumdan etkilenmektedir. Özellikle programın başında söz verilen konuşmacıların bu tür davranışlar sergileyerek konuşmalarını sunucuya bakarak yapmaları iki taraf arasındaki ilişkiyi belirlemede etkili olmaktadır. Bu yüzden konukların sadece sunucu ile göz teması kurması ve anlatacaklarını ona bakarak anlatması müzakerede Kerbrat-Orecchioni'nin "yatay ilişki" biçiminin sözsüz göstergeleri işlevselleştirmektedir. Ancak tartışmanın ilk dakikalarında referandumda "hayır" cephesini temsil eden konukların böyle bir konuşma

şeklini tercih ederken "evet" cephesinden gelenler karşıt görüşle göz teması kurması tartışmayı daha da düzenli hale getirmiştir. Bunun sonucunda ilk olarak konuklarla göz teması kurmayan taraf konuşurken stüdyoda tek taraflı bir tartışmanın devam ettiği göz önünde bulundurulduğunda, karşı tarafın etkileşimli bir şekilde tartışmaya dâhil olması ve göz teması kurmasıyla gerçek bir tartışma ortamı oluşmaya başlamıştır.

Etkileşimi engelleyici unsurların bir diğer önemli değişkeni olarak da konukların bir birine hitap ediş tarzı gösterilebilir. Çünkü bu tür söylem tarzları bir takım dışlama faaliyetlerini içerebilmektedir. Türkiye'nin Gündemi programında konuklar normalde birbirilerine "siz" diyerek hitap etmektedirler. Bu sık rastlanılan bir durum olmakla beraber sonu hakaretle biten istisnalar da olabilmektedir. Ancak "üstadım" diyerek yapılan bir sesleniş karşı tarafı memnun etmekle birlikte diğer konukları küçük düşürücü bir sonuca da yol açabilecektir. Konuklardan iki hukukçu Poyraz ve Şamlı (her ne kadar Şamlı' nın hukukçu olduğu program açılışında sunucu tarafından vurgulanmasa da daha sonra hukukçu olduğu anlaşılmaktadır) bir tartışma esnasında önce Poyraz'dan başlamak suretiyle "üstadım" diyerek birbirilerine seslenmişlerdir. Buradan hareketle iki hukukçu birbirilerinin statüsüne vurgu yaparak diğer konuklar için eşitsizlikçi bir durum oluşturmakla beraber diğer konuklar bir nevi dışlayıcı bir tutuma maruz kalarak Kerbrat-Orecchion' nin bahsettiği dikey ilişki biçimi içerisindeki eşitsizlikçi faktörlere maruz kalmışlardır. Aynı şekilde Poyraz'ın akademisyen katılımcı Şahin'e "hocam" diyerek hitap etmesi de stüdyoda bulunan konukların statülerine vurgu yapıldığını göstermektedir. Katılımcılardan Tataroğlu'nun bu gibi sıfatlarla nitelenmemesi ise etkileşimdeki eşitsizlikçi süreçlere atıf yaparken aynı zamanda onun dezavantajlı bir konuma sürüklemektedir.

Katılımcıların mesleki statüleri ve uzmanlık bilgileri 2017 Anayasa Referandumu'nun tartışılması için stüdyoya çağırılmasında etkili olmuştur. Ancak bu durumun bir takım

olumsuz yanları da program içerisinde kendisini gösterebilmektedir. Her biri önemli kurumlarda ya da mesleklerde görev yaptıkları için kendi argümanlarının değerli olduğu inancı katılımcılarda hâkim bir durumdur. Bu yüzden bazı durumlarda program dışındaki kimlikleri onların program içerisindeki davranışlarını etkilemekte ve yeri geldiği zaman tartışmalar şiddetlenmektedir. Bu gibi durumların sonucunda rasyonel bir biçimde tartışmanın gerçekleşeceği yerde bazen kamusal alan kavramına yakışmayacak tartışmalar başlayıp bitmektedir. Zira "kızgınlık, öfke, şiddet" gibi unsurlarla desteklenen konuşmalar rasyonel şekilde işlemesi beklenen konuşmanın gidişatına gölge düşürmekle beraber, etkileşimi bozan hitap biçimleri programın akışına doğrudan etki etmektedir. Bu gibi hitap biçimleri ile gerçekleştirilen konuşmalar sonucu bozulan kamusallık ortamı programın sonuna kadar devam etmekte ve tartışmanın diğer kısmı kamusal, demokratik ve rasyonel bir tartışmanın bir örneğine sahne olmamaktadır. Örneğin şu diyalogda geçen cümleler tartışmanın diğer kalanı için konukların birbirine öfke beslemesine neden olmuş ve o diyalogdan sonra program gergin geçmiştir:

> Tataroğlu: Birinci dünya savaşında biz ne yaptık, işgal devletlerinin içerisinden hem o işgalden devletimizi kurtardık, hem sınırlarımızı koruduk.
>
> Şamlı: Hangi ülkemizi? Ne kadar kısmını?
>
> Tataroğlu: Başarısız mı olduk birinci dünya savaşında? Zaten paramparça olmuştuk Osmanlı'nın son döneminde.
>
> Şamlı: Ama bakın ülkemizi kurtardık deyince sanki Osmanlı coğrafyası kurtulmuş gibi…..
>
> Poyraz: Hayır ya ne alakası var atma.

Programın bu anına kadar görece saygı içerisinde geçen tartışma bu diyalogdan ve diyalog içerisinde geçen söylemlerden ötürü gergin bir hal almıştır. Aynı şekilde yine

programın başından beridir sembolik bir biçimde işleyen rasyonel kamusal alan, etkileşimi engelleyen bu gibi hitap tarzlarıyla Habermas'ın bahsettiği "ideal konuşma durumu"nun dışına çıkmıştır. Katılımcılardan Poyraz'ın, Tataroğlu ve Şamlı'nın karşılıklı konuşması sırasında konuşmaya müdahale ederek Şamlı'ya yönelik "atma" şeklinde kızgın bir biçimde kullandığı kelime gerçek ve duygu ayrımının birbirine karıştığını göstermektedir. Poyraz'ın burada kızgın bir biçimde kurduğu bu cümle ile desteklediği konuşması tartışmanın gidişatına gölge düşürmektedir. Ayrıca bu durum Şamlı'yı küçük düşürücü bir biçimde gerçekleştiği için Kerbrat-Orecchioni'nin ve Young'un da değindiği konuşmayı engelleyici sözlü edimlerin gerçekleşmesine neden olarak tartışmanın demokratikliğinin, rasyonelliğinin ve kamusallığının sorgulanmasına neden olmuştur.

D. Söylemsel Kapanma Stratejileri

Türkiye'nin Gündemi programına konu olan referandum meselesi katılımcılar tarafından tartışılırken uzman konukların aynı konu hakkında iki zıt görüşü savunmaları beraberinde bazı söylemsel dışlama pratiklerini harekete geçirmiştir. İlk bakışta bu dışlama pratikleri herhangi bir dezavantaj taşımıyor ve dil kullanımındaki bazı farklılıkları yansıtıyor gibi görünebilir. Ancak konukların gerek uzmanlık söylemi olsun gerekse konukların bu meselelerin farklı yerlere çekilerek meşrulaştırılması bir takım ideolojik unsurlar barındırmaktadır. Anlam üzerinde süren bu mücadeleyi açığa çıkarmak ise Deetz'in kavramsallaştırdığı stratejiler ile mümkün olmaktadır.

Bir önceki bölümde incelenen program olan Türkiye'nin Nabzı programında da görüldüğü üzere tartışma programları dışlama pratiklerinin üst düzeyde olduğu bir format türüdür. Öyle ki bunun ilk örneğini henüz program başlar başlamaz görülmektedir. Sunucu programı açtıktan sonra söz sırasını Poyraz'a verdiğinde Poyraz söze şöyle başlamaktadır:

> Poyraz: Şimdi tabi Ahu Hanım Türkiye'de herkes ya futbol hakemi oluyor ya da hukuk profesörü olabiliyor anında. Biz bir maç seyrederiz o maçın üzerine seyreden herkes penaltı, değil diye beş milyon insan ahkâm kesebiliyor. Bir anda Türkiye'nin gündemine anayasa değişikliği ya da bazı zaman farklı hukuki tartışmalar düşüyor. Herkes bir anda anayasa hukukçusu oluyor. Herkes bir şey söylüyor.

Buradaki ifadelerinden de anlaşılacağı üzere Poyraz, toplumu ilgilendiren bir meselenin toplum tarafından konuşulmasına ve tartışılmasına karşı çıkmaktadır. Kendisinin de bir hukukçu olduğunu hatırlarsak altını çizeceğimiz nokta anayasa değişikliği meselesinin sadece hukukçular tarafından konuşulabileceğini ileri sürmesi bu konuya mesleki bir ayrıcalık kazandırmaktadır. Ancak stüdyodaki konuklardan sadece ikisinin hukukçu olduğunu ve hukukçulardan Şamlı'nın da anayasa hukuku konusunda uzmanlaşmadığını göz önünde bulundurduğumuzda Poyraz'ın *yetkisizleştirme* üzerinden söylemsel dışlama pratiklerine başvurduğunu görmekteyiz. Burada üzerinde durulması gereken bir diğer nokta ise Poyraz'ın tepkisinin tartışma ortamında bulunan katılımcılara yönelik değil, toplumun geneline yönelik olmasıdır. Bu haliyle bile olsa topluma yönelik yapılan bu yetkisizleştirme, tartışma alanında bulunan "evet" ve "hayır" cephelerinin temsilcileri üzerinden belirli kesimlerin tartışma pratiğinden dışlanması anlamına gelmektedir. Böylelikle Poyraz, toplumsal gelişmelerin baş aktörü olan halk faktörünü etkisiz bir konuma itmektedir. Uzmanlık bilgisini öne çıkaran Poyraz halktan da bu bilgi birikimiyle hareket etmesini beklemekte ve uzmanlık bilgisine sahip olmayanın bu konu hakkında konuşmamasını istemektedir. Ancak kamusal alan olarak tarif edilen bu ortamda uzmanlık görüşünün öne çıkarılarak katılımcıların ve dolayısıyla halkın bu şekilde yetkisizleştirilmesi kamusal alan kavramıyla ters düşmekte ve mevcut programın varlığının sorgulanmasına neden olmaktadır.

Toplumsal gelişmelerin doğal bir tarafı olarak toplumun kendini ilgilendiren meselelerden uzak tutulmaya çalışılması ve uzman görüşünün öne çıkarılması dışlayıcı bir özellik barındırırken, konuklar tarafından bu kez toplum üzerinden farklı meselelerin meşrulaştırılmaya çalışılması ortaya bir anlam karışıklığı çıkarmaktadır. Bir önceki dışlama pratiğinin gerçekleştiren Poyraz ile aynı görüşü savunan Tataroğlu, aşağıda geçen diyalogda ileri sürdüğü tezi halka referans vererek şu şekilde meşrulaştırmaktadır:

> Tataroğlu: Muhalefet olsun diye ekonomik sorunlar var neden bunu yapıyorsunuz değil. Gerçekten vatandaştan gelen geribildirim bu. Mesela buraya gelmeden evvel Kahramanmaraş'ta gittiğim bütün ilçelerde de bana hep söylenen şu oldu; çocuklarımız işsiz, sıkıntılarımız var. Biz önce buna çözüm getirilmesini istiyoruz.

Tataroğlu burada ileri sürdüğü argümanı desteklemek adına halktan aldığı geribildirimleri örnek göstermektedir. Bu şekilde halkı ilgilendiren bir meseleyi yine halkı referans göstererek rasyonelleştirmeye, dolayısıyla meşrulaştırmaya çalışmaktadır. Burada ileri sürülen argümanı savunmak için bunu bir takım rasyonel nedenlerle süslemeye çalışmaktadır. Uzman görüşünün bu noktada daha üst düzeydeki açıklayıcı kanıtı olarak halkın kullanılması, bu tartışmada salt olarak meşrulaştırmaya ihtiyacı olacağı için Tataroğlu'nu böyle bir yola sevk etmiştir. Ancak bu durum, Tataroğlu'nun öne sürdüğü hipotezin doğru olacağı anlamına gelmez. Tataroğlu sadece bu durumu görüşlerini kamusal ortamda halkı referans göstererek, yani meşrulaştırma stratejisine başvurarak savunmaya çalışmaktadır.

Bu tür tartışmalarda sıkça başvurulan dışlama stratejilerinden bir diğeri ise *doğallaştırma* stratejisidir. Şamlı ile Poyraz arasında geçen Suriye'li göçmenlerin Batı'ya neden göç ettiği hakkında yapılan tartışmada bir türlü ortak bir neden bulunamamıştır. Nedenler aslında basit ve açık olduğu halde iki görüş arasındaki algı farklılıklarından dolayı iki

taraf da konuyu farklı şekilde anlamlandırmaya çalışmaktadır. Şamlı Avrupa'ya göç eden göçmenlerin ülkelerinde yaşanan huzursuzluk ortamından kaçmak için gittiklerini ileri sürerken, Poyraz Avrupa'da daha iyi yaşam şartlarının hâkim olduğu için göçmenlerin oraya gittiğini ileri sürmektedir. Burada iki konuğun da yapmaya çalıştığı şey, toplumsal olarak üretilmiş tarihi ve toplumsal süreçlerin göz önünden uzaklaştırılması ve ileri sürdükleri savların verili bir durummuş gibi gösterilmesi şeklinde işleyen *doğallaştırma* sürecidir. Böylelikle biri diğerinin görüşünü doğallaştırma stratejisi ile dondurmaya çalışırken, diğeri de kendi görüşü hakkında bu stratejiyi izlemektedir. Böylelikle iki görüş de kendi görüşlerini öncelikli konuma getirmeye çalışmaktadırlar.

Program içerisindeki dışlama stratejileri sadece konuklar arasında gerçekleşmemektedir. Stüdyo içerisindeki oluşturulan kamusallığın bir unsuru olarak sunucu da yeri geldiğinde tartışmanın bir tarafı olabilmektedir. Bu yüzden sunucunun bir takım faaliyetleri onun da dışlama stratejilerinin içerisinde aktif olarak yer almasına neden olmaktadır. Bu yüzden sunucunun taşıdığı otoriteden dolayı konuşmaya müdahalesi konusal engelleme olarak algılanabilmektedir. Tartışma içerisindeki otoritesinden ötürü sunucu bazı konuların gereksiz yere uzadığı ya da tartışılmasının bir şey ifade etmeyeceğini ileri sürerek konuyu kapatabilmektedir. Aşağıdaki diyalog konusal engelleme stratejilerinin bu bakımdan bir örneğini oluşturmaktadır:

> Şamlı: Size ben şunu sorayım.
>
> Tataroğlu: Ama o karşılıklı kazan-kazan ilişkisiydi yani o sömürü değildi. Kazan-kazandı yani.
>
> Özyurt: Bu Avrupa meselesini kapatsak istiyorum ben açıkçası. Bir yere götürmüyor bizi.
>
> Poyraz: Evet vatandaş KHK'ları soruyor.

Konuklar arasında referandum meselesi tartışılırken buna bağlı olarak Avrupa ile ilgili bir tartışma gündeme gelmiştir. Ancak karşılıklı iki konuğun bu konu hakkında yaptığı tartışma sunucu ve diğer konukların dikkatini çekmemektedir. Bunun üzerine sunucu bir çıkışta bulunarak konunun artık kapanması gerektiğini ve farklı bir tartışmaya devam edilmesi gerektiğini ifade ederek konusal engellemede bulunmuştur. Bu strateji aynı zamanda diğer konuklardan da destek bularak konunun kapanmasına neden olmuştur. Burada kapanmayı destekleyen argümanlardan birini konuk Poyraz öne sürerek kapanma gerekçelerini meşrulaştırmaktadır. Böylelikle kişisel şüphelerin, problemlerin ifade edilmesinin ve bu konu hakkındaki değişimin yolu da kapatılmaktadır. Aynı zamanda neyin konuşulup neyin konuşulmayacağı *konusal engelleme* stratejisine başvurarak Özyurt tarafından belirlenmekte ve Poyraz'ın da bu duruma destek olmasıyla tartışmada eşitsizlikçi süreçler işletilmektedir.

Bu tür programlarda öne çıkan bir diğer dışlama stratejisi ise bir önceki program incelemesinde değinildiği gibi anlamın inkârıdır. Konuklar bir argümanı öne sürerken sık sık karşı tarafın söylemsel karşılaması ile karşılaşmaktadır. Bu karşılama esnasında konuğun öne sürdüğü ile karşıt konumdakinin öne sürdüğü örtüşmediği vakit böyle bir stratejiye başvurulmaktadır. Poyraz ile Şamlı arasındaki aşağıdaki diyalog bu duruma örnektir:

> Şamlı: Türkiye Avrupa'dan koptuğu zaman başka büyük birliklere önderlik yapacak potansiyele sahiptir.
>
> Poyraz: Ne gibi?
>
> Şamlı: Çeşitli gerekçelerle Ortadoğu'ya gidiyoruz. Birçok Müslüman ülke şunu söylüyor. Siz tekrar bu coğrafyayı toparlayacaksınız.

Poyraz: Yasin üstad bir şey söyleyeyim de oradan yürü. Kıbrıs konusunda Azerbaycan dâhil bizim lehimize bir tane oy kullanmadı bugüne kadar. Hangi Müslüman, Türk devletinden bahsediyorsunuz.

Şamlı: Niye yapmadıklarını ben size söyleyeyim.

Poyraz: Ya yapmayın, hamasi laflar bunlar. Bir tanesi sana olumlu oy verir mi?

Görüldüğü üzere Şamlı'nın ileri sürdüğü hipotezi değersiz bulan Poyraz *anlamın inkârı* stratejisine başvuruyor. Böylelikle Poyraz, Şamlı'nın yorumunu baskılayarak anlam üretim sürecini kendine kaydırmaktadır. Karşıt bir anlam üreterek karşı tarafın vermek istediği anlamı inkâr etmekle beraber "ya yapmayın hamasi laflar bunlar" diyerek tartışmaya yönelik tüm kapıları da kapatmaktadır. Bu gibi durumlar iki eşit statüdeki tartışmacının kamusal bir akıl yürütmesinin önünde bir engel olmakla beraber mevcut güç ilişkilerini de devreye sokmaktadır. Böyle bir davranış eleştirel bir çözümlemenin kapılarını da kapatmakta ve tartışmada kamuya dair meselelerin tartışılmasının önüne geçmektedir.

Tartışmada konuklar görüşlerini ileri sürerken genellikle uzman kimliklerinden faydalanmanın yanında kişisel deneyimlerinden de faydalanmaktadırlar. Ancak başvurdukları kişisel deneyimler karşı tarafın ilgisini çekmediğinde bu durum onlar için herhangi bir şey ifade etmemektedir. Bunun sonucunda deneyimin öznelleştirilmesi stratejisi devreye girmektedir. Bunun bir örneğini aşağıdaki tartışmada görmek mümkündür:

Şamlı: Ben yaşadıklarımı konuşuyorum. Ben bu ülkelerin halklarıyla da muhattap oluyorum, yöneticilerini de dinliyorum.

Poyraz: Yok üstad ya. Hayal hayal.

Şamlı: Ben kendi yaşadıklarımı söylüyorum size.

Poyraz: Hayal

Şamlı: Sizin için hayal olabilir ama bu ülkelerin halkları böyle bakıyorlar.

Poyraz: Yok be üstadım ben de geziyorum dünyayı da ayrı ülkelere mi gidiyoruz, ayrı insanlarla mı konuşuyoruz. Yok, böyle bir hayal dünyası ya.

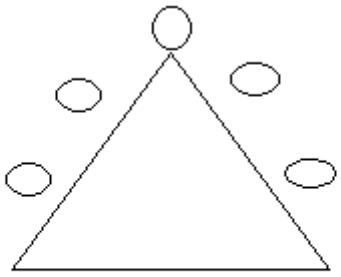
Kişisel deneyim üzerine yoğunlaşan bu diyalogda Poyraz, Şamlı'nın deneyimlerini inkâr ederek, kişisel olanın önceliğine vurgu yapmaktadırlar. Şamlı'nın deneyiminin bir hayalden ibaret olduğunu ve kendi deneyimini de işin içerisine katarak bazı şeylerin sorgulanmasının önüne geçmektedir. Böylelikle Deetz'in deneyimin öznelleştirilmesi strateji devreye girerek karşıt görüşün de bir takım argümanlar ileri sürebilmesinin önüne geçilmiştir. Böyle bir durumda tartışmanın rasyonel, demokratik ve kamusal bir şekilde gerçekleşmesi mümkün olamayacağı gibi bir takım dışlama faaliyetleri de tartışmanın kamusallığına zarar vermektedir.

III. Karşıt Görüş Programı

Karşıt Görüş adlı tartışma programı HaberTürk televizyonunda yayınlanmaktadır. Haftalık olarak düzenli bir şekilde yayınlanmamakla beraber, haftanın herhangi bir günü gündemin yoğunluğuna göre ekrana gelmektedir. Bu yüzden yayın günü ve saati konusunda belirli bir tarih ve saat vermek mümkün değildir. Program sunuculuğunu Balçiçek İlter yapmaktadır. Programın incelenen bölümü 5 Nisan 2017 tarihli referandum tartışmalarının yaşandığı program bölümünü kapsamaktadır. İncelenen programda konuk olarak gazeteciler Cem Küçük, Ümit Zileli, Mehmet Sarı ve Celal Ülgen yer almaktadır.

A. Mekânın Fiziksel Özellikleri

Karşıt Görüş programı daha önce incelenen Türkiye'nin Nabzı programı ile aynı kanalda ekranlara gelmektedir. Bu yüzden mekânın düzenlenişi noktasında büyük oranda Türkiye'nin Nabzı programı ile benzer özellikler göstermektedir. En büyük benzerlik ise tartışmacıların ve sunucunun konumlandırılması noktasında gerçekleşmektedir. Diğer programdaki "V" şeklindeki masa şekil 3'te görüldüğü üzere burada da yer almaktadır. Buradan hareketle kanalın kamusal bir tartışmanın geçeceği mekân konusunda sabit bir anlayışı olduğu anlaşılmaktadır.

Şekil 3

Bununla beraber "karşıtlık" ortamının oluşturulabilmesi için Karşıt Görüş programında da bir takım düzenlemeler mevcuttur. Bu yüzden diğer programlarda görüldüğü gibi bu programda da tartışmanın karşılıklı etkileşim çerçevesinde gerçekleşmesi için "karşıtlık" unsuru mevcuttur. Karşıtlığın oluşturulabilmesi için iki ayrı görüşü temsil eden ikişer konuk "V" şeklindeki masanın etrafında karşılıklı bir biçimde oturmaktadırlar. Ancak diğer programdaki konumlanışın aksine bu programda sunucuya yakın olan tarafta gazeteci konuklar yer almaktadır. Diğer programda karşıt görüşlü milletvekillerinin, bu programda ise gazetecilerin sunucuya yakın olması bir takım hiyerarşik unsurları akla getirmektedir. İlk olarak konukların statülerine göre stüdyodaki otorite kavramına yakın şekilde konumlanışı görsel olarak bir eşitsizlik oluşturmaktadır. Bu yüzden mekânın

düzenlenişi sırasında konukların önemine yönelik olarak bir konumlandırma stratejisi izlenmiş ve bu şekilde stüdyo içerisinde bir takım egemenlik ilişkisi kurulmaya çalışılmıştır. Aynı zamanda bu şekilde bir konumlanış söz alma ve konuşmaya dâhil olma gibi tartışmanın kamusallığına doğrudan etki edebilecek unsurları bünyesinde barındırmaktadır. Bu yüzden Kerbrat-Orecchioni'nin kavramsallaştırdığı tartışmayı etkileyen sözsüz düzenbirimler bu noktada işlevseldir.

Yukarıda da bahsedildiği üzere "V" şeklindeki masa yapı olarak eşitsizlikçi unsurlar barındırmaktadır. Sunucuya yakın olma durumu sembolik olarak söz hakkında yakın olmak anlamını taşıdığı için fiziki etkenler gereği sunucuya yakın olanlar bu konuda avantajlı bir konuma sahip gibi görünmektedirler. Sunucunun "V" şeklindeki masanın en hâkim noktasında oturması onun söz hakkının düzenleyicisi ve programın hâkimi konumunu güçlendirmektedir. Sunucu bu konumunu sahip olduğu imkânlar ile de pekiştirmektedir. Tartışmanın can alıcı bir noktasında herhangi bir bilgiye ulaşmada ve bu bilgiyi tartışmaya dâhil etmede kendisine avantaj sağlayacak bir bilgisayar önünde yer almaktadır. Sunucu bunun gibi fiziki imkânlarla otorite konumun güçlendirmekle beraber izleyicilerden gelecek bir geri bildirimi anında konuklara iletme imkânına da sahiptir. Böyle bir durum tartışmanın kamusallığını artıracağı için bu duruma olumlu bir bakış açısıyla bakılabilir. Ancak konuklardan Küçük'ün sürekli olarak cep telefonu ile ilgileniyor olması ve diğer konukların böyle bir davranışta bulunmaması eşitsizlikçi bir durum oluştururken, Küçük'ün cep telefonu kullanımı ile kendisine tartışma içerisinde avantajlı bir konum sağlayabileceği durumu akla gelmektedir.

Programa katılan konuklar şık bir biçimde ve resmi bir toplantıya katılır gibi giyinmişledir. Bu yüzden görsel üstünlük bakımından herhangi bir eştsizlikçi unsura rastlanmamakla beraber konuklardan Ülgen'in kravat takmadığı görülmektedir.

B. Sunucunun Konumu

Karşıt Görüş programının sunuculuğunu Balçiçek İlter gerçekleştirmektedir. Bu yüzden söz haklarının verilmesi ve düzenlenmesi, konuşmanın akışına kimin yön vereceği gibi konuları düzenlemede stüdyodaki otoriteyi temsil etmektedir**.** Bu konumunun verdiği sorumlulukla İlter, söz hakkının verilmesi ve düzenlenmesi gibi hassas meselelere dikkat etmeye çalışmaktadır. Bununla beraber program boyunca önceden belirlenmiş konular hakkında tartışmayı yürütmeye çalışması önceden belirlenmiş akışın dışına çıkamadığına işaret etmektedir. Bu yüzden sunucu kimliğinin olduğu sorumlulukla hareket eden İlter, aynı zamanda programı açtıktan sonra sorularını önceden belirlenmiş konular hakkında sormaya özen göstermektedir.

"Tarafsızlık", bir tartışma programının sunucusunda bulunması gereken en önemli unsurlardan bir tanesidir. Bu yüzden İlter de bu izlenimi verebilmek ve tartışmayı görece eşit bir yaklaşımla sürdürebilmek adına kendine özgü bir strateji geliştirmiştir. Herhangi bir konuya yönelik açıklayıcı bilgi alabilmek için program akışı içerisinde kendi sorularını geliştirmesi ve söz hakkı sırası ve sürelerini dağıtma konusunda görece adil davranıyor görüntüsü bunlara örnek olarak verilebilir. Ancak kendi soruları ve adil davranıyor görüntü bu yapıyı sahiplik yapısından bağımsız bir alanmış gibi düşünmek anlamına geleceği için sunucuya fazlaca özerklik atfedilmesi gibi iyimser bir yaklaşım ortaya çıkacaktır. Bunun için stüdyo içerisinde hararetli bir tartışma yaşanırken sunucunun bir konuya ilişkin görüşünü dile getirmede bir sakınca görmemesi ve fikir beyan etmesi onun "tarafsız" olma konumuna zarar vermektedir. Buradan hareketle sunucunun bu davranışları kanalın yayıncılık politikasından bağımsız düşünülemeyeceği için bu ilişkinin de onun tarafsızlığı sorgulanırken göz önünde bulundurulması gerekmektedir. Ancak sunucunun tartışma içerisindeki sembolik halktan yana olan görüntüsü nihai olarak izleyiciye bu izlenimi vermektedir.

Program İlter'in uzunca bir giriş konuşması ile başlamıştır. 2017 Anayasa Referandumu sürecinde yaşananlar tartışmanın ana konusunu oluşturduğu için İlter o günkü ortamı özetleyen uzunca bir girişten sonra tartışmayı başlatmak için sözü konuğuna vermektedir. Böylelikle tartışmanın hangi konu etrafında şekilleneceğinin altını çizen sunucu, tartışılan konunun tarihi bir önemi olduğunun üstünü çizerken ona bağlı olarak siyasilerin bu konu üzerinden birbirilerine seslenişlerini ya da suçlayıcı tavırlarının altını çizmektedir:

> İlter: Tarihi referanduma sayılı günler kala Türkiye anayasa değişikliğini ve Cumhurbaşkanlığı hükümet sistemini konuşmaya, tartışmaya devam ediyor. Bir yandan siyasi partilerin referandum mitingleri sürerken, Kılıçdaroğlu'nun kontrollü darbe açıklamalarının yankıları da kuşkusuz devam ediyor. Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan da Kılıçdaroğlu'na son derece sert bir tepki gösterdi.

Sunucu bu girizgâhtan sonra tartışmanın hangi minvalde ilerleyeceği ve hangi konulara değinileceği konusunda ipuçları vererek konuyu şekillendirmektedir. Aynı zamanda tartışmanın bu yönde ilerlemesi gerektiğinin de altını çizmektedir. Zaten tartışmayı açışından anlaşılacağı üzere sunucunun böyle bir ortamı buraya taşıma isteği de anlaşılmaktadır. Bu yüzden ilgili tartışmaların bir uzamı olarak stüdyo ortamının bu tartışmaya sahne olacağı izlenimi edinilmiştir. Burada üzerinde durulması gereken nokta sunucunun tartışmayı çerçevelendirmesi aşamasında bahsettiği başlıkların çatışmalı bir çizgide ilerlemesidir. Bu çatışmalı çizgide sunucunun işinin zor olacağı bir ön kabul olmakla beraber eşitsizlikçi süreçlerin en başından kabul edildiğinin bir göstergesidir.

Sunucu konuklarına karşı genel olarak mesafeli bir yaklaşım geliştirmiştir. Ancak tartışma ortamı yukarıda da belirtildiği üzere çatışmalı bir biçimde ilerlemek üzerine tasarlanmıştır. Bu yüzden 2017 Anayasa Referandumu'na ilişkin "evet" ve "hayır" taraflarını temsil edenler arasında tansiyonu yüksek diyaloglar sık sık program içerisinde

yaşanmaktadır. Bu noktada sunucunun ve kanalın istediği şekilde kurulmaya çalışılan tartışma ortamı kontrolden çıkmaktadır. Bunun üzerine sunucunun takındığı tutum bazen yerini ortamı yumuşatmaya yönelik davranışlara bırakabilmektedir. Böylelikle bu tavrıyla sunucu tartışmanın müzakereci bir düzlemde ilerleyebilmesi ve söz hakkının ve sürelerinin adil bir şekilde işletilebilmesi adına tavrını değiştirebilmektedir. Toplantının otorite ve adalet mekanizması görevini gören sunucu adil olduğunu ve ortada konumlandığını su sözlerle belirtmeye çalışmaktadır:

> İlter: "Evet" de çıksa "hayır" da çıksa gerçekten de aslında sakinliğe ihtiyacımız var bütün memleket olarak.

Buradan anlaşılacağı üzere sunucu tartışma kamusal bir müzakere biçiminden çıktığında kendini ortada konumlarken birlik beraberlik mesajı vermektedir. Ancak tartışmanın akışında bu tezi çürüten olaylar da meydana gelmiş ve sunucu konuklardan etkilenerek stüdyoda olmayan birisi hakkında görüşünü beyan etmiştir. Hatta bir adım daha ileri giderek söz konusu şahıs hakkında karşıt görüşü oluşturan katılımcılarla tartışmaya girerek hedef gösterme mekanizmasını devreye sokmaktadır. Bu tavırla sunucu adil olma edimine gölge düşürmektedir. Aynı sunucu bu davranışıyla tezat oluşturacak şekilde stüdyoda olmayan farklı bir kişi hakkında konuşulurken de bu kez şöyle bir ifade kullanmaktadır:

> İlter: Burada olmayanları konuşmayalım. Şimdi herkese cevap olur biliyorsunuz yani bitiremeyiz programı ama başka bir zaman yaparız onu.

Sunucu bir dakika önce farklı bir kişi hakkında yorum yaparken o kişinin cevap hakkının farkında olmadan ve hakkını gözetmeden konuşurken farklı bir kişi daha konuya eklenince aynı tavrı sergilememektedir. Bu haliyle sunucu kendisiyle çelişmektedir. Aynı zamanda buradaki davranışı söz hakkı kavramına verdiği önemin bir göstergesiymiş gibi

görünmektedir. Ancak sunucuyu bu davranışa iten sebep söz hakkı sırasına olan saygısı değildir. Sunucunun ortam sakin iken tartışmaya dâhil oluşu genellikle bir başka tartışmaya yol açıcı ya da tartışmanın şiddetlenmesini sağlayıcı şekilde olmaktadır. Bu yüzden program kontrolden çıktığında bu kez de tartışmayı eski çizgisine sokabilmek için farklı bir söylem şekli belirlemektedir. Buradan da anlaşılacağı üzere sunucunun programa müdahaleleri tartışmanın çatışmalı bir çizgide geçmesi için yapılmaktadır. Bu noktada söz hakkının verilmesi ve düzenlenmesi noktasında programın kontrolden çıktığı anlarda sunucu dengeyi sağlayabilmek adına bir takım yöntemlere başvurmaktadır. Bunlardan birisi reklamlardır. Reklamlar söz konusu olduğu zaman tartışma sunucu tarafından tatlıya bağlanabilmektedir. Söz konusu olan şu diyalogda iki taraf birbirine marjinal gruplar hakkında suçlamalarda bulunurken kulağına reklama gidilmesi yönünde ikaz verilen sunucu tartışmayı şu şekilde neticelendirmiştir:

> İlter: Ama marjinal kesimler her tarafta var diyelim isterseniz. Var, yok değil hakikaten. Evet, marjinaller var hakikaten. Peki, her kesimde var. Kısa bir araya gidelim aradan sonra devam edeceğiz.

Sunucunun bu söyleminden de anlaşılacağı üzere tartışma reklam endüstrisinden bağımsız bir şekilde işlememektedir. Toplum nezdinde önemli bir konuya değinilen tartışmada konunun reklam yüzünden tatlıya bağlanması ve bunun sunucu tarafından dillendirilmesi tartışmanın kamusallığına gölge düşürmekle beraber daha iyi argümanlar öne sürülmesi noktasında konukları dezavantajlı bir konuma sürüklemektedir. Aynı zamanda söze kimin başlayacağı ve sözün nasıl bitirileceği gibi konuları da iyi yönetemediği anlaşılmaktadır. Sunucu burada söz hakkı sırası ve zamanlamasına saygı göstermemektedir ki sunucudan da bu hakların adil bir biçimde işletilmesi beklenmektedir. Böyle bir durum tartışmanın demokratik, rasyonel ve müzakereci bir

biçimde işlemesine gölge düşürdüğü gibi Kerbrat-Orecchioni'nin sözlü düzenbirimlerine gönderme yapmaktadır.

Genel olarak programın işleyişi içerisinde tartışma programlarındaki söz hakkı düzenlemelerinin bir benzeri görülmektedir. Referandumda "evet" ve "hayır" tarafını temsil edenler sunucu tarafından görünürde adil bir söz hakkı sırası sistemi vasıtasıyla tartıştırılmıştır. Ancak bununla beraber söz hakkı sıralarına yapılan müdahalelerden ötürü bazı konukların söz hakkı sırası sabote edilmiştir. Konuşmacılardan Küçük ve Ülgen ikilisinden herhangi biri konuşurken diğeri hemen sözü keserek kendi görüşünü ortaya atmakta ya da tartışmayı alevlendirecek şekilde bir geri bildirimde bulunmaktadır. Küçük ve Ülgen'in bu tavırları stüdyodaki diğer konukların da mesleki statüleri göz önünde bulundurulduğunda tartışma içerisinde herhangi bir meslek grubunun ön plana çıktığı ve tartışmada söz hakkı konusunda bir avantaj sağladığı savını çürütmektedir. Ancak burada kendisine avantaj sağlayan karşıt iki görüş vardır. Küçük ve Ülgen söz hakkı sırasına saygı göstermeden birbirilerinin ve diğer konukların söz hakkı sıralarına saldırıda bulunabilmektedir. Bu duruma sebep olan etkenlerden en önemlisi de sunucunun olaya doğal yaklaşımıdır. Konulardan Zileli söze başlarken söz hakkına müdahalede bulunulacağını sezerek şöyle bir giriş yapmakta ve sunucudan cevap almaktadır:

> Zileli: Şimdi üslup tabi bundan bir buçuk iki ay öncesine göre ister istemez o sıcaklığın içinde gerginliğin artması kaçınılmazdı. Ancak ben şurada şunu söylüyorum. Cem Küçük hemen oradan atlayıp 'ama'sız konuş falan diyecek belki ama ben öyle söyleyeceğim.
>
> İlter: Karşıt görüş söyleyecek tabiî ki.

Zileli'nin burada aktarmaya çalıştığı söz hakkına müdahalede bulunulacağı üzerinedir. Zileli bu yüzden hassasiyetini dile getirmektedir. Ancak İlter böyle bir müdahale olsa bile

bu müdahalenin programın formatına da uyacak şekilde karşıt görüşün öne sürülmesi şeklinde gerçekleşeceğinin altını çizmektedir. Ancak karşılıklı argüman sunmanın kuralları dahilinde bu durum eşitsizlikçi bir biçimde algılanmaktadır çünkü konuşmanın sistematik bir biçimde işleyebilmesi için konuklar eşit bir biçimde söz hakkı sıralarını ve sürelerini kullanmalıdırlar. Zileli'nin bu tepkisinin sunucu tarafından farklı bir biçimde yorumlanması konukların bu müdahaleyi meşru bir davranış olarak algılamasına ve tartışmanın diğer bölümlerinde karşılıklı söz kesmelerin programa hâkim olmasına sebep olmuştur. Bu durum söze başlama ve bitirme ilkesine ters düştüğü için sunucu tartışmanın akışına ve kamusallığına doğrudan etki etmiştir.

Programda karşıtlık oluşturma ana mesele olduğu için sunucu bir karşıtlık kurmak üzere çabalamaktadır. Ancak bu karşıtlığı kurarken söz hakkının adil dağıtımı konusunda zaman zaman kontrolü kaybedebilmektedir. Biraz önce de bahsedildiği üzere Küçük ve Ülger tartışmada söz hakkının kullanılması konusunda eşitlikçi olmayan davranışlar sergilemektedirler. Bunun doğal bir sonucu olarak tartışmanın on sekizinci dakikasına gelindiğinde konuklardan Sarı henüz söz hakkı elde edememiştir. Bunu fark eden sunucu Sarı'ya söz hakkı vermek için konuklarının sözünü kesmek isterken stüdyoda şöyle bir diyalog geçmiştir:

> İlter: Peki, Mehmet Sarı ile devam edelim izin verirseniz. Sizin fikirlerinizi de duymak istiyorum. Döneceğim zaten.
>
> Ülgen: Yalnız şöyle. Ben hiç konuşamıyorum. Yani Cem Bey ikide bir sözümü kesiyor.
>
> Küçük: Tartışmak için araya giriyorum.
>
> Ülgen: Ama bir kelime söyleyemiyorum sonuçta.

Buradan anlaşılacağı üzere söz hakkı düzenlemesine yönelik bir takım problemlerin olduğu aşikârdır. Ülger ve Küçük arasında programın genelinde süren karşılıklı atışma diğer konukların söz haklarının düzenlenmesine yönelik de sıkıntılar doğurmaktadır. Sarı söz hakkı sırası alamadığı halde şikâyette bulunmazken Ülgen söz hakkının sürekli sabote edildiğini öne sürerek daha fazla söz hakkı istemektedir. Bu durum tartışma içerisindeki söz hakkı sıralarının düzensiz bir görüntü oluşturduğunu gözler önüne sermektedir. Sunucu bu yetkisini eşitlikçi bir biçimde kullanamadığından Ülger ve Küçük konuşma süresi bakımından daha uzun konuşma hakkına sahip olmakta, kendi düşüncelerini açıklamada ve haklı çıkarmada avantajlı bir konumda bulunmaktadırlar. Bu durum yukarıdaki diyalogda görüldüğü gibi tartışmanın etkileşimi engelleyen boyutlarını akla getirmekte ve tartışmada baskın olan Ülger ve Zileli kendi argümanlarını ileri sürmede bir adım öne geçmektedirler.

Karşıt Görüş programı incelenen diğer programlara nazaran süre bakımından daha kısa süre ekranlarda kalmaktadır. Programın yaklaşık bir buçuk saat kadar ekranlarda kalması zamanlama konusunda bazı problemleri beraberinde getirirken kamusal tartışmanın sağlıklı yapılmasının önüne geçmektedir. Referandum tartışması halkın genelini ilgilendiren bir tartışmadır. Bu yüzden "evet" ve "hayır" olarak ikiye bölünen referandum taraflarının tartışmada eşit sürede konuşma hakkına sahip olması beklenmektedir. Programın başında sunucu konuşma sürelerine yönelik herhangi bir açıklama yapmamakla beraber program genelinde sunucu bu durumu adil bir biçimde idare edememiştir. Açıklama yapılmamasına karşın sunucunun ve konukların tavırlarından anlaşıldığı kadarıyla program öncesinde konuşmacılarla konuşma süreleri hakkında bir ön görüşme yapıldığı anlaşılmaktadır. Çünkü programın başında konuşmacılar konuşmalarını dört dakikayla sınırlı olacak şekilde biçimlendirmektedirler. Sunucu konuklar dört dakikayı doldurduğunda toparlayıcı bir ifade ile onlara yönelerek artık

konuşmayı karşı tarafa devretmeleri gerektiğini konuklara hissettirmektedir. Konuklar programın başında bu durumu anlayışla karşılamaktadırlar. Ancak programın hararetinin arttığı andan itibaren söz hakkı sırasının ve zamanlamasının bir önemi kalmamaktadır. Çünkü bir konuğun söz hakkı sırasında karşıt konuşmacı müdahalede bulunduğu anda konuğun ne kadar süreyle söz hakkı aldığı ölçülememektedir. Bu yüzden programın geneli itibariyle kesin sınırlarla belirlenmiş bir konuşma süresinden bahsetmek mümkün değildir. Aynı şekilde sunucunun da bu eşitlikçi bir tartışmanın gerçekleşmesine imkân vermemesi bu programı kamusal bir tartışmanın gerçekleştirdiği mekân olmaktan uzaklaştırmaktadır.

C. Tartışmanın Akışı

Günümüz tartışma programlarında katılımcılarının uzman kimlikleri tartışılan konuya bakılmaksızın sınırlı sayıda meslek temsilcileri ile sınırlı tutulmaktadır. Kamusal alan iddiası olan bu mecraların sınırlı sayıdaki meslek gruplarından oluşan uzmanlara yer vermesi bu bakımdan kamusal alan kavramının doğasını bozmaktadır. *Karşıt Görüş* programı da diğer programlarda görüldüğü üzere sınırlı sayıda meslek gruplarından uzmanları kapsamaktadır. Bu durum Habermas'ın idealize ettiği katılımlı ve etkileşimli kamusal alan kavramıyla örtüşmemektedir. Aynı şekilde Karşıt Görüş programı Young'ın "harici dışlama" olarak adlandırdığı dışlama süreçlerinden de örnekler barındırmaktadır. Tartışmada referandum sürecindeki "evet" ve "hayır" görüşünü temsil eden gazeteci ve hukukçulardan oluşan ikişer kişilik bir tartışma ortamı oluşturulmuştur. Ancak diğer program incelemelerinde de görüldüğü üzere toplumun genelini derinden etkileyen bir konunun bu kadar az bir katılımla ele alınması tartışmanın kamusallığının sorgulanmasına neden olmaktadır.

Katılımcılardan Cem Küçük, 2017 Anayasa Referandumu'nda "evet" görüşünü destekleyenler arasında yer almaktadır. Karşıt Görüş programında kendisine ayrıcalıklı

söz söyleme hakkı tanınan Küçük'ün siyaset bilimi ya da hukuk üzerine bir tahsili bulunmamaktadır. Ancak çeşitli gazetelerde köşe yazarlığı yapması ve televizyon programlarında gündemi yorumlaması ona bir uzmanlık kimliği kazandırmıştır. Gazetecilik üzerine bir eğitim almamış olması ancak programda gazeteci olarak tanıtılması ona bir uzman kimliği kazandırmış ve Karşıt Görüş programında gazeteci bir seçkin olarak yer almasına olanak sağlamıştır. Bir diğer "evet" görüşü savunucusu olan Mehmet Sarı ise hukuk alanında eğitim almış ve hukukçu kimliği ile stüdyoda yer almaktadır. Hukukçu olması anayasa ile ilgili konuları yorumlamasında ona bir uzmanlık kimliği kazandırmaktadır. Aynı durum "hayır" görüşünü savunan Celal Ülgen için de geçerlidir. Ülgen de bir hukuk diplomasına sahip olduğu için programda anayasa konusunda uzman görüşü bildirebilmektedir. Son olarak "hayır" görüşünü savunan gazeteci konuk Ümit Zileli'nin uzmanlık bilgisinden söz etmek gerekirse kendisi gazetecilik bölümü mezunudur ve yıllardır gazetecilik yapmaktadır. Buradan hareketle konuklardan Cem Küçük dışında tümü uzmanlık söylemini mesleki olarak desteklemekle beraber, Küçük'ün uzmanlık bilgisini meslek dışı bir takım faaliyetler yolu ile kazandığı izlenimi edinilmiştir.

Tartışılan konunun toplumu yakından ilgilendirdiği ve anayasal hassasiyetler içerdiği için konuklar tartışmada kendi argümanlarını ileri sürerken uzmanlık konumlarından da faydalanmaktadırlar. Gazeteci konuklar halkı bilgilendirme nosyonu ile tartışma içerisinde konum alırken hukukçular ise yapılan anayasa değişikliğinin hukuki bakımdan yorumlayıcısı olarak tartışmada görüş beyan etmektedirler. Siyasi olarak farklı arka planları olan konuklar tartışma içerisinde mevcut siyasi konumlarından ve toplumsal statülerinden izler taşıyacak şekilde argümanlarını şekillendirmekte ve buna uygun olarak tavır almaktadırlar. Bu durum Young'ın "dâhili dışlama" pratiklerini akla getirmektedir.

Konuşmacıların siyasi ön kabulleri birbirilerini sorgulamayı, iddiaların ve görüşlerin tartışarak test edilmesini imkânsız hale getirmektedir.

Tartışma sunucunun girişte konuyu çerçevelendirmesinden sonra karşıt görüşlerin belirli bir süre dâhilinde argümanlarını ortaya koymasıyla biçimlenmiştir. Ancak bu argümanlar ortaya konulurken konuklar Kerbrat-Orecchioni'nin bahsettiği etkileşimsel engellere başvurmaktadırlar (bkz. bu çalışma: 51). Tartışmada Kerbrat Orecchioni'nin kavramsallaştırdığı "yatay ilişki" biçiminde yer alan etkileşimi engelleyici unsurlar yer almaktadır. Sözel olmayan bir düzlemde gerçekleşen davranışlardan bazıları konukların göz teması kurması ve konuşurken diğer konuklarla jest ve mimikler vasıtasıyla etkileşime girmeleridir. Ancak kamunun referandum vasıtasıyla iki karşıt gruba bölündüğü ve bu ortamda karşıt iki görüşü temsil eden katılımcıların sözsüz davranışları tartışmanın kamusallığına zarar vermektedir. Söz konusu tartışmada mesafe olarak ya da konumlanış olarak bir engel bulunmadığı halde konuklar birbirileri ile göz teması kurmadan ya sunucuya bakarak ya da başka yönlere bakarak konuşma yapmaktadırlar. Örneğin Zileli programın başında bir takım argümanlar ortaya koyarken Küçük'ün önündeki evraklar ve cep telefonuyla ilgilenmesi tartışmanın kamusallığına gölge düşürmektedir. Bu durum aynı zamanda kamusal bir mekândaki etkileşimin de sorgulanmasına neden olmaktadır. Bunun sonucunda tartışan gruplar arasındaki ilişki de zayıflamaktadır. Konukların kendinden emin duruşları ve mimikleri onların farklı görüşlere karşı nasıl davranmaları gerektiği noktasında sorunlu bir durum teşkil etmektedir. Şüphesiz bu yaklaşımda etkili olan uzmanlık bilgisi ve farklı görüş taşımalarıdır. Ancak uzmanlık bilgisinin etkileşimi engelleyici ön kabullerle süslü olması bilinçli ya da bilinçdışı işleyen bu süreçlerin toplum ile kamusal alan ikilemi açısından bu mekanizmanın hatalı bir biçimde işlemesine neden olmaktadır. Böylelikle bu gibi durumlar tartışmanın akışına zarar vermektedir.

Tartışmada etkileşimi engelleyen unsurlardan bir diğeri de konuşmayı pekiştirici el ve kol hareketleridir. Katılımcılar sözel olarak bir konuyu açıklamaya çalışırken ya da eylemde bulunurken konuşmalarına el hareketlerini de katmaktadırlar. Konuklardan Ülgen bir tartışma esnasında muhatabı Küçük'e el işaret parmağı yukarıya gelecek şekilde ileri ve geriye sallayarak şu cümleleri söylemektedir:

> Ülgen: Şimdi bakın, "yalan" sözcüğü bir hakaret suçudur. Yani sen bir kişiye yalan söylüyorsun dersen…

Ülgen burada uzmanlık kimliğinden gelen bir özgüven ve bilgi birikimi ile mevcut durumu hukuk bağlamında değerlendirmektedir. Hukukçu kimliğini öne çıkartarak "yalan" kelimesinin bir kişiye yönelik söylendiği vakit hukuken bir hakaret suçu olduğunu parmak sallayarak söylemektedir. Bu bilgisini parmak işareti ile pekiştirmesi kamusal bir tartışmanın kurallarına uymadığı gibi kızgınlık ve öfke de barındırmaktadır. Kerbrat- Orecchioni'nin bahsettiği etkileşimi engelleyici unsurlar ve Young'dan hareketle söylemsel üstünlük kurma çabası burada küçük düşürücü unsurlar barındırmaktadır. Ancak Ülgen'i bu davranışa iten sebep Young'ın "dâhili dışlama"da da bahsettiği gibi katılımcıların birbirini sorgulayamamaları, bir başkasının iddialarını ve görüşlerini tartışarak test edememeleri ve neden onayladıkları hakkında bir açıklama yapamamalarıdır. Çünkü özellikle Küçük'ün siyasi ön kabullerinden ötürü hiçbir argümana değer vermemesi ve tam tersine her argümanı değersizleştirmesi diğer konuklarda da bir takım refleksler meydana getirmekte ve bu durum tartışmanın akışına doğrudan etkide bulunmaktadır.

D. Söylemsel Kapanma Stratejileri

Tartışmanın gergin bir ortamda geçmesi ve konukların müzakereye yönelik olumsuz katkıları tartışmanın kamusal normlarına zarar verici niteliktedir. Bunun bir sonucu olarak programının işleyişi içerisinde referandum konusu tartışılırken karşıt görüşe sahip

konukların birbirilerinin görüşlerini dışlama stratejileriyle anlamsızlaştırıcı söylemleri ürettikleri dikkat çekmektedir. Tartışma programlarında sık rastlanılan bu durum çoğu zaman karşıdakinin sözünü kesme, kendi argümanını değerli kılarken karşıdakini değersizleştirme gibi tartışma kurallarına uymayacak şekilde yapılmaktadır. Genel olarak bu tür davranışların temelinde söz kesme davranışı yer almaktadır. Çünkü söylemsel dışlama stratejilerinin harekete geçebilmesi için karşı tarafla söz kesme yolu ile etkileşime girmek gerekmektedir. Ancak bu eylem her zaman karşıt görüşe yönelik gerçekleşmez. Aynı görüşten kişilerin de program içerisinde bu stratejilere başvurarak hiyerarşik olarak üstünlük kurmaya çalıştığı durumlar söz konusu olabilmektedir. Karşıt Görüş programında "yalan" üzerine yaşanan bir tartışmada Ülgen kendisi ile aynı görüşü savunan Zileli'ye karşı "konusal engelleme" stratejisine başvururken aynı zamanda karşı tarafa yönelik "yetkisizleştirme" stratejisini de devreye sokmaktadır:

> Küçük: Ben şimdi size yalancı desem mi alınırsınız, Celal Bey sizi Silivri'ye göndereceğim desem mi alınırsınız?
>
> İlter: Hukuki açıdan hangisi suç?
>
> Ülgen: Yalancı sözü suçtur. Evet, yalancı sözü Türk Ceza Kanunun (TCK) 125. Bu kadar basit. Ama seni Silivri'ye göndereceğim…
>
> Zileli: Göndereceğim değil orada bir de. Silivri' ye gidecekler.
>
> Ülgen: Onu bir tarafa bırakalım.

Bu diyalogda Ülgen'in iki ayrı konuğa iki ayrı dışlama stratejisi uyguladığı görülmektedir. İlki uzmanlık bilgisi gerektiren hukuki bir mesele ile ilgilidir. Ülgen burada uzman kimliğinin verdiği özgüven ile karşı tarafın öne sürdüğü tezi çürütmektedir. Sunucunun bu diyalogdaki tavrı da bu durumu desteklemektedir. Çünkü "yalan" meselesinin hukuki olarak suç olup olmadığının açıklanmasında sunucu Ülgen'e söz

hakkı vermektedir. Ülgen bu konuyu uzman olarak açıklayarak Küçük'ün ileri sürdüğü "yalan" meselesini teknik açıdan değerlendirmiştir. "Yalan"ın hukuki bir suç olduğunu elindeki TCK kanunun kitapçığını havaya kaldırarak ispatlarken "yetkisizleştirme" stratejisini de devreye sokmaktadır. Hâlbuki stüdyoda karşıt görüşten de bir hukukçu bulunmaktadır. Bu süreç Küçük ve Sarı'nın yetkisizleştirilmesi ile sonuçlanmıştır. Bu tür davranışlarla stüdyo içerisinde kendisine avantaj sağlayan Ülgen kendi görüşünden konuğu da söylemsel olarak dışlamaktadır. Bu diyalogun üzerine konuya dâhil olmaya çalışan kendi görüşünden Zileli'ye karşı da bir başka dışlama stratejisini devreye sokmaktadır. İki tarafın tartıştığı konu hakkında bir şey söylemek isteyen Zileli, Ülgen'i destekleyici bir takım şeyler söylerken "konusal engelleme" stratejisine maruz kalmaktadır. Zileli'nin Ülgen'i destekleyici bir takım argümanlar ileri sürerken Ülgen tarafından "onu bir kenara bırakalım" söylemini kullanması başka bir problemin dikkate alınmamasına neden olmakla beraber bu problemin ifade edilmesinin de önüne geçmiştir.

Konukların dışlama pratiklerini devreye sokması o günkü toplumsal ortam göz önünde bulundurulduğunda doğal bir durummuş gibi görünmektedir. Çünkü sistem değişikliğine ilişkin o dönem Türkiye'nin her noktasında bir tartışma süregitmekteydi. Ancak sunucunun da yeri geldiği zaman dışlama pratiklerine dâhil olması otorite unsuru olarak sunucunun kamusal bir tartışmanın gerçekleşmesine ne denli katkı yaptığı noktasında bir takım soru işaretleri doğurmaktadır. Konukların referandum sürecinde meydana gelen bir olayı kendilerince doğallaştırma girişiminde bulunduğu bir tartışmada şöyle bir diyalog geçmiştir:

> Küçük: Hüsnü Bozkurt konuşurken birisi de deli gibi alkışlıyor ve bana da bir sürü mesaj geldi. Al bak izle ne güzel şeyler dediler. Bak demek ki toplumda bir kısım psikoz, deli halinde insan var.
>
> Ülgen: Bakın onların hepsine diyemezsin. Bak bunu dersen olmaz.

Zileli: Cumhurbaşkanı Allah'ın gölgesi diyen adam var şimdi bu ne oluyor?

Küçük: Siz böyle bir delilik olur mu demişsizniz.

Zileli: Biz de onu söylüyoruz.

İlter: Marjinal kesim her tarafta var diyelim isterseniz. Var, yok değil hakikaten.

Sunucudan tartışma programını hakkaniyetli bir biçimde yönetmesi ve halkı ilgilendiren meseleler noktasında halkın bilgilenmesi için bir duruş alması beklenmektedir. Bunun için çoğu zaman sunucudan bir görüş bildirmesi de beklenmemektedir. Ancak tartışma içerisinde bazı durumlarda televizyonun reklam gerçeği onun bir an önce tartışmayı tatlıya bağlamasına neden olmuştur. Bu yüzden reklam unsuru devreye girdiğinde İlter bir an önce tartışmayı tatlıya bağlayıp reklama gidebilmek için görüş bildirme yoluna gitmiştir. Dışarıdan bakıldığında bu davranış orta yolu bulma davranışı olarak ve sunucunun program içindeki bir göreviymiş gibi de algılanabilir. Ancak bu davranış neticede bir "doğallaştırma" pratiğidir. İki taraf marjinal kesimin hangi tarafta olduğunu ararken sunucunun böyle bir çıkışta bulunmasının ana amacı reklama gidebilmektir. Sunucu bu noktada toplumsal bir meselenin göz önünden uzaklaşmasına neden olmakta ve bu durumu verili bir durum olarak göstermeye çalışmaktadır. Böylelikle mevcut durumu dondurarak doğal bir durummuş gibi anlaşılmasına sebep olmaktadır. Bu yüzden sunucunun *doğallaştırma* pratiği masum bir pratik değildir. Bu durum bize mevcut tartışmanın rasyonel, kamusal ve demokratik bir tartışma olup olmadığına yönelik ekstra bir katkı sağlamaktadır. Bununla beraber aynı tartışma içerisinde bir başka söylemsel dışlama stratejisi daha barınmaktadır. Küçük interaktif bir biçimde iletişimde olduğu izleyicilerden aldığı geribildirimler sonucu argümanını meşrulaştırmak için onları da işin içine katmaktadır. Bu noktada tartışılan konuyu desteklemek için "bana da bir sürü mesaj geldi" cümlesini kurarak tartışılan konuyu kendi görüşünden insanları işaret ederek

meşrulaştırmaktadır. Ancak Küçük'ün kendi görüşünden insanlardan aldığı geribildirimlerle bu çıkışı yapması sadece "meşrulaştırma" stratejisini harekete geçirmektedir.

Sunucu mekânın tek hâkimi olduğu için hangi konunun tartışılacağına da o karar vermektedir. Ancak bazı durumlarda konuklar bir meselenin açıklığa kavuşmadığını hissettiklerinde bu yönde bir takım şeyler söylemek için ısrar edebilmektedirler. Bunun üzerine konuklar ile sunucu arasında ufak çaplı bir mücadele yaşanmakta ve otorite sahibi sunucu olduğu için en sonunda onun dediği olmaktadır. Bu yüzden bu gibi durumlarda sunucu "konusal engelleme" stratejisine başvurabilmektedir. Tartışmada sunucu reklam dönüşünde farklı bir konu başlığı ile tartışmayı sürdürmek isterken Zileli'yi "konusal engelleme" stratejisine maruz bırakmaktadır:

> İlter: Karşıt Görüş devam ediyor. Kılıçdaroğlu' nun açıklamaları vardı Ümit Zileli aslında…
>
> Zileli: Ondan önce şu şeyi bir bağlasak mı izin verirsen?
>
> İlter: Ama ona gitmeyelim, uzun uzun vaktimiz yok.
>
> Zileli: Hayır hayır, başka bir şeyden bahsedeceğim kısaca.
>
> İlter: Peki.

Aslında bu açıdan bakıldığında Zileli istediğini elde etmiş gibi görünmektedir. Ancak sunucu konu hakkında görüşünü belli ederek toplumsal bir konunun uzun uzadıya tartışılmasının önüne geçmektedir. Bunun sonucunda Zileli kısa bir konuşma yapmak durumunda kalmıştır çünkü sunucunun kafasında kurduğu akış içerisinde bu konu artık kapanmıştır. Böylelikle sunucu otorite konumunu kullanarak neyin konuşulup neyin konuşulmayacağına müdahale etmekte birlikte belli konuların da özel alanın sınırları

içerisine hapsolmasına neden olmaktadır. Toplumsal bir tartışmanın yaşandığı bu platformda kişisel endişelerin ve hassasiyetlerin açık bir biçimde dile getirilmemesi ve dikkate alınmaması değişimin de önüne geçmektedir. Bu durumda bazı meselelerin "konusal engelleme" stratejisine yenik düşmesi kamusal bir şekilde sürdürüldüğünün ileri sürüldüğü bu programın işlevinin sorgulanmasına neden olmaktadır.

Karşıt Görüş programı incelenen diğer programlara göre daha kısa süre ekranda kalmasından dolayı yoğun bir biçimde geçmektedir. Aynı zamanda konularında uzman olan bu kişilerin birbirilerinin fikirlerini sorgulamak ya da anlamak üzerine yoğunlaşmamasından dolayı kamusal bir tartışmadan ziyade kakofonik bir görüntü oluşmaktadır. Bu yüzden "anlamın inkârı" programda sık başvurulan bir diğer stratejidir. Konuklar bu tartışmalarda kendi görüşlerinin tek doğru olduğunu ileri sürerek karşı tarafı yanlışlamaya çalışmaktadırlar. "Yok, o öyle değil, yanlış düşünüyorsunuz" gibi söylemlerle karşı tarafın ürettiği anlamı inkâr etmek bu tartışmaların içerisinde bol miktarda bulunmaktadır. Bazen bu anlam karmaşasına sunucu da dâhil olmaktadır. Konuklar birbirini anlamak istemediğinde ya da anlam inkârına başvurdukları anlarda sunucu devreye girerek aslında ne denmek istendiğini kendince açıklamak durumunda kalmaktadır. Ancak yine de bu programda Deetz (bkz. bu çalışma: 55-56)'in bahsettiği dışlama pratikleri konuşmacıların sıkça başvurduğu bir pratik olarak müzakerenin rasyonelliğine, demokratikliğine ve kamusallığına gölge düşürmektedir.

SONUÇ

Çalışma kapsamında Habermas'ın "ideal konuşma durumu", Young'un "dışlama pratikleri", Kerbrat-Orecchioni'nin "etkileşimsel yaklaşımı" ve Deetz'in "söylemsel kapanma stratejileri" çözümleme bölümünde seçilen tartışma programlarının bölümlerine uygulanarak incelenmiştir. Buna göre Türkiye'nin Nabzı, Türkiye'nin Gündemi ve Karşıt-Görüş programlarının seçilen bölümlerinde müzakereyi etkileyici unsurların bulunup bulunmadığı bu yaklaşımların öne sürdükleri tartışmayı engelleyici unsurlar bağlamında analiz edilmiştir.

Tartışma programlarının ilki olan Türkiye'nin Nabzı programı mekânın düzenlenişi, sunucunun konumu, tartışmanın akışı ve söylemsel kapanma stratejileri alt başlıkları altında incelenmiştir. Buna göre tartışmanın geçtiği mekânın düzenlenişi bakımından bir takım unsurların müzakereyi engelleyici özellikler barındırdığı tespit edilmiştir. Stüdyoda bulunan unsurlardan masanın bu noktada tartışmanın seyrini belirlediği izlenimine ulaşılmıştır. Bu noktada tartışmanın gerçekleştiği masanın eşitliği gözetmeyen bir şekilde tasarlandığı ve konukların yerleşimi noktasında hiyerarşik bir görüntü oluşturulduğu gözlemlenmiştir. Statü olarak daha baskın kişilerin sunucuya yakın konumlanışının bir takım eşitsizlikçi süreçlere göndermede bulunduğu izlenimine varılmıştır. Burada Kerbrat-Orecchioni'nin sözlü olmayan düzenbirimlerinin masadaki eşitsizlikçi durumu açıkladığı görülmüştür (bkz. bu çalışma: 52). Ayrıca eşitsizlikçi bir biçimde oluşturulan düzen içerisinde sunucunun ayrıcalıklı bir konumlanışı bulunmaktadır. Böylelikle konuşma içerisinde sunucu konum olarak merkezi bir noktada bulunurken, aynı zamanda konuşma içerisindeki güç ilişkilerinin de temsil edildiği gözlemlenmiştir. Aynı zamanda Türkiye'nin Nabzı adlı programda sunucu Yılmaz'ın ayrıcalıklı konumunun soru sorma, tartışma başlatma, söz hakkı sıralarının ve sürelerinin düzenlenişi gibi unsurlar konusunda tek yetkili kişi olmasına imkân sağladığı dikkat çekmektedir. Ancak bölümün

çözümlenmesi sırasında sunucunun bu yetkilerini eşitlikçi bir biçimde kullanamadığı ve bunun sonucunda tartışma içerisinde eşitsizlikçi unsurların devreye girmesiyle tartışmanın rasyonelliğinin, demokratikliğinin ve kamusallığının bozulduğu izlenimine varılmıştır. Aynı zamanda sunucunun tartışmayı adil bir biçimde yönetme isteği çoğu zaman konuklar tarafından bozulmuş ve sunucunun çabası sonuçsuz kalmıştır. Bununla beraber tartışma içerisindeki baskın karakterlerin konuşma sırası ve süresine riayet etmemesi kendini ifade etmede ve fikirler öne sürmede daha pasif konumda olan konuklar için bir dezavantaj oluşturmaktadır. Sunucu Yılmaz'ın bu durumu adil bir biçimde idare edememesinin de tartışmanın kamusallığına zarar verdiği görülmektedir. Bu noktada çözümlemede yararlanılan Kerbrat-Orecchioni'nin sözlü düzenbirimlerinin aktif bir biçimde bu tartışmada işlevsel olduğu söz konusudur. Programda söz hakkı sıralarının ve düzenlemesinin hakkaniyetli bir biçimde işleyememesi beraberinde tartışmanın akışına yönelik bir takım sıkıntılar doğurmuştur.

Tartışmanın kamusallığı bakımından tartışmacıların seçimi ve temsili konusunda sıkıntılar görülmektedir. Buradan hareketle stüdyoda oluşturulan temsili kamusallığın sadece belirli görüşleri temsil etmesi ve toplumun geri kalanının müzakere dışı bırakılması bakımından incelenen Türkiye'nin Nabzı programı yetersiz kalmaktadır. Bu yüzden bu tartışma programı özelinde oluşturulan kamusallığın sadece bir takım seçkinlerle temsil edildiği gözlemlenmiştir. Kamuyu yakından ilgilendiren bir meseleye bu denli kısıtlı bir katılımın gösterilmesi ve böyle bir durumda temsili kamusal alanın dışlayıcı özellikleri devreye girdiğinden Young'ın "harici dışlama" pratiği bu durumu açıklamada bir araç olarak kullanılmıştır (bkz. bu çalışma: 46-47). Bu durumda sadece milletvekilleri ve gazetecilerden oluşan kamusal temsilin tüm kamuyu yansıtmadığı göz önünde bulundurulduğunda Türkiye'nin Nabzı programının temsili bir kamusal alan olarak temsil etme görevini yerine getirmediği çalışmada görülmektedir. Bununla beraber

stüdyoya davet edilen konuşmacıların bir takım uzmanlık kimliği olduğu varsayılarak çağırılması uzmanlık kimliğinin tartışmada ön planda olduğunu göstermektedir. Ancak konularında uzman kişilerin bir programda karşılıklı tartışması çoğu kez dışlama pratiklerini devreye sokmaktadır. Türkiye'nin Nabzı adlı programda da uzmanlık bilgisi ve kimliği ile hareket eden konuklar kendi argümanlarını değerli kılmak adına diğer konuklara hiyerarşik üstünlük kurma girişiminde bulunmuşlardır. Nitekim bu gibi durumların program içerisindeki sıklığı tartışmanın kamusallığına zarar vermiş ve bir tarafın söylemini hâkim kılarken diğer tarafın söylemini değersizleştirmiştir. Özellikle milletvekili kimliği ile stüdyoda bulunanlar 2017 Anayasa Referandumu konusunda uzmanlık kimliği ile söz söylerken diğer konuklara karşı bir üstünlük kurmuş ve sunucu da bu tartışmada bu durumu destekleyici davranışlar sergilemiştir. Bu şekilde işleyen tartışmanın Young'ın "dâhili dışlama" ve Kerbrat-Orecchioni'nin "dikey ilişki" biçimindeki etkileşimi engelleyen ve hiyerarşik unsurları barındırdığı gözlemlenmiştir.

Türkiye'nin Nabzı adlı tartışma programında müzakere sadece sözel olarak bozulmamıştır. Konukların vücut hareketleri ve kahkaha atarak karşı tarafla alay etme gibi davranışlarla tartışmaya etki ettiği görülmüştür. Bu gibi davranışlar tartışma içerisinde sık sık tekrarlanırken konukların kendi argümanlarını değerli kılmak adına giriştiği bu eylemlerin tartışmanın kamusallığını bozduğu gözlemlenmiştir. Bununla beraber katılımcıların konuşma hızı, yoğunluğu ve ses rengi gibi unsurlarının da tartışmanın kamusallığına doğrudan etki etmektedir. Çünkü konuk Bursalı bu özellikler bakımından yetersiz görünmekle beraber tartışma içerisinde bu durum kendisine dezavantaj sağlamaktadır. Programdaki bu gibi unsurların Kerbrat-Orecchioni'nin "yatay ilişki" biçimindeki hiyerarşik unsurları devreye soktuğu görülmüştür. Aynı zamanda katılımcıların toplumsal ve siyasi olarak birbirilerine bir takım öfke duydukları da program özelinde gözlemlenmiştir. Katılımcıların yeri geldiğinde geçmişte yaşanan bir

olaydan dolayı birbirilerini suçlaması ve bunu öfke ile yapmaları birbirilerine söylemsel olarak üstünlük kurma çabası olarak gözlemlenirken bu durum tartışmanın kamusallığını, rasyonelliğini ve demokratiğini bozar niteliktedir.

Programda konuklar sözün anlam boyutu üzerinde hâkimiyet kurabilmek adına bir takım stratejilere başvurmaktadır. Her görüş kendi söylemini anlamlı kılabilmek için Deetz'in bahsettiği stratejilerden faydalanarak müzakereyi engelleyici ve kamusallığı bozucu davranışlara yönelmektedir. Karşıt iki görüşün toplumsal hayatta da devam eden bu tartışmalar ekseninde bu mecrada süren tartışmaları beraberinde demokratik ve rasyonel olmayan bir tartışma şekli getirmektedir. Türkiye'nin Nabzı adlı tartışma programında sıkça görülen bu davranışlar özellikle Atıcı ve Alçı arasında gerçekleşmektedir. Birbirilerini pasifleştirme girişimleri kamusal, demokratik ve rasyonel bir tartışmanın normlarına uymamaktadır. Aynı şekilde sözün anlamı üzerinde programda kıyasıya bir mücadele yaşandığı görülmüştür. Toplumsal bir konunun tartışıldığı ve bu konuya iki tarafın da farklı bir noktadan baktığı göz önünde bulundurulduğunda bu durum normalmiş gibi görünebilir. Ancak iki tarafın bir konu üzerinde anlaşamaması ve birbirini sorgulayamaması tartışmanın kamusallığını tartışmaya açmaktadır. Anlamın inkârı ile birlikte bazı durumlarda mevcut bir durumun ve ya konunun büyük bir kesim tarafından değişime uğraması konusunda üzerine hemfikir olduğu zamanlarda bile konuklar bu durumu göz ardı ederek karşı tarafın argümanına tamamen karşı çıkmaktadır. Böyle bir durumun toplumda yaşanacak bir değişim ve dönüşümün karşılıklı anlayış çerçevesinde oluşmasının önüne geçtiği görülmüştür. Tartışmanın kamusal bir platform olduğu göz önünde bulundurulduğunda böyle bir durum programın varlığı ile ters düşmekle beraber, programın kamusal özelliklerini de sorgulamaya açılmaktadır. Uzmanlık kimliğinin söz konusu olduğu programda bu gibi durumlar normal gibi görülmekte beraber Türkiye'nin Nabzı programı konukların birbirilerini sürekli yetkisizleştirme pratiğiyle

etkisizleştirmeye çalıştığı bir programdır. Böyle bir durumda Türkiye'nin Nabzı programının kamusallığı demokratikliği ve rasyonelliği konusunda olumlu bir çıkarımda bulunmak mümkün görünmemekle beraber oluşturulmaya çalışılan temsili kamusal alan anlayışı yetersiz görünmektedir.

Türkiye'nin Nabzı programında görülen kamusallığı engelleyici faktörler çalışmada incelenen bir diğer program olan Türkiye'nin Gündemi programında da kendini göstermektedir. Tartışma alanının düzenlenişi diğer program incelemesinde de görüldüğü üzere toplumsal bir meselenin müzakere edildiğine vurgu yapılarak karşıtlık oluşturacak şekilde düzenlenmiştir. Ancak incelenen diğer programdan farklı olarak bu düzen içerisinde tartışmanın geçtiği bir masanın bulunmadığı ve konukların karşılıklı bir şekilde oturduğu gözlemlenmiştir. Bu düzenin tartışmanın kamusallığını artırmak üzere tasarlandığı göz önünde bulundurulsa da, bu haliyle stüdyo düzeninin diğer incelenen program türünden farklılık göstermekle beraber kamusallığı artırmaya yönelik herhangi bir katkısının olduğu görülmemektedir. Aksine oluşturulan bu düzen içerisinde sunucu ve konukların konumu tartışmanın kamusallığını bozan ve hiyerarşik unsurları belirleyici bir şekilde işlev görmektedir. Bu durumu sunucunun konuklara kıyasla hâkim bir biçimde konumlanışı da desteklemektedir. Ancak sunucunun program içerisindeki bu ayrıcalıklı konumu söz hakkı sırası ve düzenlemesi gibi konularda ona adil davranma konusunda yardımcı olmamaktadır. Bu yüzden program içerisinde sunucunun tartışmanın rasyonel, akılcı ve demokratik bir biçimde geçmesine yönelik bir katkısı bulunmamakla beraber bu duruma konukların da müzakereye yatkın olmaması neden olmaktadır. Yine de bu durum sunucunun kanal politikasından bağımsız, saf halkın iradesini temsil eden ve onlar adına soru soran bir kişi olduğu anlamına gelmemektedir. Bu haliyle sunucunun tartışma içerisindeki kamusallığa asgari düzeyde dikkat ettiği, ancak bu kamusal kuralların uygulanışında yetersiz kaldığı çalışma kapsamında gözlemlenmiştir.

Programda sunucunun kamusallığı sağlamaya yönelik olumlu bir katkısının olmaması programın kamusallığına yönelik endişeleri canlı tutmaktadır. Konukların seçimi ve temsil gibi meseleler de Türkiye'nin Gündemi programının bünyesinde rasyonel, demokratik ve kamusal bir tartışmanın gerçekleşmediğini ortaya koymaktadır. Öncelikle toplumu çok yakından ilgilendiren bir meselenin tartışılması için temsili bir kamusal alan olarak adlandırılan bu mekâna sadece iki karşıt görüşten siyaset bilimciler ve hukukçuların davet edilmesi demokratik prensiplerin en başından ihlal edildiğini göstermektedir. Bu yüzden Türkiye'nin Gündemi programının temsili kamusal alan olma görevinin bu noktada geçerli olmadığı görülmektedir. Ancak programa çağırılan kişilerin mesleki uzmanlıkları bir takım konular hakkında onlara ayrıcalıklı bir söz söyleme hakkı tanımaktadır. Uzmanlık söyleminin ayrıca bir önemi olmakla beraber kamudan hiç kimsenin bu platformda bulunmaması bu platformu kamusal bir tartışma alanından çok bazı seçkinlerin söz söyleme ayrıcalığı bulunan bir mekân olarak tanımlanmasına neden olduğu görülmektedir. Programın bazı seçkinlere söz hakkı tanındığı bir mekân olduğu gerçeğini bir kenara bırakırsak Türkiye'nin Gündemi programında bu seçkinlerin rasyonel bir müzakere gerçekleştirmediği de görülmektedir. Bu seçkinlerin toplumsal alanda birbirilerine besledikleri öfkelerin ve kızgınlıklarının programın akışında çoğu kez dışa vurulduğu gözlemlenmiştir. Aynı zamanda tartışmanın akışında uzmanlık bilgisinin ön planda olduğu anlarda "hukukçu" kimliğini öne süren konukların tartışmada etkileşim sağlanması konusunda bir takım engellemelere başvurduğu da görünmektedir. Buradan hareketle tartışmanın akışında Kerbrat-Orecchioni'nin "dikey ilişki" ve "yatay ilişki" biçimi ve Young'un "harici dışlama" olarak adlandırdığı dışlama pratiklerinin sık sık tekrarlandığı gözlemlenmiştir.

Deetz'in bahsettiği stratejilerden yola çıkıldığında tartışma içerisinde pek çok anlamsal olarak dışlayıcı unsurlara rastlanılmıştır. Uzmanlık kimliği konuklara ayrıcalıklı bir söz

söyleme imkânı tanıdığından konukların sık sık uzmanlık kimliğini öne sürerek karşı tarafı yetkisizleştirdiği çözümleme dâhilinde gözlemlenmiştir. Aynı şekilde konuklar olaylara kendi perspektifinden baktığı için herhangi bir görüşü de yine bu perspektiften meşrulaştırmaktadır. Bu minvalde tartışmada kendi argümanını desteklemek adına konusal engelleme, doğallaştırma ve anlamın inkârı gibi stratejilere başvurulduğu çalışma kapsamında gözlemlenmiştir. Türkiye'nin Gündemi programında bu gibi stratejilerin tekrarlanması ve söze kendi anlamını katmak isteyen konuklar arasında böyle bir mücadelenin süregitmesi sonucu bu programların kamusallık adına rasyonel ve demokratik bir takım unsurları temsil edilmediği sonucuna varılmıştır. Bu yüzden Türkiye'nin Gündemi programının temsil ettiği modern kamusal alan olma özelliğinin de bu noktada anlamsız olduğu görülmektedir.

İncelenen iki tartışma programına ek olarak en son ele alınan tartışma programı Karşıt Görüş programı da diğerleriyle ortak özellikler göstermektedir. Karşıt Görüş programı Türkiye'nin Nabzı programıyla aynı kanalda yayınlandığı için mekânsal olarak aynı özelliklere sahiptir. Karşıtlık burada da ön plandadır. Ancak bu programa farklı konukların davet edilmesinden dolayı konukların yerleşiminde bir takım hiyerarşik unsurların yer aldığı gözlemlenmiştir. Buradan hareketle hiyerarşik olarak üstte bulunan konukların sunucuya yakın olarak konumlanması bir takım eşitsizlikçi süreçleri harekete geçirdiği gözlemlenmiştir. Bu haliyle Karşıt Görüş programının müzakere ortamının da bir takım düzenlenmiş unsurlar barındırdığı ve kamusallıktan uzak olduğu görülmektedir. Programın sunucusu İlter'in de tartışmanın kamusallığına bir katkıda bulunduğu ileri sürülemez. Çünkü İlter söz hakkının düzenlenmesi ve zamanlama gibi konularda yetersiz kalmaktadır. Bir sunucu olarak programın açılışı ve çerçevelendirilmesi gibi konularda görevini yerine getirdikten sonra tartışmanın akışı içerisinde kontrolü kaybetmesinin tartışmanın kamusal bir şekilde gerçekleşmesinden çok bir kakofoniye dönüşmesine

sebep olduğu gözlemlenmiştir. Aynı zamanda bazı konular hakkında yorumda bulunması onun "tarafsızlık" niteliğini de gölgelemektedir. Sonuç olarak sunucunun bu davranışları kanal yapısından bağımsız bir şekilde hareket edemediği ve kamusal bir tartışmayı yönetmekten çok içinde bulunduğu ticari kurumun kaygılarını göz önüne bulundurduğu izlenimi uyandırmaktadır.

Sunucunun tartışmayı yönetmedeki yetersizliği tartışmanın akışına olumsuz bir şekilde yansımaktadır. Bu durum bir takım siyasi seçkinlerin tartışmaya çağrılmasıyla birleştiğinde ortaya sadece önceden belirlenmiş gündemin yine belirlenmiş bir çerçeve dışına çıkılmadan tartışılması şeklinde tezahür etmektedir. Zaten diğer programlarda da görüldüğü üzere katılım çok dar tutulmuş ve sadece medyada sık görünen uzmanlar Karşıt Görüş programına davet edilmiştir. Bu yüzden Karşıt Görüş programı özelinde katılımlı bir tartışmanın gerçekleştiği gözlemlenememiştir. Söz konusu konuklar tartışmanın akışında sürekli etkileşimi bozan ve dışlayıcı bir takım unsurları devreye soktuğu için tartışmada yer yer gergin anlar yaşanmıştır. Katılımcıların ön kabulleri ve aynı görüşü benimsememeleri bu davranışlara neden olurken, aynı zamanda kamusal bir tartışmanın karşılıklı anlayış çerçevesinde rasyonel argümanlar üretme biçiminde gerçekleşmesinin de önüne geçtiği görülmüştür. Bu durum program dâhilinde sık sık tekrarlanmakta ve konukların kamusal tartışma normlarına uymamasından dolayı diğer programlarda görüldüğü gibi pasifleştirme, anlamın inkârı ve meşrulaştırma gibi söylemsel dışlama pratiklerinin tartışmanın gidişatına doğrudan etki etmesine neden olmaktadır. Ancak Karşıt Görüş programı özelinde bu stratejilerden en çok faydalananlar iki karşıt görüş sahibi Küçük ve Ülgen olarak belirmektedir. Bu durumda Karşıt Görüş programı bir müzakere ortamından çok siyasal seçkinlerin kendi görüşlerini ortaya koyma alanı olarak işlev görmektedir.

Sonuç olarak çalışmada medyanın modern kamusal alan olarak varsayılması bağlamında ele alınan bu üç tartışma programının demokratik, rasyonel ve müzakereci bir biçimde işleyip işlemediğine odaklanılmıştır. Çalışmadan anlaşıldığı üzere televizyon tartışma programlarının ev sahibi olduğu müzakerelerin bir televizyon yayın formatı olmasının dışında demokratik bir müzakerenin kapsayıcılığı ve dışlayıcılığı hakkında bir takım veriler sunduğu görülmektedir. Buradan hareketle bu programların en belirgin özelliği olarak meşruiyet zeminini demokratik konuşma ilkesine bağlamaları göze çarpmaktadır. Böylelikle stüdyoda gerçekleşen tartışmanın tüm unsurlarına demokratik bir özellik atfedildiği görülmüştür. Ancak incelenen örnek tartışma programlarında kamusal alan olarak adlandırılan bu mekânın demokratik ve rasyonel öğeleri barındırmadığı gözlemlenmiştir. Bu noktada, birlikte tartışma ve değerli argümanlar öne sürmek yerine "karşıtlık" ön planda olacak şekilde tartışma yürütülmüştür. "Karşıtlık" ön planda olacak şekilde tasarlanan tartışmanın programın akışı içerisinde kamusallığa etki edecek sonuçlar doğurduğu gözlemlenmiştir. Bunlardan birisi de tartışmanın geçtiği mekânın fiziki özellikleridir. İlk bakışta programların tartışma mekânlarının herhangi bir eşitsizlikçi unsur barındırmadığı izlenimi göze çarpmaktadır. Konukların yerleşimi ve onlara ayrılan alanların her biri eşitlik gözetilerek oluşturulduğu gözlemlenmektedir. Ancak detaylı bir biçimde bakıldığında bir takım hiyerarşik unsurların var olduğu göze çarpmaktadır. Bu hiyerarşik unsurları ise tartışmaya çağırılan konukların mesleki konumlarına ve statülerine göre konumlandırılması oluşturmaktadır. Özellikle aynı kanalda ekranlara gelen Türkiye'nin Nabzı ve Karşıt Görüş programındaki konumlandırmaya bakıldığında bu durum kendini göstermektedir. Türkiye'nin Gündemi programında ise tartışmanın adil bir biçimde yürütüldüğü izlenimi verilmesi için herhangi bir masa ve hiyerarşik unsur kullanılmamış gibi görünmekle beraber konukların söylemsel kabiliyetlerini etkileyebilecek bu durum eşitsizlikçi bir durum olarak göze çarpmaktadır.

Sunucunun mekândaki konumu üç programda da ayrıcalıklı bir şekilde düzenlenmiştir. Sunucu bir otorite olarak söz hakkının ve sürelerinin dağıtımında söz sahibi olduğundan ona yakın olmak da bu gibi unsurlara erişimde avantaj sağlamaktadır. Bunun için mekânsal özelliklerin bu gibi unsurlara elverişli olması tartışmanın kamusallığına zarar vermektedir. Buna benzer durumlar üç tartışma programında da açık bir şekilde görülmektedir. Aynı zamanda sununun mekândaki tek otorite oluşu onun tartışma içerisindeki konumunu ve davranışlarını da dikkatli bir biçimde inceleme gerekliliği doğurmaktadır. İncelenen programlarda sunucular otorite konumlarından gelen sorumlulukla tartışmayı yönetme ve yönlendirmek üzere çoğu kez tartışmaya müdahale etmektedir. Bu programlarda ilk olarak nelerin tartışılacağı ve hangi sınırlar içerisinde durulacağı noktasında bir çerçeve çizerek tartışmayı açmaktadırlar. Bu noktaya kadar kamusal bir tartışmanın önceden belirlenmiş bir gündeminin tartışılacağına vurgu yapmaktadırlar. Ancak tartışmanın ilerleyen zamanlarında esas önemli olan tartışmayı adil bir biçimde yönetme görevlerini yerine getiremedikleri gözlemlenmiştir. Söz hakkı dağıtımı ve düzenlenmesi gibi konularda her üç programda da sağlıklı bir işleyiş görünmemektedir. Aynı zamanda otorite konumlarının vermiş olduğu bir sorumluluk olarak tartışma içerisinde yansız olma zorunlulukları mevcut olan sunucuların bazı durumlarda yargı bildirme gibi davranışlarla da bu sorumluluklarını ihlal ettikleri gözlemlenmiştir.

Sunucuların tartışmayı yönetmedeki başarısızlıklarında konukların da önemli bir payı vardır. Çünkü 2017 Anayasa Referandumunu tartışmak üzere orada bulunan konuklar kamusal bir tartışmanın normlarına uymayacak biçimde davranış sergilemektedirler. Bu noktada Kerbrat-Orecchioni'nin etkileşimsel yaklaşımında bahsettiği "dikey" ve "yatay" etkileşim biçimleriyle beraber sözlü ve sözsüz düzenbirimler tartışma içerisindeki konuşma biçimlerine hâkim konumdadır. Kamusal bir tartışmanın rasyonel ve

demokratik bir biçimde gerçekleşmesine engel olan bu davranışlar çoğu zaman söz kesme ve karşıdakinin argümanını dikkate almama şeklinde gerçekleşmektedir. Bu durumda birbirini sorgulayamayan, iddialarını ve görüşlerini tartışarak test edemeyen taraflar kamusal bir müzakerede bulunamamaktadır. Bu durum üç tartışma programının tümünde de görülmektedir. Bu duruma yol açan sebeplerin başında ise uzmanlık bilgisinin getirdiği özgüven yer almaktadır. Uzmanlık bilgisi tartışma programlarının genelinde ön plandadır. Konuklar konumlarının getirdiği özgüven ile argüman üretirken karşıdakini sık sık dışlama girişiminde bulunmaktadırlar. Bu dışlama girişimleri sonucunda çoğu kez ortam gerginleşmiş ve müzakerenin kamusallığı bozulmuştur. Aynı zamanda bu gibi davranışlar sonucu tartışmaların rasyonelliği de bozulmuş, kızgınlık ve öfke gibi unsurlar tartışmaya hâkim olmuştur. Tartışma programları incelendiğinde bu gibi durumları konuşmacıların konumlanışı, hareketleri, göz temasları, süreleri, mimikleri, jestleri ve tavırlarının desteklediği görülmektedir. Konuşmacıların müzakereyi engelleyici sözel bildirimleri çoğu kez tartışmalarda sözsüz öğeler ile desteklenmektedir. Bu bakımdan tartışmanın rasyonel, kamusal ve müzakereci geçebilmesi için sözlü ve sözsüz tüm göstergelerin uyum içinde işlemesi gerekirken tam tersine incelenen programlarda bu unsurların müzakerenin kamusallığını engelleyici bir biçimde işlediği görülmüştür.

Tartışmanın kamusallığını etkileyen en büyük etken olarak üç tartışma programında da görüleceği üzere toplumu çok yakından ilgilendiren bir meselenin kısıtlı bir katılımla gerçekleştirilmesi gösterilebilir. 2017 Anayasa Referandumu'nun tartışıldığı programlarda konunun bir tarafı olarak halkı temsil eden kimsenin tartışma alanında olmaması demokratik prensiplerin en başından ihlali anlamına gelmektedir. Çünkü tartışma alanında bulunan konuklar tamamen kendi uzmanlık bilgisinden yola çıkarak bir takım argümanlar öne sürmektedir. Bu yönüyle konukların halkı temsil ettikleri çalışma kapsamında gözlemlenememiştir. Aynı zamanda bu durum tartışmanın kamusallık

bakımından yeterli özelliklere sahip olmadığına da işaret etmektedir. Çünkü genel olarak konukların temsil ettikleri kesimlere bakıldığında iktidar ve ana muhalefet partisinin temsilcileri olduğu görülmektedir. Bununla beraber her üç program türünde de söz söyleme ayrıcalığına erişen uzmanların gazeteciler ve siyasal seçkinlerden oluşmakta olduğu görünmekte ve bu kişilerin sık sık medyada kamusal görünürlüğe ulaştığı izlenimine varılmıştır. Buradan hareketle söz konusu tartışma programlarında Young'ın "harici" dışlama biçiminde ifade ettiği gibi tartışma ve karar alma süreçlerine dâhil edilmesi gereken bireylerin ve grupların bilerek ya da bilmeyerek tartışma dışı bırakılması sonucu kamusal, rasyonel ve müzakereci bir tartışmanın gerçekleşmesinin engellendiği görülmektedir.

Tartışmanın akışı noktasında konukların ve sunucunun sağlıklı bir tartışma süreci yürütememesi Deetz'in bahsettiği söylemsel kapanma stratejilerini harekete geçirdiği görülmektedir. Her üç programda da konuklar uzmanlık kimliğinin verdiği söz söyleme yetkisiyle kendi argümanını anlamlı kılmak adına bu stratejilerden faydalanmışlardır. Bu stratejilerden en sık kullanılanı olarak ise anlamın inkârı stratejisi öne çıkmaktadır. Çünkü programlarda ileri sürdükleri görüşleri savunmak üzere karşı tarafın argümanını karşılamada bu strateji bir çözüm olarak görülmüş ve karşı tarafın argümanı bir şekilde değersizleştirilmeye çalışılmıştır. Uzmanlık kimliğinin yol açtığı bir diğer strateji ise yetkisizleştirmedir. Çünkü tartışma alanında ayrıcalıklı bir konumu ve söz söyleme edimi olan konuklar kendi bilgi birikimi ve statüsü doğrultusunda karşı tarafın söz söyleme ayrıcalığını yetkisizleştirme stratejisi ile anlamsızlaştırabilmektedir. Özellikle her programda yer alan hukukçu konuklar ve siyasal seçkinler hukuki ve siyasi konuların tartışılması aşamasında bu türden eylemlerde bulunmuşlardır. Bununla birlikte meşrulaştırma stratejisi de kendi görüşünü haklı çıkarmada bir yöntem olarak kullanılmıştır. Buna bağlı olarak kendi argümanını değerli kılmak adına doğallaştırma,

nötrleştirme, deneyimin öznelleştirilmesi stratejileri uzman konukların kullandıkları stratejilerdir. Aynı zamanda sunucunun içerisinde bulunduğu konusal engelleme stratejileri de tartışmada yer yer gözlemlenmiştir. Tartışma içerisinde hangi konunun nasıl ve ne kadar tartışılacağı noktasında etkili olan sunucu bu tip davranışlarla tartışmada belirli konulara ayrıcalık tanırken belirli konuları göz ardı ettiği gözlemlenmiştir. Ancak bazı durumlarda konuklar da bu stratejiye başvurarak tartışmanın kamusallığına zarar vermişlerdir. Buradan anlaşılacağı üzere Türkiye'nin Nabzı, Türkiye'nin Gündemi ve Karşıt Görüş programlarında sözün anlam boyutu üzerinde egemenlik kurmak isteyen katılımcılar kamusal bir tartışmada bulunmaması gereken davranışları sergilemişlerdir. Buradan da anlaşılacağı üzere kendi ideolojik çerçeveleri anlam oluşturma sürecinde ön planda olduğundan mevcut güç ilişkilerini devam ettirmek adına konuklar bu yönteme başvurmuşlardır. Ancak bu durum kamusal bir tartışmanın normlarına uymayacak biçimde gerçekleşmektedir.

Müzakereci demokrasi yaklaşımının demokratik sisteme yurttaş katılımını sağlamada öne sürdüğü bir takım kurallar mevcuttur. Bu kuralların genel özelliği ise müzakerede eşitlik üzerine durmasıdır. Toplumsal bir konunun müzakere edilebilmesi ve bunun sonucunda ortak akılda buluşulması müzakereye eşit bir şekilde dâhil olabilme imkânıyla doğru orantılıdır. Bunun için müzakere içerisindeki tüm süreçlerin eşitlikçi bir biçimde oluşturulmasının ortak akılda buluşulması için hayati önemde olduğu çalışma kapsamında üzerinde durulan bir unsur olmuştur. Buradan hareketle incelenen tartışma programlarında işlenen 2017 Anayasa Referandumu konusu halkın genelini ilgilendiren bir mesele olduğu için eşit katılım, müzakere ve rasyonellik büyük önemdedir. Ancak çalışma kapsamında ele alınan Türkiye'nin Nabzı, Türkiye'nin Gündemi ve Karşıt-Görüş programları oluşturulan analiz birimleri doğrultusunda incelendiğinde rasyonel, demokratik ve eşitlikçi bir müzakerenin sürdürülmediği sonucu ortaya çıkmıştır.

Özellikle liberal demokrasinin içerisinde bulunduğu temsil krizinin bir yansıması olarak kamusal tartışma zemininin kaybolması sorununa alternatif olarak medyanın modern anlamda bir kamusal alan inşa edebileceği düşüncesi bu noktada geçersiz kalmaktadır. Bu noktada müzakereci demokrasi yaklaşımlarının konuşmaya dayalı kamusal alan anlayışı güncel gelişmeler ışığında mevcut güç ilişkilerinden etkilenmektedir. Aynı zamanda müzakereci demokrasinin ana odağında olan siyasal katılım meselesinin bu programlar özelinde işlemediği görülmektedir. Böyle bir durum sonucunda bireyin siyasal meseleler noktasında müzakereye dâhil edilmemesi müzakereci demokrasinin öne sürdüğü ilkeler ile tamamen ters düşmektedir. Bununla beraber modern anlamda kamusal alan olarak nitelenen medyanın eşit katılım ve konuşma pratikleri bakımından yetersiz bir konumda bulunması medyaya atfedilen bu görevin de çalışma sonucunda sorgulanmasına neden olmaktadır. Bu noktada Habermas'ın devletten ve pazar baskısından bağımsız, siyasal söylemsel etkileşim yoluyla gerçekleştiği bir alanın varlığı ile demokratik meşruiyetin sürdürülmesi yönündeki iyimserliğinin incelenen programlar dâhilinde bu yönde olmadığı görülmektedir. Bununla birlikte modern anlamda kamusal alan olarak adlandırılan medyanın yurttaşların eşit söylem ve katılım yoluyla oluşturdukları eleştirel bir kontrol ve dönüştürme mekanizması olarak işlev görebilmesi de uzak bir ihtimal olarak görünmektedir. Bu durum kamusal alanda hala burjuva etkisinin olduğunu ortaya koyarken müzakereci demokrasiye yönelik eleştirilerin odağında olan kapsayıcılık meselesini akıllara getirmektedir. Aynı zamanda kamusallıktan uzak olarak gerçekleşen bu programların Habermas'ın ideal konuşma durumu kavramsallaştırmasında bahsettiği eşitlikçi bir müzakerenin gerçekleşebilmesi yönündeki asgari şartları da taşımadığı görülmektedir. Dolayısıyla günümüz medyasının kamusal alan olma görevi sadece görünüşte bir kamusal alan olmasından ileri gelmektedir. Ancak bu durum mevcut güç ilişkilerinden etkilenmeye bu kadar elverişli bir alan olan medyanın demokratik müzakereye hiçbir zaman olanaklı olmayacağı anlamına gelmemelidir. Müzakereci

demokrasinin ileri sürdüğü demokratik konuşma durumu toplumun içerisinde bulunduğu sosyo-politik ve sosyo-ekonomik ilişkiler ağı ile iç içe bulunmaktadır. Bu yüzden demokratik, rasyonel ve müzakereci bir konuşma talebi toplumun içerisinden çıkacağı için böyle bir talep karşısında modern anlamdaki kamusal alan olan medyanın da mevcut güç ilişkilerinden arınarak daha kapsayıcı, katılımcı ve eşitlikçi bir biçimde işlev görebileceği ileri sürülebilir.

Analiz edilen tartışma programlarında da görüldüğü üzere, Türkiye'deki televizyonlarda yayınlanan tartışma programları mevcut güç ve iktidar ilişkilerinden etkilenmektedir. Sunucuların/moderatörlerin ve kanal yönetimlerinin tartışma programlarının tarafsız ve mevcut güç ilişkilerinden bağımsız bir şekilde işlediğini göstermeye dair sarfettikleri tüm çaba, incelenen tartışma programlarında da görüleceği üzere yetersiz kalmaktadır. Yurttaşların kendi yaşamları yakından ilgilendiren bir konunun tartışılması esnasında tartışma dışı kalması kanal yönetimlerinin kamusal bir biçimde geçtiğini iddia ettiği bu programların kamusallığının sorgulanmasına neden olmaktadır. Yurttaşların tartışma platformlarından bu denli soyutlanması Türkiye'deki tartışma programlarının ileri sürdüğü kamusallık noktasında yetersiz olduğuna dair bir takım veriler sunmaktadır. Temsil krizinin bir devamı olarak görülen bu durumun tartışmanın liberal gelenekler altında devam ettiğini de kanıtlar niteliktedir. Sadece yurttaş temsili bakımından değil, aynı zamanda yurttaş adına söz söylediğini iddia eden uzmanların kamusal tartışma platformlarında bulunuşunun da mevcut güç ilişkilerinden bağımsız bir şekilde işlediği söylenemez. İncelenen tartışma programlarında da görüldüğü üzere kamusal bir meseleyi tartışmak üzere çağırılan uzmanların/konukların ayrıcalıklı söz söyleme edimlerinin dayanağının politik duruşları olduğu göz önünde bulundurulduğunda, siyasi olarak azınlıkta olan grupların bu tür kamusal tartışmalara katılımının da mümkün olmadığı görülmektedir. Ayrıca kısıtlı bir katılımla oluşturulmaya çalışılan kamusallığın

Türkiye'deki tartışma programlarının özelinde önceden belirlenen bir gündem dâhilinde işlemesi de bu programların kamusallığına gölge düşürmekte ve mevcut programlarda üretilen söylemlerin kamusal bir söylemden çok önceden belirlenen kalıplar etrafında dönen bir takım argümanların sahnelenmesi şeklinde gerçekleştiği görülmektedir. Dolayısıyla, Türkiye'deki televizyon kanallarında kendilerine yer bulan tartışma programlarının temsil bakımından sorunlu bir durumda bulunduğu ve söz söyleme ayrıcalığına erişen kişilerin de rasyonel, kamusal ve müzakereci bir biçimde işlemesi gereken tartışma programlarının bu şekilde işlemesine katkı yapmadığı ileri sürülebilir.

KAYNAKÇA

Abadan, Nermin (1956). *Halk Efkarı, Mefhumu ve Tesir Sahaları*. Ankara: Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları.

Ackerman, Bruce ve Fishkin, S. James. (2003). ‘’Deliberation Day.’’ *Debating Deliberative Democracy*. James S. Fishkin ve Peter Laslett (der.) içinde. Wiley-Blackwell. 7-30.

Adaklı, Gülseren (2009). ”Türk Medyasında AKP etkisi.” *AKP Kitabı: Bir Dönüşümün Bilançosu*. İlhan Uzgel ve Bülent Duru içinde (der) içinde. Ankara: Phoenix. 559-612.

Adaklı, Gülseren (2010). “Neoliberalizm ve Medya: Dünyada ve Türkiye’de Medya Endüstrisinin Dönüşümü.” Mülkiye 34(269): 67-84.

Ağaoğulları, M. Ali (2016). *Sokratesten Jakobenlere: Batı'da Siyasal Düşünceler*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Akser, Murat ve Hawks-Baybars, Banu (2012). “Media and Democracy in Turkey: Toward a Model of Neoliberal Media Autocracy.” *Middle East Journal of Culture and Communication* 5(3): 302-321.

Alejandro, Roberto (1993). *Hermeneutics, citizenship, and the public sphere*. SUNY Press.

Alver, Füsun (2006). ‘’Medya yetkinliğinin kuramsal temelleri.’’ *Kilad Dergisi 7*: *7*-23.

Aziz, Aysel (2010). *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri ve Teknikleri*. Ankara: Nobel.

Baker, Ulus. (1995). ‘’Medyaya Nasıl Direnilir?’’ *Birikim Dergisi, Medya ve Siyaset Meydanı*, 68-69: 14-18.

Barber, Benjamin. (1984). *Strong democracy: Participatory democracy for a new age*. London: University of California Press.

Barnett, Anthony (1996). ‘’The Creation of Democracy.’’ *Reinventing* Democracy. Paul Hirst, Sunil Khilnani (der.) içinde. Oxford: Blackwell Publishers.

Baudrillard, Jean (1991). *Sessiz Yığınların Gölgesinde*. Çev., Oğuz Adanır. Ankara: Doğu Batı Yayınları.

Bektaş, Arsev. (2013). *Kamuoyu, iletişim ve demokrasi*. İstanbul: Bağlam.

Benhabib, Seyla. (1999). ‘’Müzakereci Bir Demokratik Meşruiyet Modeline Doğru.’’ *Demokrasi ve Farklılık: Siyasal Düzenin Sınırlarının Tartışmaya Açılması.* Çev. Zeynep Gürata ve Cem Gürsel. İstanbul: WALD. 101-140

Benhabib, Seyla. (1999). *Demokrasi ve Farklılık*. *Çev. Zeynep Gürata-Cem Gürsel*. İstanbul: WALD.

Benhabib, Seyla. (2005). *Eleştiri, norm ve ütopya*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Bezci, Bünyamin. (2005). ‘’Demokrasinin Liberal ve Radikal Yorumları.’’ *Liberal Düşünce* 40:267-282.

Blaug, Ricardo (1996). ‘’New Theories of Discursive Democracy: A User's Guide.’’ *Philosophy & social criticism* 22(1): 49-80.

Bohman, James (1996). *Public deliberation: Pluralism, complexity, and democracy*. MIT Press.

Bourdieu, Pierre (1984). *Distinction: A social critique of the judgement of taste*. Harvard university press.

Bourdieu, Pierre (1997). *Televizyon üzerine*. Çev., Turhan Ilgaz. İstanbul: Yapı Kredi.

Köse, Hüseyin (2004). *Bourdieu Medyaya Karşı*. İstanbul: Papirüs Yayınevi.

Cohen, Jashua (1999). ‘’Müzakereci Demokraside Usul ve Esas’’. *Demokrasi ve Farklılık: Siyasal Düzenin Sınırlarının Tartışmaya Açılması.* Çev. Zeynep Gürata ve Cem Gürsel. İstanbul: WALD. 140-174

Curran, James (1991). ‘’Mass media and democracy: A reappraisal.’’ *Mass media and society*. James Curran ve Michael Gurevitch (der.) içinde. London: Edward Arnold. 82-117.

Curran, James (1994). ‘’Kamusal Bir Alan Olarak Medyayı Yeniden Düşünmek.’’ *İLEF Yıllık 93*: 215-243.

Çelebi, Aykut (2004). Kamusal alan ve sivil toplum: Siyasal bir değerlendirme. *Kamusal Alan*. Meral Özbek (der.) içinde. İstanbul: Hil. 237-284.

Dağtaş, Erdal (2014). *Kamusal Alan ve Medya: Münevver Karabulut Cinayetinin Basındaki Yansımaları*. Ankara: Ütopya.

Dryzek, S. John (2000). *Deliberative Democracy and Beyond: Liberals, Critics, Contestations*. Oxford University Press on Demand.

Dahl, Robert Alan. (1999). ‘’Demokrasi Kuramı ve Demokrasi Deneyimi.’’ *Demokrasi ve Farklılık: Siyasal Düzenin Sınırlarının Tartışmaya Açılması.* Seyla Benhabib (der.) içinde.Çev. Zeynep Gürata ve Cem Gürsel. İstanbul: WALD. 476-481

Dahlgren, Peter (2012). ‘’Kamusal Alan ve Medya: Yeni Bir Dönem mi?.” *Kamusal Alan*’’ Eric Dacheaux (der.) içinde. Çev., Hüseyin Köse. İstanbul: Ayrıntı. 46-53

Deetz, A. Stanley (1992). *Democracy in an Age of Corporate Colonization*. New York: State University of New York Press.

Demir, Gökhan (2011). ‘’Habermas ve Foucault: Müzakereci Demokrasi ve Yönetimsellik.’’ *Akdeniz İİBF Dergisi, 22*: 48-71.

Deveci, Cem (2007). ‘’Siyasetin Sınırı Olarak Kamusallık: Arendt’in Kant’tan Çıkarsadıkları.’’ *Doğu Batı Dergisi(Kamusal Alan) Yıl 2*: 111-129.

Doğanay, Ülkü (2003). *Demokratik usuller üzerine yeniden düşünmek*. Ankara: İmge Kitabevi.

Doğanay, Ülkü ve Keskin, Fatih (2008). ‘’İletişim Çalışmalarında Kişilerarası İletişimin Yeri: Türkiye'deki Kişilerarası İletişim Eğitimi Üzerine Bir Değerlendirme.’’ *Kültür ve İletişim* 9(32): 9-32.

Doğanay, Ülkü (2017, 7 Ağustos). Yeni Türkiye’nin Yeni Kanaat Önderleri. https://www.gazeteduvar.com.tr/yazarlar/2017/08/07/yeni-turkiyenin-yeni-kanaat-onderleri/. Erişim tarihi: 17.11.2017.

Erdoğan, İrfan (1999). ‘’Dördüncü gücün ilettiği: Amerikan örneği.’’ *Medya Gücü ve Demokratik Kurumlar*. Korkmaz Alemdar (der.) içinde. İstanbul: Afa Yayınları. 33-43.

Fiske, John (2002). *Television culture*. London and New York: Routledge.

Garnham, Nicholas (1997). ‘’Medya ve Kamusal Alan.’’ Çev. Sevda Alankuş-Kural ve Hakan Tuncel. *İLEF Yıllık 94*: 275-288.

Gurevitch, Micheal ve Blumler, G. Jay. (2014). ‘’Siyasal İletişim Sistemleri ve Demokratik Değerler.’’ *Medya Kültür Siyaset.* Süleyman İrvan(der.) içinde. Ankara: Pharmakon.199-220.

Gutmann, Amy (1999). ‘’Demokrasi, Felsefe ve Gerekçelendirme.’’ *Demokrasi ve Farklılık: Siyasal Düzenin Sınırlarının Tartışmaya Açılması.* Seyla Benhabib (der.) içinde. Çev. Zeynep Gürata ve Cem Gürsel. İstanbul: WALD. 481-492

Habermas, Jürgen (1971). *Toward a rational society: Student protest, science, and politics* . Beacon Press.

Habermas, Jürgen (2001). *İletişimsel eylem kuramı*. Çev., Mustafa Tüzel. İstanbul: Kabalcı Yayınevi.

Habermas, Jürgen (2017a). *Kamusal Alanın Yapısal Dönüşümü*. Çev., Tanıl Bora, Mithat Sancar. İstanbul: İletişim Yayınları.

Habermas, Jürgen (2017b). *“Öteki” Olmak “Öteki”yle Yaşamak.* Çev., İlknur Aka. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Habermas, Jurgen. (1999) “Demokrasinin Üç Normatif Modeli” *Demokrasi ve Farklılık: Siyasal Düzenin Sınırlarının Tartışmaya Açılması.* Seyla Benhabib (der.) içinde. Çev., Zeynep Gürata, Cem Gürsel, İstanbul: WALD. 37-51

Habermas, Jürgen (1998). *Sosyal Bilimlerin Mantığı Üzerine*. Çev., Mustafa Tüzel. İstanbul: Kabalcı Yayınevi.

Hansen, Miriam (2004). ‘’Yirmi Yılın Ardından Negt ve Kluge’nin “Kamusal Alan ve Tecrübe” si: Değişken Karışımlar ve Genişlemiş Alanlar.’’ *Kamusal Alan*. Meral Özbek (der.) içinde. İstanbul: Hil. 141-181.

Hayek, Friedrich August.(2013). ‘’Liberalizm*.’’ Liberalizm El Kitabı.* Cennet Uslu (Der.) içinde. Ankara: Kadim. 9-63.

Held, David (2006). *Models of democracy*. Polity.

Heywood, Andrew. (2015). *Siyasi İdeolojiler*. Çev., Levent Köker. Ankara: BB101 Yayınları.

İnal, Ayşe (1995). ‘’Bir İzleyici Gözüyle Siyaset Meydanı.’’ *Birikim Dergisi* 68-69: 65-75.

İspir, Naci (2011). *CB Macpherson'un Liberal Demokrasi Eleştirisi*. İstanbul: Arı Sanat Yayınları.

Karadağ, Ahmet (2003). ’’Kamusal Alan Modelleri: Çoğulcu Perspektiften Bir Değerlendirme.’’ *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi* 58(03): 171-190.

Kaya, Raşit (1999). ‘’Medya, Toplum, Siyaset.’’*Medya Gücü ve Demokratik Kurumlar.* Korkmaz Alemdar (der.) içinde. İstanbul: AFA. 23-32.

Kaya, Raşit ve Çakmur, Barış (2010). “Politics and The Mass Media in Turkey.” *Turkish Studies* 11(4): 521-537.

Keane, John (2015). *Medya ve Demokrasi*. Çev., Haluk Şahin. İstanbul: Ayrıntı.

Keane, John (2014). ‘’Kamusal Alanın Yapısal Dönüşümleri.’’ *Medya Kültür Siyaset*. Süleyman İrvan (der.) içinde. Ankara: Pharmakon. 215-244.

Kejanlıoğlu, Beybin (2004). ‘’Medya Çalışmalarında Kamusal Alan Kavramı.’’ *Kamusal Alan*. Meral Özbek (der.) içinde. İstanbul: Hil. 689-713.

Kejanlıoğlu, Beybin (1994). ‘’Kamusal Alan, Televizyon ve Siyaset Meydanı.’’ *Birikim Dergisi* 68-69: 39-64.

Kejanlıoğlu, Beybin ve Taş, Oğuzhan (2015). Turquıe: La Lıberte D'expression En Etat De Sıege. http://economia.ma/content/turquie-la-libert%C3%A9-d%E2%80%99expression-en-%C3%A9tat-de-si%C3%A8ge. Erişim tarihi: 22. 09.2017.

Keyman, Fuat. (2014). ‘’Kamusal Alan ve Cumhuriyetçi Liberalizm: Türkiye'de Demokrasi Sorunu.’’ *Doğu Batı 2*(5): 63-80.

Kıvanç, Ümit (1995). ‘’Meydanı Boş Bırakmayalım.’’ *Birikim Dergisi* 68-69: 30-38.

Kohn, Margaret (2000). ‘’Language, power, and persuasion: Toward a critique of deliberative democracy.’’ *Constellations* 7(3): 408-429.

Köker, Levent (1992). *Demokrasi Üzerine Yazılar*. Ankara: İmge Kitabevi.

Köker, Levent (2013). *İki farklı siyaset*. Ankara: Dipnot.

Köse, Sezen Ceceli (2012). ‘’Müzakereci Demokrasi Kuramı ve Toplumsal ve Politik Dönüşümün İmkânları: Kürt Açılımı Üzerine Bir İnceleme.’’ *Spectrum*: 89-115.

Lazar, Judith(2009). *İletişim bilimi*. Çev., Cengiz Anık. Ankara: Vadi Yayınları.

Livingstone, Sonia ve Lunt, Peter. (1994). *Talk on Television*. London: Routledge.

Mansbridge, Jane (1980). *Beyond Adversary Democracy*. New York: Basic Books.

Mouffe, Chantal (1999). ‘’Deliberative Democracy and Agonistic Pluralism?.’’ *Social Research* 66(3): 745-758.

Mutman, Mahmut (1994). ‘’Siyasetin Sınırsız Meydanı.’’ *Birikim Dergisi* 68-69: 24-29.

O'Flynn, Ian (2006). *Deliberative democracy and divided societies*. Edinburgh University Press.

O'Flynn, Ian (2015). ‘’Deliberative democracy for a great society.’’ *Political studies review* 13(2): 207-216.

Özbek, Meral (2004). *Kamusal Alan*. İstanbul: Hil.

Paquot, Thierry (2012). ‘’Sözün Alanı?.’’ *Kamusal Alan*’’ Eric Dacheaux (der.) içinde. Çev., Hüseyin Köse. İstanbul: Ayrıntı. 59-64

Putnam, Robert, vd. (1995). *Revitalizing trilateral democracies: a report to the Trilateral Commission*. Trilateral Commission.

Scannell, Paddy ve Cardiff, David (1991). *A social history of British broadcasting. 1. 1922-1939, serving the nation*. Wiley-Blackwell.

Şahin, Bican (2008). ‘’Liberal Demokrasinin Temelleri.’’ *Demokrasi Teorisinde Güncel Tartışmalar.* Bican Şahin (der.) içinde. Ankara: Orion Yayınları.

Sönmez, Mustafa (2014). “Dünden Bugüne Türkiye'de Medyanın Ekonomi Politiği.” *Medya ve İktidar.* Esra Arsan ve Savaş Çoban (der.) içinde. İstanbul: Evrensel. 86-102

Tassin, Etienne (2012). ‘’Ortak Alan mı Kamusal Alan mı? Topluluk ve Aleniyetin Karşıtlığı.’’ *Kamusal Alan*’’ Eric Dacheaux (der.) içinde. Çev., Hüseyin Köse. İstanbul: Ayrıntı. 75-88

Taşkın, Yüksel (2014). *Siyaset; Kavramlar, Kurumlar, Süreçler*. Ankara: İletişim.

Türkoğlu, Nurçay (2017, 19 Nisan). Yalanlar, Kibir, Algı Yönetimi, Niyet Okuma ve Diğerleri. https://www.gazeteduvar.com.tr/forum/2017/04/19/yalanlar-kibir-algi-yonetimi-niyet-okuma-ve-digerleri/. Erişim tarihi: 19.11.2017.

Warren, Mark (1996).’’ What should we expect from more democracy? Radically democratic responses to politics.’’ *Political Theory* 24(2): 241-270.

Wolton, Dominique (2012). ‘’Medyatik Kamusal Alanın Çelişkileri.’’ *Kamusal Alan*. Eric Dacheaux (der.) içinde. Çev., Hüseyin Köse. İstanbul: Ayrıntı. 28-43

Virilio, Paul (1991). *The Lost Dimension*. Çev., Daniel Moshenberg. New York: Semiotext (e)/ Foreign Agents.

Yayla, Atilla (2003). *Liberalizm*. İstanbul: Plato Film Yayınları.

Yayla, Atilla (2004). *Siyaset Teorisine Giriş*. Ankara: Siyasal Yayınevi.

Yayla, Atilla (2000). *Liberal bakışlar*. Ankara*:* Liberte Yayınları.

Young, Irıs Marion (1999). ‘’İletişim ve Öteki: Müzakereci Demokrasinin Ötesinde.’’ *Demokrasi ve Farklılık: Siyasal Düzenin Sınırlarının Tartışmaya Açılması.* Seyla Benhabib (der.) içinde. Çev., Zeynep Gürata, Cem Gürsel, İstanbul: WALD. 174-197

Young, Irıs Marion (2002). *Inclusion and democracy*. Oxford University Press on Demand.

Zavala, America Vera (2006), *Katılımcı Demokrasi*. Çev., Naile Aras. Ankara: Dipnot.

ÖZET

Liberal demokrasinin temsil krizinin kamusal alandaki yurttaş katılımını kısıtlaması çalışmada üzerinde durulan bir meseledir. Müzakereci demokrasi yaklaşımlarının temsil krizine yönelik geliştirdiği bir takım yaklaşımlar ise kamusal alana yurttaş katılımı noktasında bazı önermeler geliştirmiştir. Eşitlikçi, rasyonel ve demokratik bir biçimde gerçekleşecek müzakere bu noktada önemlidir. Bunun için yurttaşın karar alma süreçlerine aktif bir biçimde katılımı gerekmektedir. Ancak müzakereci demokrasiye toplumun genelini kapsayan bir konuşma biçimini nasıl hayata geçireceği noktasında bir takım eleştiriler gelmektedir. Bu noktada Habermas'ın modern kamusal alan olabilme bakımından iyimser bir bakışla yaklaştığı medya devreye girmektedir. Bu bağlamda televizyon tartışma programlarının kamusal bir meselenin tartışılması konusunda etkin bir biçimde kullanılması bu mecralara yönelik olumlu bir bakış açısı kazandırmıştır. Ancak 17. ve 18. yüzyıllarda burjuvanın egemenliği altında olan kamusal alanda da görüleceği üzere günümüz modern anlamdaki kamusal alanın da eşitsizlikçi süreçlerden etkilendiği bilinmektedir. Bu noktada çalışmada söz konusu eşitsizlikçi süreçler Habermas'ın "ideal konuşma durumu", Young'ın "dâhili" ve "harici" dışlama durumları, Kerbrat-Orecchioni'nin "etkileşimci yaklaşımı" ve Deetz'in "söylemsel kapanma stratejileri" vasıtasıyla analiz edilmiştir. Söz konusu kavramsallaştırmalar HaberTürk kanalından *Türkiye'nin Nabzı*, CNN Türk kanalından *Türkiye'nin Gündemi* ve HaberTürk kanalından *Karşıt Görüş* programlarına uygulanarak bu programlarda kamusal bir tartışmanın gerçekleşip gerçekleşmediğine odaklanılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Liberal Demokrasi, Müzakereci Demokrasi, Kamusal Alan, Tartışma Programları, Rasyonellik

ABSTRACT

The fact that present crisis of liberal democracy restricts citizen participation in the public sphere is a matter to be emphasized in the study. Some approaches developed by the deliberative democracy approaching towards the representation crisis have developed some proposals at the point of citizen participation in the public sphere. Deliberations that take place in an equitable, rational and democratic manner are important at this point. This requires an active participation of citizens in decision-making processes. However, there is a number of criticisms at the point of how the deliberative democracy will pass on to a form of speech that covers the overall community. At this point, Habermas has an optimistic view of the media as a modern public space. In this context, the effective use of television forums in the discussion of a public concern has given a positive view to this media. However, as seen in the public sphere under the bourgeois rule of the 17th and 18th centuries, it is known that the contemporary public sphere is also influenced by inequalities. At this point, the inequitable processes have been analyzed by Habermas's "ideal speech situation", Young's "internal" and "external" exclusionary situations, Kerbrat-Orecchioni's "interactionist approach" and Deetz's "discursive closure strategies" .The conceptualizations that are being talked about have been applied to Türkiye'nin Nabzı from HaberTurk channel, Türkiye'nin Gündemi from CNN Turk channel and Karşıt Görüş from HaberTürk channel to focus on whether a public debate has taken place in these programmes.

Keywords: Liberal Democracy, Deliberative Democracy, Public Sphere, Television Forums, Rationality